

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** М. Закіров (заст. голов. ред.), канд. іст. наук, заввідділу політологічного аналізу, Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 24 2016

ЗМІСТ

Коротко про головне

Президент України П. Порошенко підписав Закон «Про Державний бюджет України на 2017 рік»	4
Державний бюджет на 2017 р. стане бюджетом розвитку та зростання України.....	5

Аналітика

Політичні акценти

Закіров М.

Підсумки візиту Президента Литовської Республіки Д. Грібаускайте в Україну.....	6
--	---

Потіха А.

Перспективи відносин України з країнами Заходу в умовах зміни політичних еліт в Європі.....	12
--	----

Дем'яненко М.

Вибори в ОТГ: успіх децентралізації та партійна боротьба.....	19
---	----

До нових стандартів самоврядування

Пальчук В.

Особливості місцевих виборів в ОТГ: формування ТВК та виборчих округів.....	27
--	-----------

Економічний ракурс

Кулицький С.

Про ймовірні економічні наслідки встановлення мінімальної зарплати в Україні у 3200 гривень з початку 2017 року.....	42
<i>(Закінчення, початок у № 23)</i>	

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Звернення президента Національної академії наук України академіка НАН України Б. Є. Патона до учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС з нагоди Дня вшанування учасників ліквідації наслідків цієї аварії.....	51
Основні напрями діяльності НАН України.....	52
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	65
Наукові видання НАН України.....	66

Наука України сьогодні

Корпоративне співробітництво.....	68
Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності.....	69
Перспективні напрями розвитку української науки.....	70
Здобутки української археології.....	71
Інноваційні розробки та технології.....	75
Питання екології та уникнення техногенних катастроф.....	76

Реферативний огляд бібліографічних видань

Дуднік О.

Євроатлантичний напрям зовнішньої політики України (Бібліографія 2000–2016 рр.).....	76
---	-----------

Шановні колеги!

Сердечно вітаємо Вас із наступаючим Новим 2017 роком та Різдвом Христовим! Прийміть найщиріші побажання здоров'я, удачі, благополуччя і процвітання.

Нехай втіляться в життя всі ваші плани і заповітні мрії, з'являться нові перспективи і творчі ідеї, а всі добрі справи увінчаються успіхом.

Зичимо Вам і вашим родинам добра, радості, миру та злагоди!

*Колектив Центру досліджень соціальних комунікацій
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*

Коротко про головне

Президент України П. Порошенко підписав Закон «Про Державний бюджет України на 2017 рік»

П. Порошенко наголосив, що з самого початку, руйнуючи традиції, які були в попередні роки, уряд своєчасно подав Державний бюджет до Верховної Ради.

Президент нагадав, що бюджет своєчасно і детально був обговорений на засіданні РНБОУ в частини видатків на сектор оборони і безпеки країни. Він також особливо наголосив, що ці видатки становлять 5,2 % від ВВП і зазначив, що в першу чергу «ці видатки сконцентровані на фінансуванні Збройних сил України і спрямовані не тільки на фіксацію грошового, медичного, речового та харчового забезпечення, а й на фінансування державного оборонного замовлення».

«Уперше ті нові зразки озброєння, які були розроблені за останні два з половиною роки, перейдуть з процесу випробування до безпосередньої постановки на озброєння, що значно посилює бойові можливості наших Збройних сил», – сказав Президент. При цьому він підкреслив, що інші силові відомства будуть також забезпечені достатнім фінансуванням.

Глава держави особливо відзначив, що урядом, Президентом, Прем'єр-міністром і парламентом спільно були зроблені революційні кроки безпрецедентні щодо посилення захисту людей праці – піднято мінімальну заробітну плату до 3200 грн.

«Дуже важливо, що піднімається заробітна платня вчителів, лікарів, у першу чергу кваліфікованих працівників. І ми нарешті маємо можливість, щоб та людина, яка працює, у першу чергу мала відповідне матеріальне забезпечення», – наголосив Президент.

П. Порошенко наголосив, що прийнятий бюджет-2017 є соціальним, реформаторським, захищає українського виробника, українського працівника, значно покращує інвестиційний клімат у державі.

Глава держави зазначив, що в бюджеті 2017 р. закладені безпрецедентні видатки і на дорожнє будівництво.

Президент наголосив, що проведення реформи децентралізації в країні вже третій рік поспіль призвело до суттєвого зростання місцевих бюджетів і можливостей місцевих бюджетів. Глава держави зауважив, що бюджети розвитку місцевих громад зросли у п'ять-шість разів.

Президент висловив сподівання, що після ретельного аналізу наших змін до законодавства інвесторами, міжнародними експертами продовжиться покращення позицій України в рейтингу Doing Business.

«Це завершення дуже важливого етапу, який доводить ефективність і важливість погоджених і скоординованих дій уряду, Прем'єра, парламенту та Президента», – зазначив глава держави.

Президент також підписав Закони «Про збільшення видатків на заробітну плату працівникам державних вугледобувних підприємств», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» щодо збільшення мінімальної заробітної платні до 3200 грн, «Про внесення змін до Бюджетного кодексу» (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2016. – 27.12*).

Державний бюджет на 2017 р. стане бюджетом розвитку та зростання України

Про це заявив Прем'єр-міністр України В. Гройсман під час зустрічі з Президентом України П. Порошенком, під час якої Президент підписав Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік».

«Ми добре попрацювали та знайшли правильний підхід до формування кошторису на наступний, 2017 р. Ми вважаємо, що він буде бюджетом розвитку, бюджетом зростання», – наголосив В. Гройсман.

«Фактично, ми збалансували бюджет таким чином, що він є в інтересах людей і нашої прекрасної держави», – підкреслив Прем'єр-міністр.

Глава уряду зауважив, що у Бюджеті на 2017 р. передбачається зростання економіки, а також зокрема реалізація масштабних інфраструктурних проектів щодо будівництва доріг, підвищення мінімальної заробітної плати до 3200 грн, фінансування Збройних сил України.

Також заплановані заходи для забезпечення ліками українських громадян зокрема через механізм реімбурсації на ліки проти серцево-судинних захворювань, цукрового діабету II типу та бронхіальної астми, що дозволить «створити умови для того, щоб люди жили довше і менше хворіли».

Крім того, у Бюджеті на 2017 р. збережена і розвинута децентралізація у тому числі щодо підвищення відповідальності місцевої влади. «Ресурси є і для розвитку, і модернізації і всього іншого. Сьогодні на місцях кошти є.

Там, де кому буде важко, ми підтримаємо, допоможемо і нікому не дамо якимось чином втратити темп», – зауважив глава уряду.

Прем'єр-міністр привітав підписання Президентом Закону «Про Державний бюджет України на 2017 рік». За його словами, це завершило велику роботу, яку уряд провів протягом 3,5 місяців щодо публічного обговорення проекту бюджету спільно з експертним середовищем, комітетами та фракціями Верховної Ради України, на засіданнях Національної ради реформ при Президентові України.

Він також підкреслив, що ухвалення бюджетоутворюючого закону щодо змін у податковій системі сприятиме покращенню бізнес-клімату в країні.

Одразу після підписання Закону «Про Державний бюджет України на 2017 рік» уряд переходить до його виконання. Прем'єр-міністр зауважив, що Кабінет Міністрів ще має ухвалити ряд *рішень (Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>)). – 2016. – 26.12).*

Аналітика

Політичні акценти

М. Закіров, зав. відділу політологічного аналізу СІАЗ НБУВ

Підсумки візиту Президента Литовської Республіки Д. Грібаускайте в Україну

Однією з особливостей року, що минає, є чимала кількість значущих для новітньої історії нашої країни дат, які мають безпосередній зв'язок із 25-ю річницею незалежності України. Зокрема, 12 грудня 1991 року були встановлені дипломатичні відносини між Україною і Литовською Республікою, і саме до цієї дати був приурочений офіційний візит Президента Литовської Республіки Д. Грібаускайте, що відбувся на минулому тижні. Програмою візиту було передбачено низку заходів на відзначення річниці встановлення дипломатичних відносин, проведення переговорів і участь Президентів України і Литви у Другому українсько-литовському економічному форумі.

За повідомленням прес-служби Президента України П. Порошенка, візит розпочався з офіційної церемонії зустрічі на ганку Адміністрації Президента України і подальшої бесіди П. Порошенка і Д. Грібаускайте віч-на-віч. За підсумками розмови вони оприлюднили спільну заяву. У ній йдеться про плідну співпрацю між країнами і дипломатичних відносинах, які пройшли випробування часом. Також у своїй заяві Порошенко і Грібаускайте засудили

окупацію Криму і російську агресію на Донбасі. «Наші держави рішуче засуджують тимчасову окупацію частини території України – Автономної Республіки Крим та міста Севастополь Російською Федерацією і її агресію на Донбасі. Ми закликаємо міжнародне співтовариство продовжити активні політичні, дипломатичні та інші зусилля для відновлення територіальної цілісності України в її міжнародно-визнаних кордонах в інтересах стабільності і безпеки всієї Європи», – зазначено в повідомленні прес-служби (<http://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-prezidenta-ukrayini-petra-poroshenka-ta-prezid-39086>).

Не минули увагою лідери обох країн і проблему пошуку шляхів примирення на Сході України. Президент П. Порошенко подякував Литві за підтримку Мінських угод, зазначивши, що Україна надзвичайно цінує послідовну позицію Литви на підтримку чіткої імплементації Мінських угод і тієї величезної ролі, яку грають Мінські угоди у встановленні миру.

Президент України наголосив на особливому характері українсько-литовської співпраці в оборонній сфері. «У найважчі для нас часи Литва першою протягнула руку допомоги: постачала нам і зброю, і боєприпаси. Ми дуже дякуємо Литві за ту роль, яку вона відіграє в оздоровленні українських поранених військовослужбовців», – сказав П. Порошенко.

За підсумками зустрічі була прийнята Спільна заява Президента України П. Порошенка та Президента Литовської Республіки Д. Грібаускайте з нагоди 25-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між двома державами. В заяві, зокрема, наголошується: «Відносини між Україною та Литовською Республікою офіційно набули рівня стратегічного партнерства. Наші держави демонструють стабільно високу динаміку політичного діалогу, ефективну практичну співпрацю у політичній, економічній, науковій, технічній, культурній та гуманітарній сферах, активну співпрацю у питаннях імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та реалізації курсу України на європейську і євроатлантичну інтеграцію (<http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/53127-robochij-vizit-prezidenta-litovsykoji-respubliki-dali-gribauskaite-do-ukrajini>).

Оцінюючі ситуацію в Україні Президент Литовської Республіки Д. Грібаускайте у своєму виступі за результатами зустрічі висловила захоплення мужністю українців, які героїчно захищають свободу і незалежність власної країни. При цьому вона відзначила важливість підтримки України на усіх рівнях – міжнародному та двосторонньому, і запевнила в готовності Литви всіляко підтримувати нашу країну як на рівні європейських інституцій, так і на рівні міждержавних відносин. Глава Литовської держави також відзначила допомогу Україні у військовій сфері, в наданні військових інструкторів та поглибленню взаємодії між військовими України та Литви, зокрема і у форматі спільного Україно-Польсько-Литовського батальйону (<http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/53127-robochij-vizit-prezidenta-litovsykoji-respubliki-dali-gribauskaite-do-ukrajini>).

Особливої ваги і самому візиту, і висловленій Президентом Литовської Республіки Д. Грібаускайте високої оцінки рівня взаємовідносин між нашими країнами надає той факт, що цей візит є першим з моменту неочікуваної перемоги на парламентських виборах у Литві «Союзу селян та зелених», який перейшов із опозиції у владу, сформувавши найбільшу фракцію у парламенті. Крім того, до цілком обґрунтованих побоювань щодо можливого коригування зовнішньополітичного курсу Вільнюса, пов'язаних зі зміною складу сил у литовському парламенті, додається незадоволення аудиторів Європейської рахункової палати темпами українських реформ. Отже, саме візит Президента Литви мав розставити деякі крапки над «і» у питанні чи залишатиметься Вільнюс і надалі одним із найголовніших захисників інтересів Києва всередині Євросоюзу (<http://www.dw.com/uk/>).

З огляду на вищезазначене візит Президента Литовської Республіки виходить за рамки суто символічних заходів, пов'язаних із 25-річчям відновлення дипломатичних відносин між Литвою та Україною. Як розповідає голова Центру польських і європейських студій Національного університету «Києво-Могилянська академія» О. Бетлій, приводом для візиту було саме відзначення важливої дати у новітній історії наших країн. На знак цього у програмі заходів є, зокрема, і відкриття Литовського скверу в Києві, який розташовуватиметься поблизу Софійської площі. У відповідь на це у столиці Литви з'явиться Український сквер – про це президенти домовились ще під час попередньої зустрічі, зауважує експерт. Проте, як зазначає О. Бетлій, окрім символічних акцій мова йтиме і про розробку нової дорожньої карти стратегічного партнерства між Литвою та Україною, яка стосуватиметься цілої низки сфер: енергетики, безпеки, економіки та культури. Оскільки попередня дорожня карта була розрахована якраз до 2016 року, то зараз логічним буде підбити підсумки та визначити подальші напрямки співробітництва між двома державами, зазначає експерт. (<http://www.dw.com/uk/>).

Вже за першими підсумками візиту можна побачити, що експертні прогнози виявилися вірними. Зокрема, результатом плідної роботи з реалізації практичної частини візиту стало підписання важливих для наших країн документів. Як повідомив у Twitter прес-секретар президента України С. Цеголко, Президент України П. Порошенко і Президент Литви Д. Грібаускайте в Києві підписали дорожню карту розвитку стратегічного партнерства на 2017–2018 роки.

Крім того, за результатами засідання ради Президентів України і Литовської Республіки, заснованої ще у 2002 році українським президентом Л. Кучмою та його литовським колегою В. Адамкусом, в якій взяли участь П. Порошенко і Д. Грібаускайте, було підписано низку двохсторонніх документів. Угоду про співпрацю в сфері захисту навколишнього середовища уклали Міністерство екології та природних ресурсів України та Міністерство охорони навколишнього середовища Литви. Документ спрямований на посилення співпраці в галузі охорони навколишнього

середовища та раціонального використання природних ресурсів, а також взаємодії сторін з метою вирішення регіональних і глобальних екологічних проблем. Меморандумом про розуміння між українським Міністерством охорони здоров'я і Міністерством охорони здоров'я Литви передбачається обмін інформацією, досвідом і фахівцями, проведення тренінгів та спільних досліджень з метою розвитку і реформування системи охорони здоров'я в Україні, профілактики та контролю захворювань, вдосконалення політики в сфері медицини, медичної та психологічної реабілітації. Крім цього, голова Державної служби України з питань праці Р. Чернега та Посол Литовської Республіки в Україні М. Януконіс підписали протокол про співробітництво між Державною службою України з питань праці та Державною інспекцією праці Литви. Зазначений документ визначає форми двостороннього співробітництва: обмін експертами, організацію практичних занять, участь в конференціях та інших заходах. (<http://vecherniy.kharkov.ua/news/127323/>).

Поряд із поступальним розвитком економічного і гуманітарного співробітництва між нашими країнами можна сподіватися і на збереженні попередніх політичних відносин. Зокрема, опитані DW експерти висловили впевненість, що попри ротацію політичного лідерства у литовському парламенті, очікувати різких змін у зовнішньополітичному курсі країни не варто. Зокрема, директор вільнюського Центру досліджень Східної Європи Л. Кояла пояснює, що після перемоги на виборах лідери «Союзу селян та зелених» підтвердили, що продовжуватимуть втілювати той самий порядок денний у сфері зовнішньої політики, що й попередній уряд. У політичній силі запевнили, що обиратимуть міністрів закордонних справ і оборони у тісній кооперації із президентом Д. Грібаускайте. «Тому не варто дивуватися, що Лінас Лінкявічюс зберіг свою позицію глави МЗС, у той час коли досвідчений дипломат Раймундас Каробліс буде главою міністерства оборони», – зазначає експерт Л. Кояла (<http://www.dw.com/uk/>).

Переконливим прикладом збереження обраного політичного вектору є той факт, що саме Литва місяць тому стала ініціатором розширення списку персональних санкцій ЄС через анексію Криму Росією. Шість із восьми депутатів, обраних до Державної думи Росії від анексованого півострова, стали фігурантами списку на додачу до тих двох, які ще до обрання були включені у перелік. Як нагадує українській політичний експерт О. Бетлій, глава литовського МЗС тоді наголосив: «Щодо всього, що стосується агресії Росії, що пов'язане з порушенням суверенітету України, мають застосовуватися санкції». Експерт відзначає, що особливістю Литви є послідовність у важливих зовнішньополітичних питаннях попри зміну політиків при владі. Разом із одностайною підтримкою України з боку усіх ключових партій це дає підстави вважати Литву країною, на яку українці можуть розраховувати, наголошує О. Бетлій (<http://www.dw.com/uk/>).

Саме про послідовність підтримки зовнішньополітичного курсу України свідчить і висловлене Президентом Литви Д. Грібаускайте сподівання, що громадяни України у 2017 році зможуть їздити в країни Європейського

Союзу без віз. «Ми будемо намагатися допомогти вашій країні в пошуку рішення для отримання безвізового режиму. Я сподіваюся, що це рішення буде імплементовано в наступному році, і українці зможуть вільно їздити в Європу», – сказала вона. Більш того, Президент Грібаускайте заявила, що підтримує ідею створення проукраїнської коаліції у світі. «Я підтримую думку, що треба створити проукраїнську коаліцію, коаліцію з Україною, коаліцію за мир і безпеку в Європі, за свободу наших народів і за процвітання наших народів. Тут у нас збігаються думки. Нам треба показувати приклад, нам треба роз'яснювати, що нам треба воювати з пропагандою, нам треба подолати брехню, нам треба бути на позитиві, будувати майбутнє проукраїнської коаліції у світі», – сказала Президент Литовської Республіки. (<http://nv.ua/ukr/world/geopolitics/vizit-gribauskajte-v-ukrajinu-ideja-proukrajinskoji-koalitsiji-u-sviti-i-dopomogu-v-otrimanni-bezviza-322488.html>)

Натомість, слід мати на увазі, що для збереження прихильного ставлення і підтримки України з боку західних партнерів наша країна має виконувати і свою частину роботи. Так, на думку експертів, попри незмінність курсу Литви щодо України, варто реалістично оцінювати її можливості щодо захисту інтересів Києва в ЄС. Як зазначає директор вільнюського Центру досліджень Східної Європи Л. Кояла, невідворотне розчарування повільними темпами реформ в Україні не змінить позицію Литви, але привертати увагу інших країн, більше занепокоєних проблемами міграції, зростанням євроскептицизму, ситуацією на Близькому Сході тощо, буде важче. Саме тому литовський експерт вважає, що глобальні тенденції не сприяють тому, аби пов'язані з Україною теми лягали в основу порядку денного ЄС. Натомість О. Бетлій закликає не применшувати ролі балтійської країни у регіоні та її внеску в допомогу Україні. Вільнюс, для якого вкрай важливим є стримування Росії, координує свої дії з іншими країнами Балтії, Польщею та державами Скандинавії, таким чином підсилюючи свою позицію. «Тому голос Литви і Грібаускайте як дуже сильного європейського лідера добре чути», – підкреслює український експерт. Отже, можна сподіватися, що Вільнюс і надалі буде використовувати усі можливі механізми, аби підвищити рівень підтримки України (<http://www.dw.com/uk/>).

На важливий напрям домашньої роботи української влади і громадянського суспільства під час свого візиту вказала Президент Литовської Республіки Д. Грібаускайте. На її переконання корупція приносить Україні більше шкоди, ніж військові дії. «Ваша країна проходить зараз через дуже важливі, глибокі реформи, які є болісними для народу, і дуже важливо зберегти терпіння... Нещодавні е-декларації продемонстрували, що у вас дуже багато роботи попереду в питанні боротьби з корупцією, яка іноді приносить більше шкоди вашій країні, ніж війна. Це виклик, який не зможуть подолати тільки політики. Потрібно, щоб весь народ України об'єднався», – сказала вона. За словами Президента Д. Грібаускайте, Вільнюс буде і далі підтримувати Україну в проведенні

реформ на всіх рівнях: міжнародному, європейському та двосторонньому. (<http://nv.ua/ukr/world/geopolitics/vizit-gribauskaite-v-ukrajinu-ideja-proukrajinskoji-koalitsiji-u-sviti-i-dopomogu-v-otrimanni-bezviza-322488.html>)

Як зазначає експерт П. Рудяков, Д. Грібаускайте передала дуже важливий сигнал від ЄС. Зокрема, виступаючи на Другому українсько-литовському економічному форумі 12 грудня в Києві, вона сказала наступне: «Особисто я і також міжнародне співтовариство вважає, що у вашому випадку корупція становить більшу загрозу, ніж сама російська загроза ... Ми всі хочемо бачити, що вам болить за вашу країну, що ви хочете міняти вашу країну і допомагати вашим людям ... Тільки тоді ми зможемо вам допомагати. В іншому випадку ви залишитеся самі по собі» (<http://rian.com.ua/columnist/20161214/1019648612.html>).

Підкреслюючи важливість висловленої Президентом Литви думки, експерт наголошує: «Те, що вона хотіла сказати від себе особисто і від імені своєї країни, вона сказала в форматі двостороннього спілкування з Петром Порошенком. Те, що їй доручили сказати не від себе особисто, вона сказала з трибуни Економічного форуму. Озвучивши таким чином новий підхід не однієї тільки Литви, і не країн Балтії, і навіть не країн Балтії, посилені цілою Польщею. А кого-то, хто взявся формувати і формулювати нову політику Євросоюзу щодо України. Або вже сформував і сформулював, відклавши момент її вилучення з-під сукна і переведення в публічну площину на перші тижні роботи нової американської адміністрації». Отже, на думку П. Рудякова, зволікання із реформами і подоланням корупції «переповнили чашу терпіння європейців, і що тепер, судячи з усього, настає час платити за європейськими рахунками». «Як умова для отримання в майбутньому допомоги від Євросоюзу висувається вимога чи взятися допомагати власним громадянам, то чи, принаймні, виказати готовність це робити», – робить висновок експерт. (<http://rian.com.ua/columnist/20161214/1019648612.html>).

Таким чином, аналіз підсумків грудневого візиту Президента Литовської Республіки Д. Грібаускайте і думок експертного середовища переконливо свідчать, що, незважаючи на ротації у литовському парламенті, всебічна співпраця наших країн і надалі зберігатиме позитивну динаміку. Водночас, слід відзначити, що за змістом висловлених думок і оцінок візит вийшов далеко за рамки двосторонніх відносин. На думку експертів, перед нашою країною постає проблема зниження кредиту довіри з боку європейських партнерів, які надалі все більш наполегливо вимагатимуть підвищення ефективності реформ і успішного подолання корупції.

Перспективи відносин України з країнами Заходу в умовах зміни політичних еліт в Європі

Зовнішньополітична діяльність Української влади спрямована на поглиблення інтеграції з Європейським союзом. Проте останні зміни в настроях європейців засвідчують, що шлях інтеграції України до ЄС може бути значно складнішим. Адже набирають популярності політичні сили, які досить скептично ставляться до перспектив Євросоюзу. Про це засвідчує референдум у Великій Британії, за результатами якого ця країна може вийти із складу ЄС. У свою чергу референдум в Нідерландах ускладнив процес набуття асоційованого членства України в ЄС. Варто відзначити, що і в Нідерландах і у Великій Британії перемогли так звані євроскептики. Отже, не дивлячись на те, що влада цих країн запевняє у підтримці України на шляху її інтеграції до ЄС і проведенні реформ, все ж викликають занепокоєння можливі зміни в настроях виборців європейських країн.

Окрім цього варто звернути увагу на політичні процеси у Франції та Італії. Як інформують ЗМІ, симпатії французького електорату до відверто проросійських політиків і референдум в Італії, який нещодавно відбувся, доводять, що пересічних європейців не влаштовує сьогоднішня політика офіційного Брюсселя. Європейців все більше цікавлять внутрішні проблеми і вони віддають перевагу популістам з надією, що вони виправлять помилки нинішньої влади. Популісти, щоб заручитися підтримкою більшої кількості виборців, нерідко спекулюють на таких гострих темах, як скасування санкцій щодо Росії, закриття кордонів від біженців, та й взагалі закриття кордонів від нових країн ЄС. Наслідком наростання подібних настроїв може статися так, що після президентських виборів Францію очолить проросійський політик, а в Італії набере вагу рішення скасування санкції проти РФ.

Аналіз розвитку внутрішньополітичної ситуації свідчить, що в Європі все більше наростають ультраправі настрої, що підривають згуртованість регіону. За даними агентства Bloomberg, майже 58% опитаних аналітиків, економістів і стратегів вважають непередбачуваність виборів в ЄС основним ризиком для світової стабільності в 2017 році. Ці вибори викликають навіть більше побоювань, ніж можлива неоднозначна зовнішня політика обраного президента США Д. Трампа або поведінка Кремля.

За інформацією ЗМІ, найбільш активізувалися євроскептики у Франції та Італії. Зокрема, 4 грудня в Італії відбувся конституційний референдум, за результатами якого чинний прем'єр М. Ренці подав у відставку. Ініціатива уряду, винесена на всенародне голосування, зазнала нищівної поразки з перевагою майже в 20% голосів «проти».

Як зазначив експерт О. Городецький, очевидно, що політична криза, спровокована результатами референдуму, матиме наслідки для ЄС і, як це не

дивно і для України. (<https://tsn.ua/blogi/themes/politics/referendum-v-italiyi-naslidki-dlya-ukrayini-ta-yevropi-820649.html> - 2016. - 17.12).

Так, проти проведення конституційної реформи виступили політичні партії опозиції: «Ліга Півночі», «Рух п'яти зірок», «Брати Італії», а також крайні праві та крайні ліві, тобто всі партії, які традиційно виступають за зближення з Росією. Вони виступили не стільки проти конституційної реформи, скільки проти діючого уряду Ренці. Тобто, волевиявлення мало стати механізмом зміни уряду, що, власне, і сталося. Їхніми аргументами були: цю реформу пропонує уряд із «сумнівною легітимністю», оскільки, виборчий закон, за яким він прийшов до влади, визнаний неконституційним; реформа недостатньо зменшує фінансування управлінського апарату; реформа посилює централізацію управлінських процесів, зменшуючи автономію регіонів; реформа зменшує дієвість системи противаг і може призвести до монополізації влади однією партією, яка не має підтримки більшості населення. Як результат, при дуже високій явці (68,48%), перемогли противники урядової реформи (59,11% – «проти», 40,89% – «за»).

На думку експертів, результати голосування засвідчують зміну настроїв італійського електорату: все більшої підтримки набирають популісти та різношерсті євроскептики. Розчарування простих людей неефективною європейською політикою, погіршенням рівня життя та міграційною кризою, вилилося у високий результат голосів «проти» урядової ініціативи.

Негативним є те, що популізм та бажання швидких та простих рішень для складних проблем стає все більш поширеним явищем поміж простих італійців. Їм все активніше нав'язують думку, що відмова від євро, вихід з ЄС, збільшення співпраці з Росією – є найкращий рецепт швидкого покращення добробуту. Натомість, необхідність глибоких структурних реформ з віддаленими наслідками – не сприймається.

Проте, результати референдуму не означають, що такі партії однозначно прийдуть до влади на майбутніх парламентських виборах. Водночас слід мати на увазі, що за умови створення коаліції, шанси прихильних до Росії політиків прийти до влади можуть значно зрости. Крім того, в Росії уважно слідкують за ситуацією і будуть всіляко сприяти такому, принаймні ситуативному, об'єднанню. З огляду на це результати референдуму та відставка Ренці є тривожним сигналом і для України, в першу чергу, у її протистоянні з Росією. Адже уряд Ренці, незважаючи на проросійські настрої італійців, завжди послідовно заявляв про підтримку України, збереження європейських санкцій проти Росії.

Щоправда новий уряд формує та ж сама правляча Демократична партія і тому варто сподіватись на продовження цієї політики принаймні до чергових виборів 2018 року. Але у разі дочасних виборів є ризик, що ситуація може змінитися не на користь України.

На думку експертів, в Україні це розуміють і представники влади мають змогу збільшувати нашу присутність в Італії, в першу чергу, інформаційно, розширивши двосторонні економічні та культурні зв'язки. Але найбільш

дієвим фактором є ефективність реформ в самій Україні: боротьба з корупцією, створення зрозумілих та прозорих правил гри.

Змінюється ситуація не на користь України у Франції, де мають значну підтримку проросійські політичні сили. Як інформують ЗМІ, пішов у відставку прем'єр Франції М. Вальс. На посаді його змінив вже колишній глава МВС Франції Б. Казнев. М. Вальс висунув свою кандидатуру на президентські вибори від «соціалістів», так як рейтинг нинішнього президента Франсуа Олланда невисокий та сам він відмовився боротись за президентську посаду вдруге. Щоправда, як показують соціологічні дослідження, підтримка Вальсу теж невисока. Зокрема, за даними соціопитування Harris Interactive, переможець праймеріз французьких правих і центристів экс-прем'єр Франсуа Фійон в другому турі президентських виборів обійде лідера партії «Національний фронт» М. Ле Пен. За Фійона готові проголосувати 26%, за Ле Пен – 24%. У М. Вальса – всього 9%, але експерти радять не поспішати з висновками: після праймеріз «Соціалістичної партії» 22 і 29 січня рейтинг Вальса ще може вирости, якщо він їх виграє і якщо з гонки своєї кандидатури знімуть центрист Ф. Байру (який може розраховувати лише на 6%) і колишній міністр економіки Е. Макрон (у нього за соціопитуваннями 14%). В такому випадку Вальс зможе подолати бар'єр в 20%. При чому він не виключає на виборах перемогу навіть М. Ле Пен.

В Україні знають М. Ле Пен як симпатика Росії. Вона неодноразово виступала за скасування санкцій проти Росії, вихід Франції з НАТО, формування військового альянсу з Москвою. М. Ле Пен просила у Росії грошей на вибори, а в 2014-му «Національний фронт» отримав кредит у Першого Чесько-Російського банку. При цьому і у французьких виборців вона користується популярністю. «Дуже багато у Франції хочуть голосувати за Марін Ле Пен. Їм здається, що вона говорить правду, що вона – активна і сильна жінка. Вона буде набирати дуже багато голосів на президентських виборах. Але я сподіваюся, що інші політики також працюватимуть над тим, щоб пояснити, що може означати її перемога», – зазначив С. Вессей, доктор політичних наук, професор російських і радянських досліджень в Ренському університеті. (<http://www.segodnya.ua/politics/pnews/smena-premerov-kak-rokirovki-vo-francii-i-italii-povliyayut-na-dialog-s-ukrainoy-i-rf-778554.html> – 2016. – 13.12).

Головний противник Ле Пен Ф. Фійон також вважається проросійським політиком. «Фійон був 5 років прем'єром під час президентства Саркозі, коли Путін був офіційно прем'єром. Вони з тих пір підтримують хороші відносини. Фійон той, хто продав російській державі місце, щоб побудувати новий храм біля Ейфелевої вежі (російський православний духовно-культурний центр на паризькій набережній Бранлі). Фійон був прем'єром Саркозі, коли той продав «Містралі» Росії. Мені здається, він просто не розуміє, хто такий Путін і в чому особливості сучасного російського режиму», – наголосив С. Вессей.

За його словами, за Фійона голосуватимуть прихильники «демократичного правого руху» і консерватори. Його електорат більш освічений, ніж у Ле Пен. На відміну від Ле Пен, Фійон не агітує за вихід Франції з ЄС і з євро, але він теж вважає, що Франція повинна бути союзником Росії, щоб боротися з Ісламською Державою і для нього, «українського питання», швидше за все, не існує.

Варто звернути увагу і на місцеві вибори у Франції де зростає вплив проросійських сил. Щоправда не варто драматизувати ситуацію, адже високий рейтинг цих сил в першому турі виборів виявився скромнішим у другому.

За інформацією ЗМІ, у першому турі регіональних виборів 6 грудня, за «Національний фронт» проголосували близько 30% виборців. Крайні праві обійшли дві традиційні французькі партії – республіканців на чолі з Н. Саркозі і Соцпартію, представником якої є президент Франсуа Олланд - і набрали найбільше число голосів в шести регіонах. Про це свідчать дані екзитполів (<http://patrioty.org.ua/politic/druzi-putina-zakhopliuiut-frantsiui-partiia-marin-le-pen-peremohla-na-rehionalnykh-vyborakh-146217.html> – 2016. – 11.12).

Зокрема, список Нацфронту в північному регіоні Нор-Па-де-Кале – Пікардія набрав 43% голосів. Республіканці в цьому регіоні отримали 24%, Соцпартія – 18%, решта ліві партії – 10%. «Це прекрасний результат, який ми приймаємо зі смиренням, усвідомлюючи складність ситуації і з глибоким почуттям відповідальності», – заявила М. Ле Пен.

За даними екзитполів, в регіоні Прованс-Альпи-Лазурний берег за ультранационалістів проголосували 41,7% виборців, за республіканців – 24,5%, за соціалістів – близько 18%. Нацфронт також вийшов на перше місце в регіонах Ельзас-Шампань-Арденни-Лотарингія, Південні Піренеї-Лангедок- Руссільон, Бургундія-Франш-Конте, Центр-Долина Луари.

Проте в другому турі виборів 14 грудня ситуація змінилась не на користь Нацфронту. Країну практично порівну поділили між собою республіканці і соціалісти. Республіканська партія святкувала перемогу в 7 регіонах, ліві сили пройшли в 5. На Корсиці вибори виграла місцеві націоналісти з СДН. «Національний Фронт», який виграв перший тур виборів одним тижнем раніше, не зміг перемогти у жодному регіоні. Республіканці отримали 41%, Соціалістична партія Олланда – 29.14%, а за партію М. Ле Пен віддали свій голос 27.36% французів.

Проте, на думку експертів, незважаючи на повний програш у другому турі, не можна однозначно назвати результати виборів крахом «Національного Фронту». М. Ле Пен все ж покращила свою статистику в порівнянні з 2012 роком. Тоді, на президентських виборах за неї віддали свої голоси 6,4 мільйонів французів. 14 грудня 2016 р. партія Ле Пен отримала 6,6 мільйонів голосів. Це свідчить про повільне, але впевнене зростання симпатій французького населення до правої партії.

Однією з основних причин поразки «Національного Фронту» є ситуативна коаліція між республіканцями Сарказі та соціалістами Олланда у другому турі. Соціалісти зняли своїх кандидатів у регіоні Нор-Па-де-Кале – Пікардії, де в першому турі впевнено перемогла М. Ле Пен, яка набрала 40,6% голосів і в регіоні Прованс – Альпи – Лазурний берег, де перший номер у списку «Нацфронту» – 26-річна Маріон Марешаль-Ле Пен набрала 41,2%. Після відмови від виборчої гонки кандидатів від соціалістичної партії, республіканці здобули впевнену перемогу в цих регіонах – К. Бертран набрав 57,2% в окрузі, де балотувався М. Ле Пен, а К. Естрозі обійшов Маріон Марешаль-Ле Пен, набравши 54,8%.

Загальна картина результатів виборів говорить про те, що французький електорат схильний вибирати між трьома силами – соціалістом Олландом, центристом Саркозі та правою партією М. Ле Пен. Результати першого туру показали, що «Нацфронт» має стійку, постійно зростаючу базу шанувальників, яку стає все важче обійти конкурентам.

Проте деякі політики вважають, що побоювання в Україні щодо майбутньої політики Франції щодо України перебільшені. Зокрема, колишній французький посол у Києві Ж. Фор зазначив, що побоювання українців через близькі президентські вибори у Франції, зокрема через те, що кандидат від партії «Республіканці» відвертий москвофіл Ф. Фійон має високі шанси очолити державу, є перебільшеними.

За його словами, президентські вибори у Франції заплановані на травень 2017 року і кандидати, в переліку яких є і Ф. Фійон, мають ще п'ять місяців, щоб обґрунтувати свої програми, надати французьким виборцям свою аргументацію з усіх гострих питань, зокрема й міжнародної політики, відносин із Росією, майбутнього Європейського Союзу.

На його думку, не варто судити лише за намірами, а потрібно звертати увагу на політичний шлях пана Фійона. Він належить до когорти голлістів, котрі відомі як непримиренні захисники незалежної французької позиції.

Жак Фор також зазначив, що політика Франції та її європейських партнерів стосовно анексії Криму, збройної агресії проти України, себто конфлікту, створеного Росією, полягає в тому, що «ми на боці жертви, а не нападника. І жертва – це саме Україна, а не її супротивник».

Якою буде подальша ситуація у Франції і якою буде її майбутня політика щодо України можна прогнозувати, але несподіванки можливі. А поки що, як зазначається в дискусійній записці «Аудит зовнішньої політики: Україна-Франція» Інституту світової політики, Франція в своїй зовнішній політиці по відношенню до України коливається між двома варіантами: або створювати окремих напрямків, або включити її в зовнішню політику по відношенню до Росії. Позиція Франції щодо російсько-української проблеми полягає в тому, що Париж розглядає Москву як конкурента ЄС на Сході, але як партнера на Півдні. «Через конфлікт в Україні підхід «Росія насамперед» був поставлений під серйозний сумнів, але теракти в Парижі і Брюсселі, а

також криза біженців, змістили фокус громадської думки в напрямку сирійського конфлікту», – йдеться в дискусійній записці.

Не варто також забувати, що Франція учасник переговорів в «нормандському форматі». Від результату президентських виборів буде залежати, хто буде представляти Францію за столом переговорів по Україні. У разі приходу до влади проросійського політика на зміну нинішньому міністру закордонних справ Ж-М. Еро може прийти такий же проросійський дипломат, який підтримуватиме Росію. «Для України зараз, перш за все, важливо налагодити зв'язки з командами тих кандидатів, які лідирують у Франції. Щоб не вийшло так, як із США. Україна тут повинна діяти на випередження, налагоджувати контакти і доносити свою позицію щодо врегулювання конфлікту на Донбасі», – зазначила заступник директора Інституту світової політики К. Зарембо.

Тим більше, що Росія активізує свою пропагандистську діяльність в країнах Євросоюзу. Як інформують ЗМІ, Російська Федерація збільшує активність у Франції напередодні виборів. Зокрема, телеканал Russia Today отримає 1,22 млрд рублів (близько 500 млн грн) для запуску мовлення французькою в 2017 році. Про це повідомила народний депутат І. Фріз на своїй сторінці у Facebook.

За її словами, розмір субсидії RT у 2017 році виросте до 18,74 млрд рублів, а збільшення фінансування відбудеться за ініціативою уряду, поправку внесли до другого читання бюджету. «Отже, в Кремлі вважають, що підвищення інформаційного впливу на населення Франції напередодні виборів є одним з пріоритетних питань ... В 2014 році запуск французького мовлення RT було відкладено. Нинішня активність Кремля – це намагання втрутитися у виборчий процес та вплинути на результати волевиявлення громадян Франції. Таким чином, Росія отримає новий інструмент для своїх спроб руйнації Європейського Союзу. Немає сумніву у тому, що RT буде пропагувати повторення у Франції Brexit, зупинку розширення ЄС на Схід, розхитування НАТО зсередини, відмову від продовження санкцій проти Росії», – зазначила І. Фріз (<http://www.unn.com.ua/uk/news/1627291-kreml-namagayetsya-vtrutitsiya-u-vibori-v-frantsiyi-nardep> – 2016. – 14.12).

На її думку, це дуже великий виклик для всіх європейців – і в ЄС, і поза його межами. «Однак, чим більше Москва буде втручатися у внутрішні справи ЄС, тим більший буде опір. Рамкові документи по протидії російській інформаційній агресії вже прийняті Європарламентом. Тепер будуть і практичні кроки. Україні сьогодні потрібно тримати інформаційний фронт разом із Євросоюзом. Це мають бути узгоджені дії, адже загроза, у вигляді Росії, у нас одна на всіх», – наголосила народний депутат.

До того ж, багато в чому позиція Франції та Італії буде залежати від зовнішньої політики Адміністрації Д. Трампа і його позиції щодо санкцій проти Росії. США і ЄС вже прийняли рішення про продовження антиросійських санкцій ще на півроку – до кінця червня. «Якщо потім Трамп послабить санкції проти Росії, ЄС буде досить складно продовжити їх в

односторонньому порядку», – заявив Р. Алькар, старший аналітик Трансатлантичної програми Інституту міжнародних відносин (Istituto Affari Internazionali / IAI, Рим, Італія).

Тим часом російські пропагандисти активувались і в Німеччині. Як відзначають експерти, двозначна позиція Трампа і прогнозований прихід до влади у Франції «друзів Путіна» надихають останнього йти до кінця у своїй агресивній політиці. Тепер у приціл росіян потрапила Німеччина, де так багато прибічників В. Путіна, яких не влаштовує поміркована А. Меркель. Висновок очевидний – треба її прибрати. Тим більше американський та французький виборчий досвід надихає прибічників В. Путіна.

За словами фахівця з російської пропаганди в Європі Я. Янда, це добре усвідомлюють і в ЄС. Він впевнений, що Росія розгорне безпрецедентну інформаційну кампанію проти А. Меркель перед виборами до німецького Бундестагу в 2017 році. Про це також йдеться на сторінках німецького тижневика Bild, де чеський аналітик розповів, чого Німеччині та її теперішньому федеральному канцлеру варто очікувати від Росії і як президент Путін спробує не допустити переобрання Меркель. «Згідно з моїми очікуваннями, від Росії слід чекати двох видів «нападів», – заявив експерт. (patrioty.org.ua/politic/frantsiia-maizhe-v-kysheni-zalyshylos-vziaty-nimechchynu-putin-sprobuie-zavadyty-pereobranni-merkel-146363.html – 2016. – 12.12).

На його думку, це будуть звичайні кібератаки, на зразок тих, з якими зіткнулися в компанії Telecom. Їхня мета полягає в завданні збитку і створенні у жителів Німеччини почуття, ніби уряд не може їх захистити. А також будуть цілеспрямовані атаки на людей, які виступають проти агресії Росії, зокрема на А. Меркель. «Отже, варто чекати атак хакерів на особисті е-мейл акаунти політиків партії «Християнсько-демократичний союз» (ХДС) та їх родичів», – наголосив Я. Янда.

За його словами, варто очікувати великомасштабної дезінформаційної кампанії проти канцлера Меркель. Будуть зроблені спроби підірвати її легітимність на різних рівнях. «Так, все погане, що відбувається в Німеччині у зв'язку з хвилею імміграції, буде представлено як особистий провал Меркель. В результаті на основі її політики будуть змодельовані найгірші сценарії. Також кампанія матиме на меті виставити Меркель не зовсім чесною людиною і переконати суспільство в тому, що їй не можна довіряти», – підкреслив експерт.

Разом з тим Україна має бути готова до того, що європейська політична еліта як нова, так і та що тепер при владі, буде пом'якшувати стосунки з Росією. Тривала криза у відносинах мало кого на Заході влаштовує. Уже зараз лунають подібні заяви. Зокрема, як зазначила представник ЄС з питань зовнішньої політики і безпеки Ф. Могеріні, ЄС готовий працювати з командою наступного президента США, однак не виключає, що в окремих випадках можливе об'єднання з РФ з метою протистояти рішенням американської адміністрації. «Ми готові до взаємодії, заснованій на аналізі

того, де наші інтереси співпадають. Гадаю, що у переліку глобальних і регіональних конфліктів і викликів ми знайдемо багато таких, де наші інтереси розходяться, або таких, де ми могли б виробити спільний підхід» – заявила Ф. Могеріні (<http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/12/15/7058920/> – 2016. – 15.12).

При цьому вона припустила можливість ситуацій, коли ЄС міг би об'єднати зусилля з Росією у разі негативних кроків адміністрації Трампа. «Можна знайти питання, в яких я не здивуюся побачити європейців і росіян по один бік», – зазначила вона.

Пані Могеріні вважає, що спільні інтереси у ЄС і РФ можуть бути насамперед у питанні дотримання домовленостей з ядерної угоди з Іраном, порушити які, можливо, захоче Трамп після офіційного вступу на посаду. За її словами, такі дії американського лідера можуть викликати невдоволення Росії, оскільки президент РФ В. Путін доклав зусиль для того, щоб угода відбулася.

При цьому Могеріні наголосила, що Іран може бути не єдиним питанням, в якому можлива взаємодія РФ і ЄС. В той же час вона анонсувала продовження санкцій проти РФ через Україну.

Ще недавно Могеріні заявляла, що агресія РФ проти України є порушенням принципів ОБСЄ та норм міжнародного права. «Незаконна анексія Росією Криму і дії по дестабілізації в Східній Україні є кричущим порушенням принципів ОБСЄ і міжнародного права», – зазначила Могеріні (<http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/12/8/7058644/> – 2016. – 08.12).

Вона також наголосила на тому, що Європейський Союз не визнає анексію Криму і продовжуватиме закликати повернути півострів Україні. «Крім того, ми будемо продовжувати закликати до дотримання припинення вогню на сході України і повного виконання Мінських угод всіма сторонами», – запевнила представник ЄС.

Отже, на фоні змін політичної еліти в ЄС важко спрогнозувати перспективи взаємовідносин України з ЄС. Тим більше нині діючі політики більше обіцяють, але єдності в їх діях не так багато, на що сподіваються українці. Остаточного не ратифікована угода про асоціацію з ЄС, постійно відкладається надання українцям безвізового режиму тощо. При цьому постійно висувуються нові умови. Проте все ж є сподівання, що Україна зможе досягти поставленої мети щодо ЄС, але це буде не так швидко як сподівались.

М. Дем'яненко, мол. наук. співроб. ФПУ НБУВ

Вибори в ОТГ: успіх децентралізації та партійна боротьба

Останній місяць цього року ознаменувався хоча і не досить розкрученою у ЗМІ, проте вагомою, з політичної точки зору, подією. А саме,

11 та 18 грудня, пройшли місцеві вибори в об'єднаних територіальних громадах. Проведення цих виборів є черговим кроком у процесі реалізації реформи децентралізації влади та підсумковим етапом об'єднання територіальних громад, а також набуття повноважень новими органами самоврядування. Перший етап місцевих виборів відбувся 11 грудня, де обиралися депутати сільських, селищних і міських рад та відповідних сільських, селищних і міських голів у 41 об'єднаній територіальній громаді в 13 областях, а вже 18 грудня вибори пройшли ще в 143 об'єднаних територіальних громадах.

Така виборча активність свідчить про певний успіх адміністративної реформи. Хоча раніше вона дещо гальмувалася. То вибори затягувалися з боку центральних органів влади через проблеми з виділенням коштів на їх проведення, то на місцях не могли домовитися як, кому, і з ким об'єднуватися. Останньою перешкодою стала ЦВК, яка довго узгоджувала окремі процедурні моменти. Проте, незважаючи на всі негаразди, вибори все ж відбулися, а ті громади, які встигли об'єднатися та провести вибори до кінця 2016 р., можуть сподіватися на отримання права міжбюджетних зв'язків напряму з Державного бюджету вже у 2017 році.

Тобто, вони матимуть право на дотації чи субвенції з головного фінансового кошторису країни. Для тих ОТГ, які не встигли провести вибори до органів місцевого самоврядування в цьому році, це стане можливо лише через рік, тобто вже у 2018 році.

Саме в 2018 році уряд планує завершити децентралізацію, яка покликана вирішити існуючі проблеми у регіональних і місцевих органах влади, повноваження яких часто дублювалися, а також покласти край фінансовій диспропорції в бюджетах різних рівнів, за якої значна частина податків відходила з нижніх рівнів бюджету на верхні, а дотації з центральних та державного бюджетів розподілялись по низхідній на розсуд тих, хто розподіляв. Тоді, як в ОТГ дотації спрямовуватимуться не через бюджет областей, а безпосередньо з державного. Також громади отримають і більше зборів від податків, зокрема податку на землю, на доходи фізичних осіб, на використання природних ресурсів тощо. Як приклад, у Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ наводять таку статистику: якщо у першому півріччі 2015 року громади самі заробляли 0,424 млрд грн і ще 0,4 млрд грн отримували у вигляді дотацій, то за той самий період 2016 року збори і дотації становили 1,3 та 1,8 млрд відповідно. Тобто, як бачимо, обсяг фінансових ресурсів зростає в рази. При цьому громади отримають і більше обов'язків (будівництво та ремонт доріг, тощо). За таких умов контроль над керівництвом громад реалізовуватиметься, зокрема, і через вибори, які й відбулися 11 та 18 грудня (<http://glavcom.ua/publications/mizh-decentralizacijeyu-i-revolycijeyu-poglyad-z-glibinki-387668.html>).

Успіх реформи із децентралізації залежить від того, як швидко здійсниться процес об'єднання громад. На даний момент цей процес триває не так швидко, як хотілося б урядовцям. Так, до кінця цього року в Україні

з'явиться лише 25 % від усієї запланованої кількості об'єднаних громад. «До кінця року в Україні буде 368 об'єднаних громад: 205 сільських, 113 селищних та 50 міських. Це 25 % від запланованої кількості ОТГ. Завершити децентралізацію планують у 2018 році», – наголосив віцепрем'єр-міністр – міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України Г. Зубко (<http://www.slovoidilo.ua/2016/12/14/kolonka/aleksandr-radchuk/polityka/rozberutsya-na-miscyax-chym-zdyvuvaly-vybory-do-obyednanyx-hromad>).

Тобто, реформа із децентралізації може показати відчутні результати вже наступного року. За оптимістичними планами уряду, в 2017 році має відбутися своєрідний «бум» із появи об'єднаних територіальних громад. І вибори в об'єднаних громадах будуть відбуватися з рекордною для України періодичністю. Разом з цим, окремі експерти не вбачають позитиву в такому пришвидшенні подій. Адже це впливатиме на якість проведення процесу об'єднання й може закласти певні приховані конфлікти всередині громад ще на початку їх фактичного утворення. Такі тенденції вже спостерігаються в окремих ОТГ. Так, згідно з аналізом, проведеним експертами реанімаційного пакету реформ, з 184 ОТГ лише 100 повністю відповідають критеріям об'єднання, зафіксованим у законі «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

Однак, в уряді налаштовані оптимістично й зауважують на тому, що тягнути з процесом об'єднання громад не варто. Адже створення ОТГ має започаткувати зміну парадигми в самому управлінні державою. «У 2015 р. було ухвалено рішення про бюджетну децентралізацію, яке дало не лише збільшення місцевих бюджетів, але й можливість об'єднаним територіальним громадам формувати «бюджети розвитку» на довгострокову перспективу. Сьогодні вибори до ОТГ – це ключова річ, яка дає можливість безпосередньо управляти не лише громадою, а й послугами, покращувати якість життя українців на місцях... Це не просто чергові вибори, а взагалі зміна системи управління. Це перехід від централізованої радянської системи до субсидіарності влади, до можливостей впливу громад на владу та їхнього самостійного розвитку», – зазначив Г. Зубко (<http://decentralization.gov.ua/news/item/id/3868>).

Думку Г. Зубка щодо унікальності виборів в об'єднанні територіальні громади поділяє також експерт Комітету виборців України Д. Рибачук. «Вибори 11 і 18 грудня – це третя знакова подія, пов'язана з об'єднаними громадами за останні кілька років. Ми отримали дозвіл від ЦВК на спостереження за виборами і станом на сьогодні можемо констатувати, що процес підготовки і проходження виборів йде дуже успішно», – зазначив експерт.

Разом з цим зауважимо, що через низку перешкод, зокрема і відсутність фінансових ресурсів не можливо провести вибори у всіх громадах до кінця 2016 р. Згідно із законами України «Про місцеві вибори» та «Про добровільне об'єднання територіальних громад», перші вибори депутатів та

голів ОТГ призначає ЦВК за наявності необхідного фінансування. Необхідні для виборів витрати мають здійснюватися за рахунок коштів місцевих бюджетів, отриманих як цільова субвенція з Державного бюджету України. І хоча мова йде про відносно прийнятні суми (за розрахунками ЦВК, призначені вибори до ОТГ коштували 30 мільйонів гривень), навіть ці кошти виділяються не без проблем, а подекуди на місцях їх просто не вистачає, що впливає на матеріально-технічне забезпечення дільниць.

Ще один аспект місцевих виборів (окрім реформи із децентралізації), який наразі дуже актуальний – політичний. А саме як вони відбувалися, які політичні сили приймали участь, які політичні технології були застосовані, і головне, які електоральні вподобання переважають у суспільстві, чи є довіра до чинної влади, та хто може претендувати на успіх у разі ймовірних дострокових парламентських виборів. Перед усім зауважимо, що вибори депутатів міськрад міських об'єднаних громад ОТГ проходять за пропорційною системою. Тобто, політичні партії мають право подавати по одному кандидату в округах. Виборець може підтримати лише одного з усіх кандидатів у бюлетені, при чому його голос буде вважатися відданим як за самого кандидата, так автоматично й за партію, яка його висунула. При цьому розподіл мандатів буде здійснюватися лише між кандидатами від партій, списки яких подолали 5 %-й бар'єр. Тоді як вибори голів у міських ОТГ пройшли за мажоритарною системою відносної більшості (перемагає кандидат, що отримав більшість голосів). Вибори депутатів сільських і селищних рад проходили за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних округах, а сільських і селищних голів – за такою ж системою в єдиному окрузі (перемогу отримував той, хто набрав найбільше голосів виборців).

І хоча, більшість спостерігачів та експертів не зафіксували значних порушень на цих виборах, окремі негативні моменти все ж були. Один з таких моментів – це непрозоре висування кандидатів, де мали місце такі невід'ємні атрибути української політики як «кумівство» та «договірняки». Адже багато виборців на місцях були впевнені, що реальної альтернативи у них немає, і перемогу в будь-якому випадку отримає той кандидат, якому її пророкують. Звична для українців позиція – «від мене нічого не залежить», продовжила працювати як політична технологія. Окремі аналітики вважають, що це одна з причин низької явки. Навіть була ситуація, коли після перших ранкових звітів спостерігачів ряд ЗМІ (переважно проросійських) намагалися запевнити, що нібито, народ ігнорує ці вибори. З натяком, що не вірить в децентралізацію. Однак кінцеві звіти це твердження спростували. І хоча в окремих регіонах явка дійсно стала вкрай низькою (зокрема, на Львівщині), але в переважній більшості областей вона перевалила за 40 %, що є цілком прийнятною цифрою, особливо для місцевих виборів. Для прикладу, на місцевих виборах восени минулого року показники були приблизно такі ж.

В громадянській мережі ОПОРА, яка офіційно проводить кампанію спостереження за першими місцевими виборами в об'єднаних громадах, також звернули увагу на окремих моментах цього процесу.

По-перше, в ОПОРІ зауважили, що агітаційна активність місцевих організацій політичних партій та кандидатів на перших місцевих виборах не була високою. Втім, конкурентність виборчого процесу спостерігалася вищою у міських об'єднаних територіальних громадах і доволі слабкою на рівні сіл та селищ. Це можна пояснити небажанням занадто витратитися в період кризи та відсутністю креативних ідей. Але головною причиною є той факт, що виборці в переважній більшості добре знають місцевих кандидатів, особливо тих, що володіють фінансовими та іншими ресурсами. Саме на таких кандидатів робили ставку політичні партії, намагаючись залучити їх до своїх лав. Але, подібні тенденції навряд чи можна назвати позитивними, так як вони не сприяють оновленню місцевих еліт.

По-друге, представники організації відзначили, що на перших місцевих виборах в об'єднаних територіальних громадах не вдалося повністю запобігти зловживанням адміністративними ресурсами та використанню окремими кандидатами місцевих програм розвитку у своїх виборчих інтересах. Також, посадові особи органів влади залучалися в окремих громадах до агітації на користь конкретних кандидатів, що у низці випадків мало ознаки зловживання адміністративним ресурсом.

Крім того, громадянська мережа ОПОРА звертає увагу на нестабільну організацію виборчого процесу в окремих громадах. Було зафіксовано, що значна частина виборчих комісій, насамперед ДВК, мали незадовільне матеріально-технічне забезпечення та здійснювали повноваження у неналежних приміщеннях.

Спостереження ОПОРИ за першими місцевими виборами в об'єднаних територіальних громадах 11 грудня 2016 року виявило низку порушень виборчого законодавства, однак вони не мали системного характеру. Переважна більшість була пов'язана з незадовільним рівнем компетентності членів виборчих комісій, недоліками у організації виборів та їх матеріально-технічному забезпеченні, низькою поінформованістю про законодавчі обмеження та процедури (<https://www.oporaua.org/novyny/43880-18-hrudnia-den-holosuvannia-na-pershykh-mistsevykh-vyborakh-v-obiednanykh-terytorialnykh-hromadakh-22-rehioniv-ukrainy>).

Окремі спостерігачі заявляли, що на виборах, які проходили далеко від великих міст, вирували справжні передвиборні пристрасті та використовувалися класичні виборчі технології. Кандидати вдавалися до нескінченних позовів до суду з будь-якого приводу. Судді в межах виборчого процесу виносили рішення швидко. Але проблема в тім, що центральна влада, давши регіонам децентралізацію, ще не встигла дати їм реформу судів. Крім того, ніхто «не скасовував» шантаж виборців та їхніх сімей, які залежні від місцевих підприємств, підкуп «гречкою» і таке інше

(<http://glavcom.ua/publications/mizh-decentralizacijeyu-i-revoljucijeyu-poglyad-z-glibinki-387668.html>).

Загалом же більшість спостерігачів визнають, що порушення на виборах не були системними та нічим не відрізнялися від подібних їм під час інших виборів: застосування адмінресурсу, підвезення виборців, агітація в день виборів, а найпоширенішим порушенням, була видача бюлетеня без паспорта та недопущення спостерігачів на дільницю. Однак, ці порушення не мали визначального впливу на процес. Також не фіксувалося спроб вплинути на волевиявлення з центральних органів влади. «Каруселі», масові вкидання бюлетенів, «Ттіушки» на дільницях, тощо залишилися в минулому. В цілому на цих місцевих виборах спостерігачі ОПОРИ разом з поліцією склали 22 акти про порушення та написали 5 скарг. (http://24tv.ua/vibori_gromad_2016_yak_partiyi_byutsya_za_peremogu_n762156)

А от заяви окремих політичних сил про значні порушення можна розцінити як гарну нагоду черговий раз заявити про себе та як підтвердження їхньої зацікавленості в результатах місцевих виборів.

До речі, результати виборів 11 та 18 грудня, навряд чи можна назвати сенсаційними. Так, окрім 6 парламентських партій, (які стали лідерами електоральних уподобань) участь у виборчому процесі взяли ще близько 20 політичних сил.

При цьому, основна конкуренція була саме серед «важковаговиків» української політики. «Батьківщина» та «БПП «Солідарність» відразу заявили про свою першість.

Так, у «БПП «Солідарність» заявили, що їхні кандидати здобули «впевнену перемогу» на місцевих виборах 11 грудня. «За попередніми підрахунками результатів виборів у новостворених об'єднаних громадах, які відбулися 11 грудня 2016 р., тотальна більшість серед обраних голів ОТГ – це кандидати, яких підтримувала партія. Загалом 24 кандидати від БПП перемагають на посадах голів ОТГ, або 58,5 відсотків від загальної кількості обраних голів. Партія «БПП «Солідарність» не висувала своїх кандидатів у 17 відсотках округів. Особливо важливо для нас те, що у східних та південних областях – зокрема, Миколаївській та Харківській – перемогли кандидати від БПП, це відповідно 5 та 1 голова ОТГ.

На виборах депутатів у ради ОТГ 277 кандидатів, яких підтримала Партія «БПП «Солідарність», стають депутатами новообраних місцевих рад. Кандидати від БПП йшли на вибори із простими тезами: «Конкретні справи – конкретні результати», а також «Стань господарем у своїй громаді». І такий результат є свідченням підтримки політики децентралізації, ініційованої Президентом П. Порошенком», – заявили у партії. (<https://www.facebook.com/BlokPetraPoroshenka/posts/1309025492507715>).

У той же час партія «Батьківщина» наполягає, що саме вона перемогла на виборах в об'єднані громади 11 грудня. Про це лідер «Батьківщини» Ю. Тимошенко заявила на одній зі своїх прес-конференцій. «850 депутатів – це всі мандати, які розподілялися в 41 об'єднаній громаді. З них половина –

412 депутатів з 850 перемогли самовисуванням, а 50% – це 410 депутатів, яких висунули на конференціях. І ось тут я б хотіла сказати саме про цю партійну частину. Із 410 депутатів, які отримали мандати і висувалися від партій – 128 кандидатів виграли ці мандати від партії «Батьківщина». Це означає, що 32% депутатів, які йшли від партій – перемогли кандидати «Батьківщини». На другому місці з відставанням майже втричі – 49 депутатів отримав БПП. Те, що зараз розповсюджується якась некоректна інформація – це обман», – заявила Ю. Тимошенко (<http://zakarpattya.net.ua/News/164436-Bilshist-kandydativ-obranykh-na-mistsevykh-vyborakh-pidtrymuvalysia-partiieiuvlady>).

За результатами виборів у новостворених об'єднаних громадах, які відбулися 18 грудня 2016 року, більшість серед обраних голів ОТГ – це кандидати, висунуті територіальними організаціями партії «БПП «Солідарність» та кандидати, яких підтримувала партія «БПП «Солідарність». Хоча, у «Батьківщині» спроби приписувати самовисуванців у прихильники БПП вважають фальсифікацією та маніпуляцією. Та наголошують, що у чинному законодавстві немає поняття «підтримуваний партією кандидат». Існує або член партії, який балотується на мажоритарному окрузі, або кандидат, якого висуває партія у своєму партійному списку. А заяви БПП щодо «перемоги» на виборах до рад об'єднаних громад є звичайною маніпуляцією, оскільки на виборах до ОТГ більшість обраних депутатів були самовисуванцями, які не представляють жодну політичну партію.

Партія «Батьківщина» отримала першість на виборах депутатів 142 територіальних об'єднаних громад та голів громад, які балотувалися від партій. Про це свідчать результати, які лідер партії «Батьківщина» Ю. Тимошенко оголосила журналістам. «Серед тих, хто висувався від партій, «Батьківщина», зайняла абсолютне перше місце із результатом 33,1% голосів. За підсумками виборів голів територіальних громад партія також посідає 1 місце – обрано 10 висуванців», – повідомила вона.

Політик також зазначила, що президентське оточення зараз активно працює з переможцями виборів в територіальних об'єднаних громадах, які балотувалися як самовисуванці, аби «покращити результат партії влади і під шаленим тиском зганяє їх в БПП». Такі маніпуляції влади з цифрами та кандидатами, які не були висуванцями від Блоку Петра Порошенка, Ю. Тимошенко вважає «обманом». Лідер «Батьківщини» подякувала людям, які брали участь в виборах за довіру та підтримку та запевнила їх, що «партія стоятиме поруч з ними і буде боротися за їх інтереси так, як це було завжди» (<http://ba.org.ua/batkivshhina-posidaye-1-misce-za-rezultatami-vivoriv-goliv-ta-deputativ-otg-visunutix-vid-partij-yuliya-timoshenko/>).

На думку політолога О. Радчука, саме пропорційна складова поки що не стала тим «коником», який допоміг кандидатам від «Батьківщини» здобути більше місць за рахунок пропорційної системи. Разом з цим, він зауважує, що провладний бренд поступово втрачає підтримку серед

виборців, натомість більшої популярності набувають опозиційні парламентські та позапарламентські сили. Хоча саме пропрезидентська фракція в парламенті та спільна команда коаліції в уряді доклали більше зусиль до реалізації процесу децентралізації, ніж опозиційні сили. За даними дослідження КВУ, за 2 роки в парламенті було ухвалено 12 законів щодо децентралізації, при чому найменш активно за них голосували фракції РПЛ, «Батьківщини» та «Опозиційного блоку». Менше, ніж БПП та «Народний фронт», за законопроекти щодо децентралізації голосували й нардепи від «Самопоміч». Представники опозиційних сил часто пояснювали свою незгоду з таким запровадженням процесу децентралізації примусовим характером законів, які буквально змушують громади до швидкого об'єднання, не даючи їм альтернатив (<http://www.slovoidilo.ua/2016/12/14/kolonka/aleksandr-radchuk/polityka/rozberu-tsya-na-miscyax-chym-zdyvuvaly-vybory-do-obyednanyh-hromad>).

Голова Комітету виборців України О. Кошель, коментуючи результати виборів в ОТГ, які відбулися 18 грудня, також відмічає електоральну перевагу «Батьківщини». На його думку, перевага «Батьківщини» багато в чому пов'язана не тільки з протестною риторикою, а й з розгалуженою системою партійних організацій на місцях. «Результат виборів в ОТГ чітко показав ефективність партійної роботи різних політичних сил. Зрозуміло, що формування коаліцій відбуватиметься по-різному. Однак партійна складова в ОТГ після цих виборів – привід для кожної політичної сили задуматися над розвитком широкої мережі по всій країні», – сказав О. Кошель.

За даними моніторингу КВУ, суто за критеріями оцінки партійних висуванців «Батьківщина» отримала 33,5% місць на виборах в ОТГ і перше місце за кількістю голів. Прес-служба КВУ відзначає, що вибори в ОТГ мали і несподівані результати. Зокрема, партія «Наш край» отримала понад 7% місць, що свідчить про її політичні перспективи (http://ukr.lb.ua/news/2016/12/19/353894_kvuvibori_otg_mali_nesporodivani.html).

Взагалі, крім БПП та «Батьківщини», непогані результати на цих виборах до ОТГ показали «Наш край», «Радикальна партія Олега Ляшка», «Самопоміч», УКРОП, ВО «Свобода» та «Опозиційний блок».

Таким чином, можемо констатувати, що процес децентралізації успішно триває. Підтвердженням тому є проведення виборів в ОТГ, оскільки навіть ті політичні сили, які постійно критикують реформу та не активно підтримують її на законодавчому рівні все ж приймають участь у місцевих виборах і при цьому мають непогані результати. Звичайно ж, відкритим залишається питання співвідношення зацікавленості у вирішенні проблем громад та партійної приналежності обраних осіб. Разом з цим, дещо турбує представленість на цих виборах свіжих, некомпрометованих політичних сил, а також невисока явка виборців, що навряд чи сприятиме появі нових облич в органах місцевого самоврядування. Хоча є й інший бік медалі: тепер мешканці місцевих громад, які самі собі обрали владу з більш широкими

повноваженнями та збільшеним фінансуванням, знатимуть у кого запитати за ремонт доріг, шкіл та інші проблемні питання.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. наук із соц. комунікацій

Особливості місцевих виборів в ОТГ: формування ТВК та виборчих округів

Активізація політичних партій найбільш виразною спостерігалася під час перших виборів в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) в кінці 2016 року, а саме 11 та 18 грудня. Особливе місце під час виборів в ОТГ займає етап формування територіальних виборчих комісій (ТВК), яке відбувається із дотриманням вимог законодавства, а саме Закону України «Про місцеві вибори». На цьому етапі, місцеві організації партій вносять подання до складу ТВК. Саме в процесі утворення виборчих комісій, як зазначають представники ОПОРИ, відбуваються перші значні порушення та конфлікти.

Зокрема, відповідно до ст. 22 Закону України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 № 595-VIII «1. Склад територіальних виборчих комісій формується за поданнями зареєстрованих у встановленому законом порядку місцевих організацій партій з урахуванням обмежень, встановлених частиною другою ст. 12 цього Закону, у кількості не менше 9 і не більше 18 осіб.

2. Право подання кандидатур до складу територіальних виборчих комісій мають:

1) місцева організація політичної партії, про утворення депутатської фракції якої оголошено на першій черговій сесії Верховної Ради України поточного скликання;

2) зареєстрована в установленому законом порядку у відповідній адміністративно-територіальній одиниці місцева організація політичної партії.

3. Суб'єкти подання кандидатур, зазначені у пункті 1 частини другої цієї статті, можуть запропонувати до складу відповідної територіальної виборчої комісії не більше ніж по дві кандидатури. Суб'єкти подання кандидатур, зазначені у пункті 2 частини другої цієї статті, можуть запропонувати до складу відповідної територіальної виборчої комісії не більше ніж по одній кандидатурі.

До складу територіальної виборчої комісії обов'язково включаються кандидатури, запропоновані суб'єктами подання, зазначеними у пункті 1 частини другої цієї статті.

Кандидатури від місцевих організацій партій – по одній кандидатурі від місцевої організації однієї політичної партії, зазначених у пункті 2 частини

другої цієї статті, включаються до складу територіальних виборчих комісій за результатами жеребкування, що проводиться виборчою комісією, яка формує склад відповідної територіальної виборчої комісії, у порядку, встановленому Центральною виборчою комісією, перед формуванням складу комісії».

Найбільшу активність у формуванні ТВК під час організації виборів в ОТГ 11 і 18 грудня місцеві організації політичних партій проявляли в західних і центральних регіонах країни, а також у південних.

Так, у Миколаївській області парламентські партії отримали найбільше представництво у ТВК під час виборів в об'єднаних територіальних громадах 11 і 18 грудня. Відповідно, найбільше представництво в комісіях отримали парламентські партії: БПП – 24 %, Батьківщина – 24 %, Народний Фронт – 22 %, опозиційний блок – 11 %, РПЛ – 6 %. Також парламентські партії мали найбільше керівної посад в ТВК: БПП – 32 %, Батьківщина – 18 %, опозиційний блок – 14 %, Народний Фронт – 23 %. Усього 233 представників від місцевих організацій партій організували перші вибори депутатів і голів об'єднаних громад.

На Миколаївщині представники «Батьківщини» мали найбільшу кількість керівних посад у ТВК, що були створені для проведення виборів в об'єднаних територіальних громадах 11 грудня. «Батьківщинівці» увійшли до складу всіх територіальних виборчих комісій, двоє з них стали головами комісій, один – заступник голови комісії та один – секретар. «Ми максимально заповнили комісії нашими партійцями, аби запобігти можливим провокаціям та фальсифікаціям», – зазначив очільник партійців Миколаївщини М. Соколов.

У Чернігівській області, як зазначали спостерігачі Громадянської мережі «ОПОРА», усі ТВК сформовані вчасно та без порушень. На перших виборах у об'єднаних територіальних громадах, які відбулися 11 грудня 2016 року, в Чернігівській області працювали 5 ТВК. Склад ТВК сформовано за поданнями зареєстрованих у встановленому законом порядку місцевих організацій партій. Більше того, при формуванні ТВК не зафіксовано жодної заяви щодо порушення порядку розподілу посад між представниками різних місцевих організацій партій.

На Вінниччині найбільше керівних посад у ТВК отримав БПП «Солідарність» (11 голів комісій, 4 посади заступників голів комісій та 4 секретарі). Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» мало 4 голови комісій, 5 заступників та 3 секретарі комісій. Партія Народний фронт – 1 голову комісії, 3 заступників голів комісій та 4 секретарі. Радикальну партію Олега Ляшка в керівних складах комісій представляли 1 заступник голови комісії та 2 секретарі. Партію УКРОП в керівних складах комісій області – 1 секретар, Аграрну партію України – 1 секретар.

Як відомо, у Вінницькій області працювало 17 ТВК. 16 із них сформовані з дотриманням встановлених у ч. 6 ст. 22 Закону України «Про місцеві вибори» календарних строків (не пізніш як за 42 дні до дня виборів).

Пізніше встановленого законодавчого строку сформовано 1 виборчу комісію – Шпиківську селищну виборчу комісію, яка була утворена Тульчинською районною виборчою комісією.

За словами координатора громадського спостереження ОПОРА за виборами у Вінницькій області Н. Величко, відповідно до ч. 1 ст. 22 Закону України «Про місцеві вибори» склад ТВК формується за поданнями зареєстрованих у встановленому законом порядку місцевих організацій партій з урахуванням обмежень у кількості не менше 9 і не більше 18 осіб.

Так, на Вінниччині з мінімальним складом членів комісії було утворено 8 комісій (Ситковецька селищна виборча комісія, Райгородська сільська виборча комісія, Бабчинецька сільська виборча комісія, Сокиринська сільська виборча комісія, Мельниківська сільська виборча комісія, Томашпільська селищна виборча комісія, Ковалівська сільська виборча комісія, Шпиківська селищна виборча комісія). Із максимальним складом – 18 осіб – працювало 2 комісії (Немирівська міська виборча комісія, Барська міська виборча комісія).

2 комісії працювали зі складом 11 осіб (Оратівська селищна виборча комісія, Дашівська селищна виборча комісія). Складом 13 осіб утворено 1 комісію (Северинівська сільська виборча комісія). 2 комісії утворені зі складом 14 осіб (Джулинська сільська виборча комісія, Жданівська сільська виборча комісія), 1 комісія утворена зі складом 15 осіб (Вороновицька селищна виборча комісія) та 1 комісія працювала зі складом 16 осіб (Тульчинська міська виборча комісія).

За висновками Комітету виборців України (КВУ), який провів порівняльний аналіз між виборами у Вінницькому регіоні та в 4-х ОТГ Хмельниччини, активність партій у цих двох областях дуже різна. За словами представника КВУ В. Теленя, на Вінниччині у формуванні ТВК брали участь усього 3 партії, то на Хмельниччині – 10. Там усі комісії формувалися партіями, і всі вони склалися з максимально можливих 18 членів. На Хмельниччині партії вишикувалися в чергу на формування дільничних виборчих комісій. На Вінниччині ж мали по 13–14 людей у ТВК. «Ось вам і різниця між заходом і центром: в них партії на місцях є, вони працюють, і практично усі кандидати на цих місцевих виборах в об'єднаних сільських/селищних громадах Хмельницької області йдуть від партій», – підкреслив експерт.

В Івано-Франківській області над підготовкою до проведення перших виборів у 7 об'єднаних територіальних громадах працювало 7 ТВК. Територіальні виборчі комісії з підготовки та проведення місцевих виборів утворили вчасно – в період з 3 по 5 листопада. Утім спостерігачі ОПОРИ зафіксували певні порушення щодо призначення керівництва однієї з ТВК. Під час розподілу керівних посад у Нижньовербізькій сільській виборчій комісії

Так, Коломийська районна виборча комісія призначила в Нижньовербізькій сільській виборчій комісії на посади заступника голови

ТВК і секретаря ТВК представників однієї політичної сили. У цьому спостерігачі ОПОРИ вбачають ознаки порушення ч. 15 ст. 22 Закону «Про місцеві вибори», в якій йдеться – «голова, заступник голови та секретар територіальної виборчої комісії мають призначатися від різних суб'єктів подання».

Що стосується проведення перших засідань новоутворених ТВК, то всі, за винятком Витвицької сільської виборчої комісії, вчасно набули повноважень, провівши свої перші засідання в термін визначений законом, тобто не пізніш як на другий день з дня формування складу комісії.

Витвицька ТВК перше засідання провела на день пізніше, відтак у цьому є ознаки порушення ч. 3 ст. 27 Закону «Про місцеві вибори».

До складу ТВК області своїх представників делегували 11 політичних партій: «Українське об'єднання патріотів – УКРОП», ВО «Батьківщина», «Блок Петра Порошенка «Солідарність», «Радикальна партія Олега Ляшка», «Народний фронт», ВО «Свобода», Воля, Громадський рух «Народний контроль», Громадянська позиція, Народний Рух України та Об'єднання «Самопоміч».

Найменше у виборчих комісіях представлені Громадський рух «Народний контроль», Громадянська позиція, Народний Рух України. Партія Громадський рух «Народний контроль» та Громадянська позиція мали по одному представнику в Тлумацькій міській виборчій комісії, а Народний Рух України був представлений лише в Нижньовербізькій сільській виборчій комісії. Об'єднання «Самопоміч» делегувало своїх представників лише у Космацьку сільську виборчу комісію.

У кожній з семи ТВК мали своїх представників «Українське об'єднання патріотів – УКРОП», ВО «Батьківщина» та «Народний фронт». Партія «Блок Петра Порошенка «Солідарність» не подала жодної кандидатури до складу Більшовецької ТВК, «Радикальна партія Олега Ляшка» не подала кандидатур до складу Космацької і Нижньовербізької ТВК. ВО «Свобода» і «Воля» були представлені лише в 4 з 7 територіальних виборчих комісій.

З місцевих організацій парламентських партій максимально правом на внесення скористалася ВО «Батьківщина», делегувавши у кожну ТВК по 3 особи, мінімально таким правом скористалося «Об'єднання «Самопоміч», делегувавши 3 осіб лише в одну ТВК.

Що стосується розподілу посад, то найбільше керівних посад у ТВК Івано-Франківської області отримала політична партія ВО «Батьківщина» – 7, партія «Блок Петра Порошенка «Солідарність» отримала 4 керівні посади, «Народний фронт» і «Українське об'єднання патріотів – УКРОП» – 2 керівні посади. Всі інші політичні партії, за винятком ВО «Свобода», отримали по 1 керівній посаді у ТВК. ВО «Свобода» у керівному складі ТВК не представлена.

Перші порушення зафіксовано під час перших вибори в Соколівській (Кіровоградський район) і Великоандрусівській (Світловодський район) об'єднаних сільських громадах Кіровоградської області. Кількісний та

керівний склад сільських ТВК сформовано 3-го та 4-го листопада. Саме формування однієї з виборчих комісій відбувалося з порушеннями. Склад Соколівської ТВК з 18 осіб було сформовано шляхом жеребкування між 11 кандидатами у члени комісії від місцевих організацій політичних партій. Керівні посади в цій комісії отримали представники Аграрної партії (голова), політичної партії «Народний фронт» (заступник) та партії «УКРОП» (секретар).

Формування Великоандрусівської виборчої комісії відбулося з недотриманням одразу кількох норм Закону України «Про місцеві вибори». Зокрема, було відхилено подання щодо одного з членів комісії від БПП «Солідарність». За словами заступника голови Світловодської районної виборчої комісії Д. Пелипенка, подання від цієї партії не прийняли тому, що «кількісно комісія вже була сформована».

Громадянська мережа ОПОРА нагадує, що в такому випадку передбачена процедура жеребкування. Згідно з п. 11 додатку до постанови ЦВК № 291 від 15 вересня 2015 року «Про Порядок проведення жеребкування щодо включення кандидатур до складу дільничних виборчих комісій з виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів та старост сіл, селищ», жеребкування проводиться в разі, якщо кількість внесених кандидатур, які відповідають вимогам Закону і можуть включатися до складу відповідної територіальної виборчої комісії шляхом жеребкування, є більшою, ніж кількість вакантних місць у складі територіальної виборчої комісії, щодо заповнення яких проводиться жеребкування.

На розгляд районної виборчої комісії з формування Великоандрусівської ТВК всього було винесено 17 подань. Нагадаємо, що максимальна кількість членів комісії – 18 (ч.1 ст. 22 Закону України «Про місцеві вибори»).

Цією ж районною комісією було прийняте подання щодо двох представників Партії пенсіонерів України, що також суперечить Закону України «Про місцеві вибори». Так, згідно з ч. 2 та ч. 3 ст. 22 Закону України «Про місцеві вибори», місцева організація політичної партії може запропонувати до складу відповідної територіальної виборчої комісії не більше ніж по одній кандидатурі. По дві особи мають право подавати місцеві організації політичної партії, про утворення депутатської фракції якої оголошено на першій черговій сесії Верховної Ради України поточного скликання.

Після того, як спостерігач ОПОРИ повідомив комісію про порушення, одного представника Партії пенсіонерів було виключено зі складу комісії, а склад комісії сформовано з 16 осіб. Керівні посади у Великоандрусівській ТВК отримали представники ВО «Батьківщина» (голова), Партії пенсіонерів України (заступник) та Радикальної партії Олега Ляшка (секретар).

У Тернопільській області 11 грудня перші вибори пройшли у Борщівській міській об'єднаній територіальній громаді. Через тиждень – 18 грудня – голосували мешканці у Більче-Золотецькій сільській громаді (Борщівський район), Трибухівській сільській громаді (Буцацький район), Гримайлівській селищній та Коцюбинській сільській громадах (Гусятинський район), Вишнівецькій селищній та Чернихівській сільській громадах (Збаразький район), Залозецькій селищній громаді (Зборівський район), Борсуківській сільській громаді (Лановецький район), а також Великодедеркальській сільській громаді (Шумський район).

У всіх перерахованих громадах вчасно створені відповідні територіальні виборчі комісії. Новостворені ТВК вчасно, 8 листопада, провели свої перші засідання та розпочали необхідні процедури для забезпечення волевиявлення громадян.

Щодо складу ТВК об'єднаних громад, то лише три – Коцюбинська, Трибухівська та Більче-Золотецька – були сформовані з поданням кандидатур від голови районної виборчої комісії. Інші сім комісій сформовані із членів, яких подали місцеві організації політичних партій.

Кардинально протилежне ставлення до створення та функціонування ТВК на противагу іншим регіонам країни, де відбувалися вибори, проявили місцеві осередки партій у Сумській області. Як зазначає координатор громадського спостереження ОПОРА за виборами в Сумській області І. Стегній, у 14 об'єднаних територіальних громадах працювали ТВК на виборах, що відбудуться 18 грудня 2016 року. Проте, особливої зацікавленості в їх роботі місцеві осередки партій не виявили.

Зокрема, низькою активністю партій, відзначає координатор, супроводжувалося внесення подань до складу ТВК у Сумському районі. За словами голови Сумської районної виборчої комісії С. Зеленського, йому доводилось ледь не самому обдзвонювати партійні організації із закликом надати своїх кандидатів до ТВК, оскільки в деяких майбутніх громадах не вдавалось утворити мінімальний склад комісій.

У підсумку, у Сумському районі були такі утворені 4 виборчі комісії в мінімальному складі (жеребкування не проводилося). Але в новостворених комісіях робота належним чином не розпочалася. Керівний склад комісій пояснив це також тим, що оскільки фінансування відсутнє, вони не можуть полишити свої основні місця роботи.

У самій РВК на робочому місці в значну частину часу перебувала лише голова – С. Зеленський. Заступник та секретар комісії не брали повноцінної участі в роботі РВК також через відсутність фінансування.

У Житомирській області для підготовки та проведення перших виборів депутатів рад об'єднаних територіальних громад і сільських, селищних, міських голів у Житомирській області працювали 22 районні виборчі комісії. На своїх перших засіданнях РВК сформували склад відповідних територіальних виборчих комісій. За інформацією Громадянської мережі

«ОПОРА», Миропільська селищна ТВК була утворена з порушенням вимог чинного законодавства.

Найбільше керівних посад (включаючи голову, заступника та секретаря) у ТВК Житомирської області отримали представники партій «БПП «Солідарність» – 18, ВО «Батьківщина» – 17 та «Опозиційного блоку» – 11.

Аналіз процесу формування ТВК під час проведення перших виборів в об'єднаних громадах показав, що деякі громади утворилися шляхом об'єднання з декількох селищних рад. Це ускладнило сам виборчий процес. Як повідомив координатор громадського спостереження ОПОРА за виборами у Дніпропетровській області В. Головченко, усім відомо, що дороги в селах не найкращого стану. Є деякі поселення де по 15 – 25 виборців. Там ТВК не створювали. Організовували виїзд цих людей до комісій, особливо це стосувалося мешканців похилого віку.

Під час першого етапу виборів в ОТГ, що відбулися 11 та 18 грудня 2016 року, до 9 листопада ТВК утворили виборчі округи, щоб з 14 листопада розпочати процес висування кандидатів у депутати та на посади голів місцевих рад. Відповідно 23 листопада – значився останнім днем подання до ТВК документів для реєстрації кандидатів.

Примітним залишається факт встановлення терміну повідомлення партіями територіальних виборчих комісій про проведення відповідних конференцій та зборів, під час роботи яких висуваються кандидати для участі у перших виборах депутатів сільських рад об'єднаних територіальних громад і їх голів. Відповідно до ч. 1 та 5 ст. 37 Закону України «Про місцеві вибори» висування кандидатів місцевою організацією партії проводиться на зборах (конференціях) цієї організації, які проводяться в порядку, передбаченому статутом партії. Про дату, час і місце проведення зборів (конференції) з метою висування кандидатів місцева організація партії повідомляє у письмовій формі відповідну територіальну виборчу комісію не пізніше як за день до дня проведення зборів (конференції). На таких зборах (конференції) мають право бути присутніми члени відповідної територіальної виборчої комісії.

Зокрема, термін повідомлення партіями територіальних виборчих комісій про проведення відповідних заходів під час цієї виборчої кампанії завершився 15 листопада. Місцеві осередки політичних партій у регіонах країни, де відбулися перші вибори в ОТГ, провели партійні конференції (збори) з висування кандидатів для участі у перших виборах депутатів сільських рад об'єднаних територіальних громад і їх голів, які призначено на 11 і 18 грудня.

Так, ВО «Батьківщина» ще в кінці жовтня провела Всеукраїнське селянське віче в Києві, під час якого ця політична сила презентувала стратегічну програму розвитку села та висунула своїх кандидатів на вибори до місцевих рад та голів об'єднаних громад. Від «Батьківщини» на вибори

делеговано 4 тис. кандидатів у місцеві ради та 184 претенденти на голів об'єднаних громад.

Під час виборчої кампанії лідер «Батьківщини» Ю. Тимошенко презентувала програму, у якій головна ставка – на сімейне фермерство. За її словами, в Україні всього 43 тис. фермерських господарств, а в Польщі їх 2,5 мільйони. Завдання, яке бачить «Батьківщина», збільшити кількість сімейних ферм щонайменше до 1,5 мільйонів.

Програмою визначені 11 ключових кроків, які мають бути покладені в основу державної стратегії розвитку села: формування селянина-господаря та розвиток сімейно-фермерського устрою господарювання; збереження та розвиток поселенської мережі; впровадження прозорих земельно-орендних відносин; ефективне землекористування, захист прав власників паїв; державна підтримка дрібних товаровиробників та поглибленої переробки; відшкодування відсотків на аграрні кредитні програми; стає оподаткування: єдиний податок з 1 га; підвищення рівня оплати праці в АПК; децентралізація податків і зборів на рівень громад; якісні освітні і медичні послуги; розвиток сільської інфраструктури, соціально-інженерних мереж.

Про свою готовність брати участь у виборах в ОТГ активно озвучували і місцеві організації партії «Українське об'єднання патріотів – УКРОП». Таке рішення одногосно ухвалили під час X з'їзду партії в Києві 2 листопада. «УКРОП йтиме на вибори в об'єднаних територіальних громадах. Це перші серйозні вибори після виборів 2015 року, які були успішними для нашої партії. Ми ставимося до них з усією серйозністю і маємо намір не просто брати участь, а й перемагати», – наголосив під час з'їзду голова політради партії УКРОП, народний депутат Т. Батенко.

Значну кількість кандидатів на перші вибори в ОТГ 11 і 18 грудня делегували місцеві парторганізації Опозиційного Блоку. Основна їх чисельність кандидатів на вибори голів та депутатів сільських і селищних рад ОТГ взяла участь на Сході країни.

Співголова фракції Опозиційного Блоку у Верховній Раді О. Вілкул відзначив високий рівень підтримки людей, яку має його політична сила у східних регіонах. «На майбутніх виборах ми висунемо і підтримаємо понад 300 кандидатів у депутати і голів сільських і селищних рад. Вони готові взяти на себе відповідальність, хочуть миру, єдності та розвитку Дніпропетровщини та України», – заявив О. Вілкул.

Свою позицію він формував на основі результатів виборів до Дніпропетровської обласної ради, які проходили 25 жовтня 2015 року. Опозиційний Блок «підтримали близько 360 тисяч жителів регіону (понад 38 % голосів). При цьому в 97 з 120 округів зафіксована абсолютна перемога депутатів Опозиційного Блоку. Також кандидати, висунуті Опозиційним Блоком, стали міськими головами в Кривому Розі, Павлограді, Марганці, Першотравенську, П'ятихатках і Зеленодольську.

Основна передвиборча риторика Опозиційного Блоку базувалася на критиці провладних партій та влади. «Згідно з результатами листопадового

соціологічного дослідження, проведеного Центром «Софія» катастрофічно впала популярність провладних політиків і партій. Люди не просто більше не вірять нинішньої влади, майже 2/3 опитаних готові підтримати мирні акції протесту проти зростання цін і підвищення тарифів на комуналку. Опозиційний Блок системно критикує владу і виступає на захист людей, тому займає одну з лідируючих позицій за рівнем підтримки виборців», – заявляли представники Опоблоку.

Тільки на Дніпропетровщині на перші вибори, які відбулися 11 та 18 грудня в ОТГ Опозиційний Блок висунув 121 кандидата в депутати сільських і селищних рад, а також на посади голів об'єднаних територіальних громад Криничанського, Софіївського, Царичанського, Синільніковського, Томаківського районів.

У Донецькій області на вибори в Ільїнівську громаду Костянтинівського району від «Опозиційного блоку» йшло 26 представників. За чисельністю висунутих кандидатів на вибори в депутатський корпус громади вирізнялась політична партія «Батьківщина». Від неї балатувалося 24 кандидати. 19 – від БПП «Солідарність», 14 – від Політичної партії «Наш край», 2 - від Аграрної партії і ряд самовисуванців.

У Миколаївську громаду Донецької області в депутати до місцевої ради найбільшу кількість кандидатів висунули партії БПП «Солідарність», Опозиційний блок, «Стабільність», «Наш край» і Аграрна партія, – по 27. «Батьківщина» знайшла в своїх рядах 22 гідних кандидата, «Самопоміч» - 10, Радикальна партія трьох і «Патріот» одного.

Політичні сили ВО «Батьківщина», ВО «Свобода» та Рух Наливайченка «Справедливість» зареєстрували найбільше кандидатів на виборах в об'єднаних територіальних громадах Львівщини. За даними Громадянської мережі «ОПОРА» у розрізі аналізу міських виборів, то там партії ВО «Свобода», ВО «Батьківщина», Радикальна партія Олега Ляшка мають приблизно однакову кількість кандидатів.

У загальному рейтингу по 26-ти округах: 117 кандидатів від ВО «Батьківщина», 67 – від ВО «Свобода», НРУ, БПП «Солідарність» мають по 65 кандидатів.

Як зазначають представники ОПОРИ, нетиповим для Львівщини є велика кількість кандидатів від Руху Наливайченка «Справедливість», який по загальному рейтингу кандидатів займає 3-тє місце.

Значна чисельність кандидатів від партій на вибори в депутати рад об'єднаних громад спостерігалася і в Херсонській області. Як повідомлялося в місцевих інформджерелах, Каланчак та Чаплинка били рекорди.

На перших виборах у цих об'єднаних громадах зареєстрована найбільша кількість кандидатів у депутати. У Каланчаку на селищного голову також рекорд. Так, на виборах голови ОТГ в Каланчаці зареєстровано 5 кандидатів і 127 кандидатів у депутати ради об'єднаної громади. Також 108 кандидатів у депутати ради Чаплинської об'єднаної громади.

Ще одна особливість виборів у Чаплинці. Саме там зареєстрована рекордна кількість бютівського десанту із Херсона. А в Асканії всього один кандидат на посаду голови ОТГ. Однак, кандидатами в депутати цих громад від Батьківщини зареєструвалися не мешканці відповідної території, а мешканці обласного центру. Як стало відомо, багато з цих кандидатів є працівниками оргструктур обласного партійного осередку ВО «Батьківщина», деякі в минулому були депутатами Херсонської міської ради. Ці кандидати мешкають в Херсоні та виставили свої кандидатури на виборах Чаплинської ОТГ.

Треба також зазначити, що значна частина кандидатів є самовисуванцями.

У Вінницькій області за кількістю поданих кандидатів на вибори до рад об'єднаних громад регіону лідирувала політична сила «Блок Петра Порошенка «Солідарність». За інформацією ОПОРИ, активно брали участь у виборчій кампанії 6–8 політичних сил.

На виборах депутатів міської ради усього у Тульчині, Бару та Немирові утворено 81 округ (по 27 округів у кожному місті). Кожна партія могла подати на округ одну кандидатуру. Партія «Блок Петра Порошенка «Солідарність» зареєструвала 80 кандидатур із 81 можливих.

Хоча, зауважимо, на Вінниччині більшість цьогорічних кандидатів на посади сільських/селищних голів та депутатів цих рад якраз самовисуванці.

За даними Громадянської мережі ОПОРА, помітною тенденцією перших місцевих виборів у громадах стало висування як кандидатів чинних головних посадовців органів місцевого самоврядування – сільських, селищних, міських голів. Зокрема, у місті Тульчин на Вінниччині поборотися за право очолити об'єднану ОТГ зголосилися восьмеро кандидатів, серед яких чинний мер міста і секретар міської ради. У Барі серед шести зареєстрованих кандидатів у мери – нинішній очільник міста і голова місцевої РДА. Також учасниками виборчих перегонів є депутати рад різних рівнів, посадовці державних адміністрацій. «Вони ж бо найкраще знають, що в статусі керівника ОТГ, яка незабаром залишатиме собі податки на рівні міста обласного значення, матимуть у розпорядженні значно більше грошей, аніж до цього», – зазначають представники ОПОРИ.

У виборах до об'єднаних територіальних громадах Чернігівщини, які відбулися 11 грудня, брали участь усього 6 партій. Зокрема, до депутатського корпусу Батуринської міськради необхідно було обрати 22 депутати. Найменше кандидатів, 4, висунула «Свобода». Найбільше, по 23, – від «Нашого краю», «Блоку Петра Порошенка «Солідарність» і від Радикальної партії.

До депутатського корпусу Лосинівківської громади Чернігівщини обирали 26 депутатів. Зареєстрованих виявилось 103 кандидати. У списку зареєстрованих кандидатів представлено 5 партій. Найбільше, 22 кандидати, висунула Радикальна партія Ляшка.

До Гончарівської селищної ради обирали 22 депутатів селищної ради, у перегонах брали участь 63 кандидати. Найбільше – від ВО «Батьківщина».

Щодо виконання функції утворення територіальних виборчих округів, то відповідно до п. 2 ст. 17 Закону України «Про місцеві вибори», для проведення виборів депутатів сільської, селищної ради відповідна сільська, селищна територіальна виборча комісія не пізніше як за 38 днів до дня перших місцевих виборів утворює одномандатні виборчі округи з приблизно рівною кількістю виборців в кожному в кількості, що дорівнює загальному складу відповідної місцевої ради.

Відповідно до п. 11 ст. 17, виборчі округи утворюються територіальною виборчою комісією з урахуванням меж звичайних виборчих діляниць, які використовуються для підготовки і проведення голосування та підрахунку голосів виборців. При включенні звичайної виборчої діляниці в межі територіального виборчого округу її межі не розриваються, за винятком випадків, коли кількість виборчих діляниць менше, ніж кількість територіальних виборчих округів.

Громадянська мережа ОПОРА проаналізувала, який відсоток відхилень кількості виборців в кожній об'єднаній територіальній громаді, де відбудуться перші вибори 11 і 18 грудня. Найбільший показник відхилень виявився в Олександрівській об'єднаній громаді – 85 %, а найменший – у Коблівській громаді – 15 %.

Експерти з ОПОРИ зазначають, що законом не встановлено, яким може бути максимальний допустиме відхилення в кількості виборців між округами. Також територіальним комісіям на свій розсуд довелося розривати межі виборчої діляниці, так як не завжди кількість виборчих діляниць однакова з кількістю округів. Тому врегульовано законодавством чіткий поділ територіальних виборчих округів, робить маніпулювання межами виборчих округів, що призводить до значної кількості невдоволених серед суб'єктів виборчого процесу та виборців. Наприклад, в Баштанський міський об'єднаній громаді після поділу округів жителі села Добре залишилися незадоволені, тому що в селі зробили всього один округ замість двох, хоча при середній кількості виборців в окрузі 687 виборців в селі Добре – 1145 виборців.

Висновки експертів підтверджує факт нерівномірного формування виборчих округів на виборах, що відбулися в об'єднаних громадах у Кіровоградській області 18 грудня. Усього сформовано 36 виборчих округів у 2-х громадах. Великоандрусівська територіальна виборча комісія (Світловодський район) сформувала 14 округів, у найменшому з яких зареєстрований 91 виборець, у найбільшому – 280 виборців. Соколівська територіальна виборча комісія (Кіровоградський район) визначила межі 22 округів, у найменшому з яких проживає 145 виборців, у найбільшому – 292.

Нерівномірний поділ округів утворено на виборах в ОТГ Чернівецької області. У новостворених територіальних громадах Чернівецької області окремі виборчі округи вдвічі, а то й, подекуди, вчетверо більші за розміром,

аніж інші. Так, найбільша різниця між найменшим і найбільшим округом спостерігається у Чудейській об'єднаній громаді, де середня кількість виборців на округ становить 317, при цьому найбільший налічує 494 виборці, а найменший – 125.

Голова Чудейської ТВК І. Бурла зазначив, що деякі межі проводились з урахуванням проходження залізниці, розміщення полів і річки, і що комісія особливо не змінювала межі округів з минулих виборів.

Між тим, як йдеться у ч. 2 ст. 17 Закону України «Про місцеві вибори», територіальні виборчі комісії утворюють одномандатні виборчі округи з приблизно рівною кількістю виборців.

Диспропорція між округами спостерігалася також і в Сторожинецькій, Вижницькій та Вашківській територіальних громадах. У Сторожинці при середній кількості виборців на округ – 764, є округ, який налічує всього 470 виборців, при тому, що інші два округи мають по 1 087 людей з правом голосу.

У Вижницькій громаді, при середній кількості виборців – 566, два округи налічують 922 і 956 осіб. У Вашківській громаді найбільший округ має 528 виборців, а найменший – 216.

Голова Сторожинецької міської виборчої комісії В. Чоботар пояснив таку ситуацію тим, що найбільші округи – це просто не поділені окремі населені пункти. В іншому разі це б потребувало зайвих витрат часу, коштів і людських ресурсів. А найменші округи – це також окремі населені пункти, які не можна «доліпити» до інших округів.

Прокоментувала систему поділу округів і голова Вижницької ТВК Т. Шпак. З її слів, членами комісії вирішено «затвердити саме такі межі, оскільки такі виборчі округи були створені давно – два округи на одну дільницю. Інакше потрібно було б переробляти все».

Голова Вашківської міської виборчої комісії Т. Аронець стверджує, що територіальний округ № 15 – це село Вали, – складається з одної дільниці. Відстань між селами досить велика та горбиста, і тому для зручності виборців комісія вирішила не розділяти найбільший округ, до якого входить територія усього села Вали.

Різниця в кількості виборців між певними округами спостерігається і в межах Теремблечанської громади, де найменший округ становить – 111 виборців, а найбільший – 229.

Порівняно рівномірно розподілені округи Красноільської громади, де при середній кількості виборців на округ – 302, найбільший нараховує 428 виборців, а найменший – 233.

Водночас, зафіксовано випадки порушення ТВК законодавства України в частині утворення територіальних виборчих округів у деяких регіонах країни. Так, Чернігівський окружний адміністративний суд визнав протиправною та скасував постанову Носівської міської виборчої комісії Чернігівської області у частині утворення 5 територіальних виборчих округів

та зобов'язав ТВК сформувати ці округи відповідно до вимог чинного законодавства.

13 листопада в Чернігівському окружному адміністративному суді відбулося судове засідання за позовом п'яти суб'єктів виборчого процесу, представників громади села Володькова Дівиця, до Носівської міської виборчої комісії Чернігівської області щодо розподілу виборчих округів.

Суть порушення норм законодавства полягає в тому, що до складу Носівської міської ради Носівської об'єднаної територіальної громади Чернігівської області увійшли місцеві ради територіальних громад із загальною кількістю виборців 17668 чоловік. Постановою Центральної виборчої комісії від 20 жовтня 2016 року за № 449 визначено 26 територіальних виборчих округів, що утворюються для організації виборів депутатів місцевих рад під час проведення перших виборів депутатів Носівської міської ради Носівської об'єднаної територіальної громади Чернігівської області 18 грудня 2016 року. У ч. 5 ст. 17 Закону України «Про місцеві вибори» зазначається, що для проведення виборів депутатів міської (міста з районним поділом, міста, до складу якого входить інше місто, село, селище) ради відповідна міська територіальна виборча комісія не пізніше як за 37 днів до дня чергових або перших місцевих виборів утворює на території кожного району в місті, міста, села, селища, що входить до складу цього міста, територіальні виборчі округи. Кількість виборців у таких округах має бути за можливості максимально наближеною до середньої кількості виборців у територіальному виборчому окрузі відповідного багатомандатного округу, що обчислюється шляхом ділення кількості виборців, виборча адреса яких віднесена до відповідного багатомандатного виборчого округу, на загальний склад відповідної місцевої ради. Тож середня кількість виборців у територіальному виборчому окрузі багатомандатного виборчого округу з виборів депутатів Носівської міської ради Носівської об'єднаної територіальної громади Чернігівської області 18 грудня 2016 становить 680 ($17668:26=680$). Орієнтуючись на це число, міська ТВК мала б утворити відповідні територіальні виборчі округи.

Однак, на думку позивачів, округи було створено з порушенням зазначеної вище норми законодавства, до того ж, йдеться у позові, частина громадян взагалі не зможе взяти участі у голосуванні, оскільки Носівська МВК своєю постановою від 9 листопада 2016 року № 5 «Про утворення територіальних виборчих округів для проведення перших місцевих виборів депутатів Носівської об'єднаної територіальної громади» не включила частину с. Володькова Дівиця до виборчих округів.

Суд, розглянувши позовну заяву, частково задовольнив вимоги позивачів, зокрема визнав протиправною та скасував постанову Носівської міської виборчої комісії Чернігівської області від 9 листопада 2016 № 5 «Про утворення територіальних виборчих округів для проведення перших місцевих виборів депутатів Носівської об'єднаної територіальної громади» у частині утворення територіальних виборчих округів №№ 19, 20, 22, 23, 24. А

відтак зобов'язав Носівську міську виборчу комісію утворити територіальні округи №№ 19, 20, 22, 23, 24 з перших місцевих виборів депутатів Носівської міської ради відповідно до вимог чинного законодавства (ст. 17 Закону України «Про місцеві вибори»).

Окремою ухвалою суд зобов'язав Центральну виборчу комісію розглянути законність дій Носівської міської виборчої комісії.

У Донецькій області створення виборчих округів відбулося, попри значні застереження, вчасно і без значних порушень щодо розподілу орієнтовної кількості виборців. Зокрема, ТВК виконали вимоги ст. 17 Закону України «Про місцеві вибори» – виходячи з орієнтовної кількості виборців відповідно до даних Державного реєстру виборців. Так, кількість виборців в Соледарській міській громаді становить 16 618 осіб, в Миколаївській міській громаді – 11 953 осіб, в Ільїнівській сільській громаді – 7873 чоловік. Відповідно, у кожній з трьох громад в Донецькій області, де відбулися перші вибори в об'єднаних територіальних громадах, ТВК утворили по 26 одномандатних округів.

Підсумовуючи перший етап виборів, експерти стверджують, що як і у 2015-му році, на цих виборах спостерігалися певні проблеми в організації виборчого процесу. Найбільша із них – поділ округів. «Є ст. 17 Закону України, яка передбачає, що для проведення виборів виборчі округи мають поділятися на округи із приблизно рівною кількістю виборців. І це насправді камінь спотикання багатьох виборчих комісій. Причин цьому декілька. Наприклад, є об'єктивні причини, коли населений пункт не можна розірвати чи доєднати інший населений пункт чи частину його. А є незрозумілі причини, коли населений пункт є досить великий, але разом з тим, для обрання депутатом в одному окрузі потрібно 200 голосів, а в іншому майже вдвічі більше», – пояснює представник ГО «ОПОРА» Н. Радиш.

Як відомо, для визначення кількості мандатів існує певна формула, яка була прописана для виборчого процесу до обласної ради, але її застосовують для визначення і у інших виборах. Є загальна кількість виборців, які є в населеному пункті, вона ділиться на середню кількість виборців, яка має вагу голосу кожного депутата. Так визначається кількість депутатів, якою має бути представлений той чи інший округ.

Існує також певна специфіка зі сторони законодавства. Адже, є різниця між міськими та сільськими виборами. Зокрема, експерти наводять приклад Львівської області, де є Винники, Брюховичі, Рудно. Має бути депутатський мандат від кожного міста. Не залежно від того, скільки там є виборців. Для сільських населених пунктів – інша специфіка. Поділ мандатів йде тільки за кількістю виборців.

Експерти звертають увагу на необхідність коригувань законодавства щодо місцевих виборів саме в частині формування виборчих округів. На їхню думку, чинний закон не врегульовує цю ситуацію так, наприклад, як закон про парламентські вибори. Під час місцевих виборів в ОТГ, виникла ситуація, коли ТВК, розподіляли виборчі округи за населеними пунктами, які

мали невелику кількість виборців, тобто доли їм депутата. Вони виходили з тієї логіки, що кожен населений пункт має бути представлений депутатом. Тобто, населений пункт із кількістю виборців у 200 осіб матиме свого депутата. Цю ситуацію законодавчо потрібно врегулювати.

Таким чином, практика порушення законодавства в частині формування територіальних виборчих комісій зафіксована і під час проведення перших виборів в територіальних об'єднаних громадах. Саме на цьому етапі зафіксовані порушення законодавства про місцеві вибори та спостерігалася значна конкуренція між місцевими політичними організаціями під час розподілу керівних посад у ТВК.

Водночас, питання формування меж виборчих округів ТВК потребує законодавчого коригування, оскільки більшість виборчих комісій не хотіли розривати межі виборчих округів, які були утворені на минулих місцевих виборах. І тому на цих виборах в ОТГ спостерігався значний дисбаланс в кількості виборців на різних округах. Це, у свою чергу, створювало нерівні умови балотування кандидатів до органів місцевого самоврядування під час місцевих виборів 11 та 18 грудня (*Матеріал підготовлено за інформацією таких джерел: Незалежний громадський портал (<https://ngp-ua.info>); Високий вал (<http://val.ua/uk/90779.html>); ВО «Батьківщина» (<http://ba.org.ua>); BukNews (<http://buknews.com.ua/page/na-bukovyni-ukrop-bratyme-uchast-u-pershykh-mistsevykh-vyborakh-v-obiednanykh-terytorialnykh-hromadakh.html>); Інформ-агенція «Чернігівський монітор» (<http://monitor.cn.ua>); Vinnitsa.INFO (<http://www.vinnitsa.info>); «Репортер» (<http://reporter.com.ua>); Рідний край <http://rk.kr.ua/pershi-vibori-v-ob-ednanih-silskih-gromadah-kirovogradschini-i-pershi-porushennja>); ТЕРНОПІЛЬ LIVE (<http://ternopillive.com.ua/ternopillive/>); МОСТ-ДНЕПР (<http://most-dnepr.info/news/politics/142036.htm>); Сумські Дебати (<http://debaty.sumy.ua>); (<http://konkurent.in.ua/news/volin/9296/u-pershih-viborah-u-gromadah-na-volini-vizmut-uchast-10-politichnih-partij.html>); Весь Кіровоград (<http://www.kirovograd.net>); Новості Донбасса (<http://novosti.dn.ua>); ХЕРСОН Онлайн (<http://khersonline.net>); Політична партія «Блок Петра Порошенка «Солідарність» (<http://solydarnist.org/?lang=ru>).*

Про ймовірні економічні наслідки встановлення мінімальної зарплати в Україні у 3200 гривень з початку 2017 року

(Закінчення, початок у № 23)

3. Експертні оцінки та їх аналіз

З приводу намірів Кабінету Міністрів підвищити мінімальну заробітну плату в Україні у 2017 р. до 3200 грн. у ЗМІ висловилося доволі багато незалежних (принаймні формально) експертів. На жаль, більшість таких висловлювань мали форму вербальних логічних конструкцій і не підтверджувались прикладами діяльності конкретних господарських об'єктів (суб'єктів підприємництва) або ж даними логіко-статистичного аналізу. Однак, сама по собі вербально-логічна форма оцінки наслідків якогось соціально-економічного процесу, включаючи підвищення мінімальної зарплати в Україні до 3200 грн, не може бути достатньою гарантією правильності такої оцінки, оскільки неможлива її експериментальна перевірка. З іншого боку, враховуючи ймовірний характер будь-яких прогнозів розвитку соціально-економічних процесів, можливо створити іншу цілком вірогідну вербально-логічну картину, яка заперечуватиме аналогічний за формою прогноз опонентів. В цьому випадку визнання якогось із пояснень-прогнозів правильним (на відміну від інших) буде, по суті, результатом настанов, уподобань, віри тощо суб'єкта, що здійснює оцінку. Найкраще, що можна зробити в цьому випадку – проаналізувати логіку аргументів відповідних експертів. І якщо це можливо, звичайно, з опорою на якісь реальні факти, що так чи інакше стосуються проблеми, яка обговорюється. Саме така ситуація, на жаль, дуже часто складається з оцінками доволі багатьох експертів щодо наслідків підвищення мінімальної заробітної плати в Україні у 2017 р. до 3200 грн.

В цілому, експертні оцінки наслідків підвищення мінімальної заробітної плати сфокусувались на кількох наступних напрямках. Експерти по різному оцінюють вплив підвищення мінімальної зарплати на розвиток тіньових процесів в українській економіці. Так, О. Бетлій, економіст Інституту економічних досліджень і політичних консультацій (Київ) вважає, що ініціатива уряду з підвищення мінімальної зарплати справді виведе з «тіні» частину зарплат, оскільки «компанії, які виплачують зарплати в «тіні», будуть змушені піднімати офіційну зарплату» своїм працівникам. З нею, по суті, погоджується спеціаліст відділу продажів боргових цінних паперів Dragon Capital С. Фурса.

А старший аналітик Міжнародного центру перспективних досліджень (МЦПД) О. Жолудь, навпаки вважає що, скоріше можна очікувати зворотний результат – збільшення тінізації економіки. Тобто ті бізнеси, які могли платити колишню мінімальну зарплату, відтепер не зможуть платити підвищену мінімальну зарплату і підуть у тінь. Крім того 27 жовтня поточного року О. Жолудь критикував уряд за те, що той не надав відповідних розрахунків для обґрунтування своєї ініціативи (<http://nv.ua/ukr/opinion/zholud/bulo-1700-stalo-3200-shcho-ne-tak-254544.html#comments>). Утім, згодом урядовці, як зазначалось вище, подали громадськості свої обґрунтування, в тому числі з використанням відповідних розрахунків. У свою чергу, сам О. Жолудь на підтвердження своїх висловлювань у ЗМІ з приводу підвищення мінімальної зарплати, ніяких статистичних чи інших емпіричних обґрунтувань не наводить.

Натомість директор економічних програм Центру Разумкова В. Юрчишин зазначив кореспондентові Deutsche Welle: «Детінізація мало залежить від різного роду податкових ставок, вона найбільше залежить від довіри до влади, до послідовності, чіткості, прозорості, прогнозованості її дій. Поки що, на жаль, у нас цього немає. І я боюсь, що такі експерименти можуть певним чином ускладнити ситуацію з довірою до влади». Однак, з позицій реального досвіду управління економікою, правильність такого протиставлення механізмів детінізації економіки виглядає надто сумнівною. Для цього варто хоча б звернутись до досліджень тіньової економіки в Україні, які регулярно здійснюються фахівцями Міністерства економічного розвитку і торгівлі.

З іншого боку, спілкування журналістів деяких видань з дрібними підприємцями невеликих міст України свідчить, що вони не планують згортати свій бізнес через підвищення мінімальної зарплати (<http://nv.ua/ukr/opinion/ruda/minimalna-zarplata-v-malomu-misti-notatki-ekonomista-287208.html>).

Проте, деякі експерти продовжують наполягати на тому, що двократне підвищення «мінімалки» занадто різке і непід'ємне для значної частини українського приватного сектора економіки. «Поглиблення тінізації заробітних плат, оскільки не всі роботодавці будуть готові на таке різке підвищення зарплат у приватному секторі», прогнозує на сторінках «Дзеркала тижня» (2016. – №40. – С.8) і керівник суспільних програм Інституту суспільно-економічних досліджень М. Онуфрик. Правда, на підтримку своєї думки вона також не навела жодних розрахунків, конкретних прикладів або якихось статистичних доказів. З іншого боку, в цілому ряді коментарів з цього приводу в Інтернет зазначається, що в приватному секторі української економіки реальні зарплати дуже часто і вже давно перевищують 3200 грн, хоча офіційно працівники отримують мінімальну зарплату.

Крім тінізації деякі фахівці попереджають про можливе зростання безробіття і виникнення масової заборгованості підприємств перед робітниками. Так, за словами голови правління Української асоціації

підприємств легкої промисловості «Укрлегпром» Т. Ізовіт, середня зарплата по цій галузі становить 3 400 грн у 2016 р. (у 2015 – 2 900 грн), і в багатьох областях реальна зарплата є меншою за 3200 грн. У таких умовах різке підвищення мінімальної заробітної плати, на думку голови «Укрлегпрому», може викликати скорочення зайнятості та повернення такого явища як заборгованість з виплат зарплат навіть на економічно активних підприємствах.

З іншого боку, спеціаліст відділу продажів боргових цінних паперів Dragon Capital С. Фурса вважає, що «основна ідея цього рішення – це детінізація заробітних плат. Оскільки це рішення передбачає, що всі соціальні виплати будуть відв'язані від мінімальної зарплати – то популізмом це назвати важко. Якщо зараз у вас є мінімальна зарплата, менше якої ви платити не можете (в результаті дуже багато підприємств платять співробітникам мінімальну зарплату, решта – в конверті), то після прийняття цього рішення сума, яку вони повинні будуть платити, збільшиться вдвічі. Відповідно виростає база, з якої сплачують податки, в першу чергу ЄСВ. Якщо зарплата в конвертах і не зникне як явище, то у всякому випадку зменшиться та частина, яку ви отримуєте в конверті. Я не уявляю, як на більшій частині підприємств можливо офіційно позбавиться від своїх співробітників, щоб не платити їм збільшену мінімальну зарплату. Можливо, маленькі компанії так і вчинять. Але на великих підприємствах ви не можете нікуди подітися від співробітників, тому ви будете платити їм більше офіційно. Оцінити поки не можу результати такого рішення, але воно буде сприяти детінізації, а це добре», – резюмує він.

А старший економіст CASE Україна В. Дубровський зазначив, що оскільки підвищення мінімальної зарплати відв'язано від тарифної сітки, то бюджетникам зарплати автоматично не підвищують. «Якщо так, то це рішення не стільки для підвищення нижнього рівня зарплат людей, скільки для легалізації тих грошей, які повинні йти на єдиний соціальний внесок і податок на доходи фізичних осіб, оскільки тепер той, хто виплачує зарплату в конверті, повинен буде показувати хоча б мінімальну зарплату, ну або переводити людину на неповну зайнятість ... З іншого боку, людям, які зараз намагаються прикидатися бідними і отримувати допомогу та субсидії, буде важче це робити, тому що їм буде, так сказати, поставлена не така вже маленька мінімальна зарплата. Вийде, що багато з них не зможуть претендувати на допомогу». Утім, слід наголосити, що зменшення числа отримувачів субсидій через підвищення мінімальної зарплати може відбутись лише у 2018 р., оскільки субсидії на житлово-комунальні послуги призначають лише на підставі даних про доходи за минулий рік.

Правда, пізніше той самий В. Дубровський, але вже як головний експерт групи «Податкова та бюджетна реформа» Реанімаційного пакета реформ (Дзеркало тижня. – 2016. – №47. – С.5. – друкований варіант), розкритикував урядову пропозицію з підвищення мінімальної зарплати до 3200 грн/місяць. Його доволі розлога аргументація, в цілому, співпадає з

аналогічними аргументами інших противників підвищення мінімальної зарплати до 3200 грн. Єдиний соціальний внесок, на його думку, «узагалі не має права на існування, оскільки він є податком на працю, тобто дестимулює створення робочих місць». «Моя особиста позиція полягає у тому, що МЗП треба скасовувати взагалі, а регуляцію ринку праці залишити тільки на перехідний період для тих підприємств, які є локальними монополістами, – у так званих мономістах, побудованих навколо єдиного великого підприємства. Найбільш дієвим способом забезпечити українцям достойні зарплати є зростання продуктивності у поєднанні з конкуренцією роботодавців: коли підприємцем бути легко та приємно, їх стає багато, працює конкурентний відбір, а всі можливості заробити – відкриті для всіх, тоді перемагає найпродуктивніший, і економіка багатіє», – зазначає В. Дубровський. На жаль, ніякого економіко-статистичного аналізу на підтримку своїх висновків він не наводить. Проте слід зауважити, що суто на словах посилаючись на дослідження ОЕСР (Організації з економічного співробітництва і розвитку), В. Дубровський не згадав про практику законодавчого встановлення рівня мінімальної зарплати в розвинених країнах.

Голова комітету з податків Львівського відділення Європейської бізнес асоціації І. Піхурко на сторінках цього ж часопису, зазначає: «в Україні налічується кілька десятків тисяч директорів підприємств, які отримують мінімальну заробітну плату! При цьому їздять на дорогих машинах, користуються дорогими речами. Це реальне ухиляння від сплати податків, до того ж, на мій погляд, дуже брутальне й несправедливе до решти суспільства» (Дзеркало тижня. – 2016. – №47. – С.9). Більш наочний приклад вкрай низької соціальної відповідальності українського бізнесу годі шукати.

Тим часом результати опитування, наприклад, офісних співробітників, проведеного експертно – аналітичним центром HeadHunter, свідчать, що у 2016 році 22 % працівників отримували «чорну» зарплату, 30 % отримували зарплату частково офіційно, а частково «у конвертах» і лише 48 % – офіційно. Причому «існує ще одна цікава тенденція – чим вищий розмір зарплати, тим більша ймовірність, що вона буде неофіційною. Наприклад, якщо серед лінійних спеціалістів усю суму «в конверті» отримують 20% співробітників, то серед топ-менеджерів таких удвічі більше». До того ж, за даними державної статистики, нині зарплату 3000 грн. на місяць і менше отримують, наприклад, близько 20 % працівників сфери фінансів і близько 30 % працівників сфери інформаційних технологій і телекомунікацій. Тоді як знайомство з пропозиціями робіт у цих секторах вітчизняної економіки свідчить про значно більш високі заробітки їх працівників. Тому не зовсім зрозуміло до якого «поглиблення тінізації заробітних плат» має призвести обговорюване підвищення мінімальної зарплати.

Як вже було зазначено вище, у контексті посилення тінізації української економіки після підвищення мінімальної заробітної плати до 3200 грн/місяць деякі експерти очікують на збільшення банкрутства підприємств і зростання безробіття, особливо в малому і середньому бізнесі.

Таку думку, наприклад, висловили вже згадуваний старший аналітик МЦПД О. Жолудь та директор економічних програм Центру Разумкова В. Юрчишин. Побоюється хвилі звільнень низькооплачуваних співробітників також і виконавчий директор аналітичного центру CASE-Україна Д. Боярчук. Хоча він не настільки категоричний як інші експерти і припускає можливість того, що в результаті реалізації урядової ініціативи (яку він називає ризикованою) підприємці почнуть виходити з «тіні».

Доволі часто критики ініціативи уряду з підвищення мінімальної заробітної плати стверджують (правда, не наводячи при цьому відповідних розрахунків) що вітчизняний бізнес для реалізації такого заходу не має достатніх фінансових ресурсів. Хоча, як зазначив головний економіст UniCredit Bank в Україні А. Приходько, сьогодні соціальний внесок з мінімальної зарплати складає 321 грн, а, у випадку її підвищення, зросте до 704 грн. на одного працівника. Проведені в контексті обговорюваної нами проблеми доволі прості розрахунки свідчать, що реально номінальні витрати підприємців у розрахунку на одного працівника зростуть у межах 383 – 1983 грн. Найбільші додаткові номінальні витрати підприємців на оплату праці будуть у тому випадку, якщо вони реально виплачували мінімальну зарплату, тобто 1600 грн./місяць, а найменші – коли вони вже платили 3200 грн. за схемою «офіційно + у конверті». При цьому варто згадати аргументацію, яку навів під час проведення круглого столу в Інституті Горшеніна з приводу очікуваного підвищення мінімальної зарплати заступник міністра фінансів України Є. Капінус: «Коли ми знижували єдиний соцвнесок удвічі, говорили про те, що це має бути стимулюванням для сплати заробітної плати. Ми бізнесу дали можливість отримати 70 млрд гривень, які можуть бути спрямовані і на зарплату, і на розвиток бізнесу». До цього можна додати, що нинішнього року, на відміну від попереднього, українська економіка потроху зростає. Економічне зростання очікується і у 2017 р. А це, своєю чергою, збільшує обсяги ресурсів для виплати підвищеної мінімальної заробітної плати.

Деякі, не названі журналістами, підприємці стверджують, що за теперішніх умов таке штучне підвищення «мінімалки» оплачуватиме споживач, тобто підприємці підвищуватимуть ціни на свої товари, інакше просто доведеться або взагалі не платити зарплати, або закриватися. Однак, як наголошувалось вище, у випадку успішного бізнесу зростання витрат підприємців на оплату праці буде не настільки значним, щоб закривати цей успішний бізнес. Але, якщо таке незначне зростання витрат є критично важливим для якогось бізнесу, то це може означати, що цей бізнес просто неконкурентоздатний і так чи інакше все одно закриється. Адже ринок є ринок.

Доречно звернемось ще до одного аспекту підвищення мінімальної зарплати, на якому наголошували деякі експерти. Зокрема, керівник аналітичного підрозділу групи ІСУ О. Вальчишен вважає ініціативу уряду з підвищення мінімальної зарплати спробою підштовхнути внутрішній

споживчий попит, «оскільки зовнішній попит не дуже працює як прискорювач відновлення» економіки. «Заробітні плати найманих працівників впали до історичного мінімуму в 38,9% в структурі ВВП, за даними 2-го півріччя 2015 р. і 1-го півріччя 2016 р. Тобто, відбувалося подвійне стискання – при зменшенні розміру ВВП скорочуються і та частина, яка йшла в дохід найманим працівникам. Політично це довго тривати не може, так як формує ґрунт для соціального невдоволення», – трактує О. Вальчишен логіку пропозиції Кабінету Міністрів з підвищення рівня мінімальної зарплати. Зауважимо при цьому, що раніше протягом доволі довгого періоду частка оплати праці найманих працівників у валовому внутрішньому продукті України коливалася переважно у межах 45 – 50 %. Тому підвищення заробітної плати найманих працівників в Україні – це не лише питання національного економічного розвитку, а й питання соціально-політичної стабільності в нашій державі.

Зі свого боку, директор Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України Е. Лібанова вважає, що завдяки підвищенню мінімальної зарплати «бідність серед працюючого населення скоротиться. Однак якщо Міністерство фінансів не передбачить збільшення фонду оплати праці для бюджетних організацій, то при підвищенні мінімальної зарплати почнуться звільнення (про ризик зростання безробіття ми вже писали вище)».

Таким чином, зростання доходів населення завдяки очікуваному підвищенню заробітних плат, насамперед у бюджетних організаціях і низькооплачуваних працівників приватного сектору, стимулюватиме внутрішній попит і як наслідок ділову активність й економічне зростання в Україні.

Поряд із вже наведеними ризиками, деякими експертами висловлювалася думка, що підвищення рівня мінімальної заробітної плати до 3200 грн/місяць призведе до зростання інфляції в Україні й посилить девальвацію гривні. Як вказує директор економічних програм Центру Разумкова В. Юрчишин, економічні агенти розцінюють це як посилення ризиків девальвації та інфляції, а тому частина економічних агентів робить певні кроки для збереження своїх ресурсів. Про те, що підвищення мінімальної зарплати підштовхне зростання інфляції говорив і згадуваний вище старший аналітик МЦПД О. Жолудь.

Тому спробуємо проаналізувати ймовірність посилення девальваційних та інфляційних процесів, використовуючи відповідні статистичні дані. Оскільки реальне підвищення заробітної плати у 2017 р., згідно з урядовими планами, стосуватиметься насамперед найбільш бідних верств населення України, то, враховуючи структуру попиту на товари залежно від рівня доходів, цілком ймовірно очікувати, що внаслідок реалізації зазначених заходів зросте попит на ряд продовольчих товарів і предметів одягу. Цілком логічно постає питання: «Як така зміна попиту вплине на обсяги імпорту товарів в Україну?»

Аналіз даних державної статистики свідчить, що на імпорт продовольчих товарів тваринного походження, овочів, фруктів, рослинних жирів, чаю, кави, какао та виробів з нього і алкогольних напоїв за січень – вересень 2016 р. припадало 7,3 % від загальної вартості імпорту товарів в Україну, а у 2015 р. – 6,7 %. Якщо до цього додати готовий одяг і взуття, то сукупна частка зазначеної групи споживчих товарів становила, відповідно, 9,5 % і 8,7 %. Облік імпорту проводився переважно по тих групах споживчих товарів, які або не виробляються в Україні, або ж їх виробництво протягом одного року буде складно наростити у випадку швидкого зростання попиту на них. Зокрема це стосується тваринницької продукції і товарів легкої промисловості. Причому слід наголосити, що з означеного переліку імпортних товарів на цьому рівні аналізу неможливо виділити частку дорожчих товарів (копченості, сири, морські продукти, алкогольні напої, одяг, взуття тощо) які споживаються більш заможними категоріями населення. Однак, аналіз маркетингової інформації з відкритих джерел свідчить, що частка цієї категорії населення у споживанні зазначених імпортних товарів вельми вагома. І у нинішньому році вона, здається, не зменшувалась. В 2016 р. вартість імпорту означених груп товарів в Україну, якщо виходити з тенденції, що намітилась у січні – вересні, може бути на рівні минулого року або ж зрости в межах 5 – 10 %. Причому, враховуючи динаміку зарплат й інших доходів населення у 2016 р., можна цілком обґрунтовано припустити, що така динаміка зазначених груп імпортних товарів завдячуватиме, насамперед, купівельній спроможності більш заможних, а не менш оплачуваних, а отже – й бідніших, верств населення України.

Доречно зауважимо, що на імпорт автомобілів і комплектуючих до них припадало, відповідно, 7,1 і 4,3 % від загальної вартості імпорту товарів в Україну. Значне зростання попиту на легкові автомобілі у 2016 р. визнають і їх продавці в Україні. Між іншим, непрямым чином це може свідчити, що реальний розподіл економії коштів від зменшення єдиного соціального внеску відбувся саме на користь підприємців, а не найманих працівників. І вагома частина цих коштів була спрямована не на розвиток виробництва, а на збільшення споживання багатшими верствами населення України, включаючи придбання нових дорогих «іномарок».

На підставі проведеного економіко-статистичного аналізу можна зробити деякі наступні висновки. Підвищення ставки мінімальної заробітної плати до 3200 грн і пов'язані з цим зміни в реальній оплаті праці найманих працівників в Україні дійсно може призвести у 2017 р. до деякого зростання імпорту споживчих товарів в Україну. Однак такий приріст буде незначним за обсягом. А збільшення внутрішнього споживчого попиту, як наголошували деякі зазначені вище експерти, може позитивно позначитись на діловій активності вітчизняних товаровиробників. І таке зростання вітчизняного виробництва може замінити деяку частину поставок імпортних споживчих товарів. З іншого боку, зменшення частки (а, можливо, й

абсолютної величини) доходів, які підприємці направлятимуть на власне споживання може виступити чинником обмеження імпорту предметів розкоші, як наприклад, нові дорогі іноземні автомобілі. Крім того, найбільш вразливі верстви населення, яких насамперед і стосується згадувана вище новація уряду, не є основними покупцями іноземної валюти.

Отже немає вагомих підстав вважати, що підвищення ставки мінімальної заробітної плати до 3200 грн/місяць і пов'язані з цим зміни в реальній оплаті праці найманих працівників в Україні самі по собі стимулюватимуть у 2017 р. девальвацію гривні. Навіть імпорт дорогих іноземних автомобілів є порівняно більш потужним чинником девальвації гривні.

Стосовно очікуваної динаміки інфляції у зв'язку з підвищенням мінімальної зарплати до 3200 грн ситуація дещо складніша. Інфляційні процеси залежать не лише від реального співвідношення попиту й пропозиції на товари і послуги та витрат на їх виробництво, а й від очікувань та настроїв учасників ринку. Оскільки реальна чисельність працівників в Україні, що отримують зарплату менше 3200 грн/місяць значно менше від офіційно задекларованої, то і реальний обсяг попиту на товари і послуги збільшиться не настільки багато, як можна було очікувати у випадку повної відсутності виплати неофіційної зарплати у «конвертах». Хоча, звичайно, у певній частині населення України в наслідок підвищення мінімальної зарплати та інших зарплат бюджетників не лише номінальні, а й реальні доходи, вочевидь, зростуть.

Порід з цим через підвищення офіційної мінімальної зарплати можуть відбутись певні зміни в структурі попиту на товари і послуги, наприклад, у бік збільшення попиту на продовольчі товари тваринного походження і зменшення попиту на автомобілі, а також інші подібні зміни в структурі споживчого попиту. Такі зрушення можуть бути обумовлені саме змінами у співвідношенні доходів більш і менш заможних верств населення України на користь останніх.

Утім, не можна відкидати впливу соціально-психологічних чинників на динаміку цін в Україні. Адже, так би мовити, «інфляційне мислення» українського бізнесу проявляється у тому (і це підтверджується багаторічною практикою його функціонування), що будь-яка законодавчо запланована дата підвищення зарплат є одночасно й сигналом для підвищення цін продавцями товарів і послуг. Причому доволі часто таке підвищення цін продажу не пов'язане з реальним зростанням витрат виробників і продавців цих товарів і послуг. І заплановане підвищення мінімальної зарплати до 3200 грн. навряд чи буде виключенням з цієї вже «традиційної» поведінки вітчизняного бізнесу. До того ж у певній частині населення збільшення номінальних (а можливо, й реальних) грошових доходів може посилити схильність до різкого збільшення споживчих витрат. Це також може спрацювати як чинник інфляції попиту.

З іншого боку, зростання попиту на споживчі товари через підвищення зарплат повинно, в решті решт, стимулювати зростання виробництва і конкуренцію серед продавців товарів. Доречи, в контексті всього зазначеного вище постає питання про якість роботи органів Антимонопольного комітету України на місцях.

Таким чином, саме по собі підвищення офіційної мінімальної зарплати в Україні з 1 січня 2017 р. до 3200 грн./місяць і пов'язані з цим підвищення зарплат цілого ряду категорій працівників не стане каталізатором потужної інфляції в Україні. Можливо, хіба що, дещо прискориться вже традиційне зростання споживчих цін у період новорічних свят. Однак, у річному обчисленні заплановане на 2017 р. підвищення мінімальної та інших заробітних плат навряд чи зможе додати до показника інфляції за підсумками 2017 р. більше, ніж 1 – 2 %. А, можливо, не буде й цього.

Водночас переважна більшість експертів згодні з тим, що підвищення ставки мінімальної заробітної плати до 3200 грн і пов'язані з цим зміни в реальній оплаті праці найманих працівників в Україні сприятимуть зменшенню (якщо не в абсолютному, то у відносному плані) витрат державного бюджету на дотації Пенсійному фонду України. І це також буде вагомим позитивним результатом розглянутої вище ініціативи Кабінету Міністрів.

Отже, проведений вище аналіз дає підстави сподіватись, що позитивні економічні і соціальні результати від підвищення мінімальної заробітної плати в Україні до 3200 грн/місяць і зарплат цілого ряду працівників бюджетної сфери з 01 січня 2017 р. суттєво переважатимуть можливі негативні наслідки *(При підготовці цієї роботи була використана інформація з таких джерел: Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Офіційний веб-сайт (<http://www.me.gov.ua>); Апостроф (<http://apostrophe.com.ua>). – 2016. – 26.10; ВО «Батьківщина» (<http://ba.org.ua>). – 2016. – 01, 04, 10, 16 – 18. 11; Дзеркало тижня. – 2016. – №№40, 42, 47; Дзеркало тижня ([http:// dt.ua](http://dt.ua)). – 2016. – 03.11; Західна інформаційна корпорація (<http://zik.ua>) – 2016. – 22.11; Левый берег (<http://economics.Lb.ua>). – 2016. – 27, 29, 31.10; 21.11; Минпром (<http://minprom.ua>). – 2016. – 27.10; 04.11; Новое время (<http://nv.ua>). – 2016. – 26.09; 25 – 31.10; 03, 04, 09, 15, 18, 21 – 24.11; Опозиційний блок (<http://opposition.org.ua>). – 2016. – 02, 03, 05, 08, 16 – 18, 22, 23.11; Остров (<http://www.ostro.org>). – 2016. – 29, 31.10; РБК Украина (<http://www.rbc.ua>). – 2016. – 28.10; 02, 03.11; BBC (<http://www.bbc.com>). – 2016. – 26.10; Deutsche Welle (<http://dw.com>). – 2016. – 28.10; Експертно-аналітичний центр HeadHunter (<https://hh.ua>). – 2016. – 17.11).*

До 100-річчя НАН України

**Звернення
президента Національної академії наук України
академіка НАН України Б. Є. Патона до
учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС
з нагоди Дня вшанування учасників ліквідації
наслідків цієї аварії**

Шановні друзі!

14 грудня в Україні відзначається День вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції.

Ця дата в календарі й історії нашої країни приурочена до дня прийняття Державною комісією з розслідування причин катастрофи в експлуатацію комплексу захисних споруд над 4-м зруйнованим аварією енергоблоком Чорнобильської АЕС. Аварія у квітні 1986 року стала найбільшою за час існування атомної енергетики і була спричинена вибухом та подальшим руйнуванням 4 енергоблоку, коли в докільця потрапила велика кількість радіоактивних речовин. Чорнобильська катастрофа призвела до великих людських жертв, а Чорнобиль став символом атомної небезпеки у світовому масштабі.

З перших годин аварії розпочалася велика робота з подолання її наслідків. Більше 650 тис. людей брали безпосередню участь у ліквідації наслідків катастрофи. Серед них понад 2 тис. співробітників 42-х наукових установ і організацій НАН України. В рекордні терміни ліквідатори аварії закрили зруйнований блок бетонним коконом і зупинили подальше розповзання радіоактивного зараження. Будівництво «саркофагу» стало найважливішою і переломною подією у боротьбі за життя мільйонів на планеті, яка увінчала перший етап напруженої праці. А день, коли це сталося, в нашій державі названий Днем вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Пройшло 30 років, а робота з подолання наслідків чорнобильської катастрофи за участю міжнародної спільноти триває. Кілька днів тому на знешкоджений енергоблок завершили насування арки нового укриття – так званого нового безпечного конфайнменту, який вважається найбільшою у світі рухомою наземною спорудою. Її проектувальники розраховують, що вона повністю ізолює радіоактивні речовини четвертого енергоблоку ЧАЕС від довкілля щонайменше на сто років і дасть змогу за цей час розібрати зруйнований реактор і захоронити його по частинах.

За роки, що минули, ми всі пройшли складний шлях усвідомлення і переосмислення величезного комплексу проблем, пов'язаних з використанням високих і нерідко небезпечних технологій. Незмінним

залишається лише одне – найглибша повага до людей, які закрили собою світ від атомного лиха, що вирвалося зі зруйнованого четвертого блоку ЧАЕС.

Дозвольте від імені працівників Національної академії наук України і від себе особисто висловити глибоку подяку учасникам ліквідації наслідків цієї аварії на відзначення їх мужності, самовідданості і високого професіоналізму, а також щиро вдячність всім громадським спілкам інвалідів Чорнобиля, які невтомною працею роблять вагомий внесок у вирішення питань соціального захисту інвалідів-ліквідаторів і їх сімей.

Щиро бажаємо всім учасникам ліквідації наслідків аварії та їх рідним і близьким міцного здоров'я, життєвої енергії, щастя, миру, добра й злагоди. Нехай завжди поруч з вами буде людська повага за ваші добрі справи, за ваш значний вклад у збереження життя на Землі.

Академік НАН України Б. Є. Патон
(*Національна академія наук України*
(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=270>). – 2016. – 13.12).

Основні напрями діяльності НАН України

17 листопада 2016 року в Київському літературно-меморіальному музеї Максима Рильського в Голосієві відбулася серія творчих зустрічей «Рильські читання. Полоністичні силуетки». Одним зі співorganizаторів заходу, разом із музеєм, є Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології (ІМФЕ) імені М.Т. Рильського НАН України, для якого українсько-польські культурні взаємини залишаються одним із пріоритетних напрямів досліджень.

Слід зазначити, що академічний інститут активно й плідно співпрацює з музеєм упродовж багатьох років. Зокрема, вчені цієї установи постійно беруть участь у літературно-мистецьких заходах, що організовує музей у Голосієві, Романівці, Каневі. Науковими консультантами й доповідачами на таких зібраннях виступають наукові співробітники ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України – Т. П. Руда, В. В. Кузик, Л. К. Вахніна, Л. Г. Мушкетик, О. О. Микитенко.

«Рильські читання. Полоністичні силуетки», ініційовані директором Київського літературно-меморіального музею Максима Рильського В. Колесник, відкрилися лекцією «Полоністика в ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України» відомої в Україні та Польщі дослідниці українсько-польських фольклорних і фольклористичних зв'язків, автора численних публікацій, присвячених польській громаді в Україні, перекладача польських народних казок – завідувача відділу української і зарубіжної фольклористики ІМФЕ імені М.Т. Рильського НАН України кандидата філологічних наук Л. Вахніної, удостоєної високого звання заслуженого

діяча культури Республіки Польща за популяризацію польської культури в Україні. Вчена ознайомила слухачів з історією та сучасним станом полоністичних студій в ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України і представила нові видання цієї наукової установи. Як розповіла лекторка, з ініціативи директора зазначеного академічного інституту академіка Г. Скрипник було видано польські спецвипуски часописів «Народна творчість та етнологія», «Студії мистецтвознавчі», три випуски збірника наукових праць «Українсько-польські культурні взаємини». За словами Л. Вахніної, нині ІМФЕ імені М.Т. Рильського НАН України продовжує виконувати спільні українсько-польські наукові проекти – разом з Інститутом археології та етнології ПАН, Інститутом мистецтв ПАН, Польським народознавчим товариством і численними польськими вищими навчальними закладами. Лекцію дослідниці відвідали вчителі київських шкіл, співробітники бібліотечних установ Голосіївського району столиці, наукова молодь ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України, представники культурної громади Києва.

На завершення директор Київського літературно-меморіального музею Максима Рильського В. Колесник ознайомила слухачів із програмою наступних «Рильських читань», якою передбачено зустрічі з відомими полоністами й перекладачами. Під час майбутніх зібрань планується заслухати лекції науковців ІМФЕ імені М.Т. Рильського НАН України – Л. Халюк, М. Карацуби, В. Головатюк, І. Коваль-Фучило, Т. Шевчук, які люб'язно погодилися презентувати громадськості свій дослідницький доробок (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2729>). – 2016. – 12.12).

24 листопада 2016 року в інформаційній агенції «Укрінформ» відбулася прес-конференція «Причини, перебіг та наслідки Голодомору 1932-1933 рр.» за участі вчених Академії, які розповіли про деякі результати вивчення ними однієї з найбільших соціальних катастроф людства в ХХ ст.

Учасниками заходу стали головний науковий співробітник відділу історії України 20-30-х років ХХ ст. Інституту історії України НАН України доктор історичних наук, професор С. Кульчицький, заступник директора з наукової роботи Інституту демографії та соціальних досліджень (ІДСД) імені М.В. Птухи НАН України доктор економічних наук О. Гладун, головний науковий співробітник відділу демографічного моделювання та прогнозування ІДСД імені М.В. Птухи НАН України доктор економічних наук Н. Левчук, доцент Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв кандидат історичних наук Т. Боряк і директор Українського науково-дослідного та освітнього центру вивчення Голодомору доктор історичних наук Л. Гриневич. Модерував прес-конференцію О. Гладун, який,

представивши учасників, підкреслив, що, на думку вчених, такий комплексний характер заходу має посприяти максимальному представленню точок зору різних фахівців, які досліджували вказану проблематику, зокрема, істориків і демографів.

С. Кульчицький у своєму виступі зазначив, що однією з нагальних потреб є узгодження позицій гуманітаріїв, які займаються вивченням Голодомору, а також більш активне просування керівництвом держави питання про визнання Голодомору геноцидом українського народу на міжнародному рівні. Науковець наголосив, що над цим необхідно наполегливо працювати насамперед Міністерству закордонних справ України, Адміністрації Президента України й Українському інституту національної пам'яті, а також іншим державним установам і відомствам. Слід активно взаємодіяти з Організацією об'єднаних націй і найвпливовішими у світі засобами масової інформації, аби всебічно ознайомити зарубіжних партнерів і міжнародну громадськість із результатами досліджень Голодомору, аргументами на обґрунтування своєї позиції щодо необхідності визнання Голодомору геноцидом. Нині ж, за словами промовця, суспільство та керівництво нашої держави зазвичай згадує про Голодомор лише напередодні чергового вшанування пам'яті його жертв. Однак, нагадав С. Кульчицький, за 2 роки виповниться 85-а річниця від часу трагедії, і саме до цієї сумної дати Україні потрібно готуватися особливо ретельно. «Як на мене, нашим моральним обов'язком перед пам'яттю жертв є те, щоб усе-таки міжнародна спільнота визнала цю трагедію українського народу так, як вона визнала Голокост...» – зазначив він і додав, що нині надію на можливість такого офіційного визнання дає, по-перше, значно збільшена документальна база, яка свідчить на користь позиції української сторони, і, по-друге, те, що супротивники цього визнання останнім часом суттєво втратили в політичній вазі на міжнародній арені. Головне завдання України полягає в тому, щоб на основі неспростовних фактів довести умисний характер знищення державою свого населення: «... конфіскація всього продовольства тривалого зберігання, здійснена в січні-лютому 1933 року, яка, власне, призвела до голодного мору, не мала письмових фіксувань. Так само як не знайшли таких фіксувань у верхівки нацистського керівництва з приводу Голокосту. Був тільки факт Голокосту. Але ж був і факт Голодомору». С. Кульчицький також пояснив, чому в публічному просторі обговорюються різні цифри щодо кількості жертв Голодомору: за його словами, така множинність цифр виникла ще тоді, коли всі демографічні дані були закритою інформацією, а отже, будь-які висновки ґрунтувалися передусім на експертних оцінках, що не базувалися на жодних наукових підрахунках. Нині ж найдостовірнішими та найкоректнішими можна вважати результати оцінювання демографічних втрат України внаслідок Голодомору, одержані вченими ІДСД імені М.В. Птухи НАН України. С. Кульчицький також коротко розповів про власну концепцію, власне бачення подій 1933 року. Він зауважив, що, попри досить значну кількість публікацій, присвячених Голодомору (а їх нині в

уському світі налічується понад 20 тис., що свідчить про те, що вказана проблематика є однією з найбільш досліджених у світовій історіографії), це питання залишається дискусійним. Крім того, досі в суспільній свідомості не подолано деякі міфи, пов'язані з Голодомором, – наприклад, про те, що він нібито був спричинений головно конфіскацією хліба. С. Кульчицький також зазначив, що не коректно говорити про множинність голодоморів, оскільки це баналізує і знецінює поняття. Крім того, для голодів 1921-1923 рр. і 1946-1947 рр. не характерна умисність: влада не мала наміру знищувати людей. Докладно з позицією та аргументацією С. Кульчицького можна ознайомитися в його нещодавніх статтях за посиланнями:

<http://tyzhden.ua/History/179250>

<https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/yak-i-chomu-diyav-terror-golodom>

<https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/yak-i-chomu-diyav-terror-golodom>

Т. Боряк презентувала упорядковане нею видання «1933: «І чого ви ще живі?»», редактором якого став С. Кульчицький. Книга складається з монографічної частини (в якій пояснено вибір усної історії як, водночас, і методу дослідження, і різновиду фактичної інформації) та власне свідчень (яких налічується понад 1300), зафіксованих при опитуванні людей із 1200 населених пунктів 315 районів різних регіонів України. Ці свідчення збиралися багатьма вченими впродовж кількох десятиліть (так, зарубіжні дослідники Голодомору почали опитувати свідків ще в 1950-х рр.). Завдання книги полягає в тому, щоб допомогти знайти відповідь на питання про те, як голод, який спостерігався в кількох республіках СРСР, в Україні перетворився на Голодомор. А сталося це, як зауважила Т. Боряк, унаслідок того, що в певний момент із селянських господарств почали вилучати незернові запаси. Якщо всесоюзний голод був спричинений політикою хлібозаготівель, тобто вилученням зерна для потреб держави (в тому числі експортних), то український Голодомор стався через вилучення практично всіх харчових продуктів. Справа в тому, що станом на 1933 рік переважна більшість українських селян уже працювала в колгоспах, із яких було значно легше вилучити зернові запаси, та практично не мала власного зерна. Слід також враховувати, що грошей селяни теж не мали, оскільки працювали за так звані трудодні. Деякі очевидці трагедії у своїх свідченнях наводять докладні переліки незернових продуктів, відібраних спеціальними бригадами під час обшуків у селянських обійстях. Така деталізація пояснюється, з точки зору вчених, тим, що психологічно травматичний досвід людини часом закарбовує в її пам'яті найменші деталі того, що відбулося. При обшуках, як правило, відбиралися навіть предмети одягу – здебільшого чоботи й хутра. Невід'ємними складовими терору голодом (за висловом Р. Конквеста) були фізична й інформаційна блокада, якими він супроводжувався: з одного боку, селяни, які найбільше постраждали від голоду, не мали змогу виїхати з місця свого проживання, аби врятуватися, а з іншого боку, будь-які відомості про те, що відбувається, ретельно приховувалися. Геноцидарії (тобто особи, які

ініціюють і здійснюють геноцид) намагалися знищувати свідчення своїх злочинів. На підтвердження цього Т. Боряк навела цитату з виступу Й. Сталіна на одному з партійних з'їздів, у якому він, серед іншого, радив однопартійцям не залишати слідів своєї діяльності. За словами дослідниці, повноцінно відтворити картину Голодомору неможливо на основі самих лиш архівних документів. Так, наприклад, військові трибунали, які розслідували геноцидні злочини та злочини проти людяності в Руанді, Південно-Африканській Республіці та колишній Югославії, спиралися передусім на свідчення очевидців. Цієї інформації було в таких випадках цілком достатньо для встановлення та покарання злочинців – як ініціаторів, так і виконавців. Тому скептичне ставлення до усної історії та використання її свідчень при доведенні фактів масштабних злочинів є недоречним, – підсумувала Т. Боряк.

Результати досліджень, виконаних в ІДСД імені М.В. Птухи НАН України, представили О. Гладун і Н. Левчук. О. Гладун у своєму виступі зосередився як на вже відомих, так і на нових даних, отриманих ученими, а також коротко описав методологію, використану демографами Академії при вивченні Голодомору. Він зазначив, що питання втрат внаслідок цієї трагедії постало ще в 1930-х рр. – під час самого Голодомору. Першими про нього повідомляли іноземні журналісти й дипломати. Проте, за словами науковця, визначення втрат під час самої події ніколи не буває точним. Крім того, радянська влада всіляко приховувала факт голодування значної частини населення країни, а пересування іноземців територією СРСР було на той період обмеженим і суворо контролювалося. Тому всі тодішні оцінки можливої кількості померлих від Голодомору базувалися виключно на особистих спостереженнях і враженнях очевидців-іноземців. Однак дуже важливо, що такі оцінки все ж були, оскільки вони привертати увагу спільнот і політикумів зарубіжних країн до цієї проблеми. Після відкриття доступу до численних архівних документів українські вчені отримали змогу оцінити втрати від Голодомору, застосовуючи наукові методи – від так званої прямої реконструкції до складних моделей і перспективного балансового методу. Дослідники Академії скористалися методом демографічної реконструкції, суть якої полягає у критичному узагальненні й аналізі всієї тогочасної статистичної бази, на основі чого потім було побудовано статистичні ряди, здійснено уточнення інформації, необхідність якого зумовлювалася, по-перше, наявністю неминучих похибок у такій інформації, по-друге, неможливістю нормального обліку населення в період соціальних катастроф і, по-третє, тим, що під час війн і голодів держава, як правило, не зацікавлена в тому, щоб показувати реальні масштаби втрат населення. Ґрунтуючись на знанні особливостей тогочасних демографічних процесів на території України, вчені скоригували статистичні дані, побудували спеціальні моделі з метою перевірки коректності реконструкції демографічних рядів та висунули гіпотези щодо ймовірного розвитку подій у тому разі, якби Голодомору не сталося. Далі на основі порівняння реальних (реконструйованих) і

гіпотетичних розрахунків було обчислено втрати. Вчені поділили втрати від Голодомору на дві категорії – прямі (спричинені надсмертністю) та непрямі (через дефіцит народжуваності). О. Гладун уточнив, що прямі втрати – це не вся кількість смертей у період Голодомору, а тільки їх надлишок – тобто різниця між всіма фактично померлими й гіпотетичними втратами (кількістю померлих, яка могла б бути зафіксована в разі відсутності соціальної катастрофи). Така методологія обчислення є загальноприйнятою у світі, – підкреслив учений. Згідно з обрахунками українських демографів, прямі втрати склали 3,9 млн. осіб. О. Гладун навів також деякі порівняльні дані, які, на його думку, дають змогу краще зрозуміти перебіг Голодомору та механізм його здійснення. Визначаючи розподіл втрат окремо за роками, вчені звернули увагу, що наслідки Голодомору відчутно давалися взнаки ще й 1934 року. Таким чином, можна говорити, що в демографічному вимірі він охоплює не два роки, а три. Серед випадків голодних смертей значно переважає сільське населення, а це – 3,6 із 3,9 млн. померлих. Науковці також помітили, що втрати нерівномірно розподіляються за місяцями 1933 року, на який припадає пік смертності від Голодомору. Найвища смертність спостерігалася в середині року й почала дещо знижуватися тільки з дозріванням нового врожаю зернових культур. Учені стверджують, що зниженню смертності не сприяла навіть продовольча допомога українському селу, що дійсно мала місце, хоч і далеко не в таких обсягах, про які говорять дослідники, котрі намагаються заперечити факт Голодомору і розглядають його виключно в межах загальносоюзного голоду. Катастрофічна смертність у 1933 році зруйнувала звичний перебіг демографічних процесів в Україні: її наслідком стали ненормальні, неприродні значення статистичних показників, якими ці процеси оцінюються. Так, наприклад, якщо середня тривалість життя сучасних українських чоловіків складає 66 років, а жінок – 76 років, то під час Голодомору ці значення становили 4 і 6 років відповідно. Особливо висока смертність спостерігалася в дитячих вікових групах: від Голодомору померло близько 1,6 млн дітей віком до 14 років. Учені також підраховали, що втрати Голодомору на 100 тис. осіб перевищили втрати цивільного населення УРСР у роки Другої світової війни (в період із 1941 по 1945 рр.).

Н. Левчук продовжила співдоповідь про результати досліджень Голодомору, здійснених фахівцями ІДСД імені М.В. Птухи НАН України. У своєму виступі вона дала відповіді на чотири принципові питання щодо досліджуваної проблематики. Перше питання стосується кількості втрат. Як зауважила дослідниця, аналіз публікацій, які побачили світ за останні 25 років, тобто з часу відкриття архівів зі статистичними даними, показує, що оцінки демографічних втрат від Голодомору, які (тобто оцінки) на цих даних базуються, різняться. Розбіжності, пояснила вчена, пов'язані з кількома чинниками – якістю демостатистичної інформації, некритичним її використанням, некоректним застосуванням методології розрахунків, а також тим, що іноді проблема оцінювання втрат вирішується не науковими, а політичними засобами, внаслідок чого втрати або завищуються, або

занижуються. Розповідаючи про особливості перебігу цієї соціальної катастрофи, Н. Левчук також наголосила на надзвичайно високій концентрації втрат у часі, а саме – зафіксоване різке зростання кількості померлих упродовж дуже короткого часового проміжку. Зокрема, з січня по червень 1933 року втрати через надсмертність зросли вдесятеро, а в окремих регіонах – у 14-16 разів. Друге питання, відповідь на яке шукали вчені ІДСД імені М.В. Птухи НАН України, пов'язане з регіональним розподілом втрат від Голодомору. Доповідачка зауважила, що досить довго вважалося, що найбільш постраждалими мають бути степові області України. Проте розрахунки науковців свідчать про зовсім інше: демографічна реконструкція, яку вони виконали не лише для всієї країни, а й для окремих її регіонів (7 тогочасних великих областей – Вінницької, Київської, Харківської, Донецької, Чернігівської, Одеської, Дніпропетровської, – а також Молдовської автономії (МАРСР), яка тоді входила до складу України; сумарно це – 391 адміністративний район, що існував станом на квітень 1933 року), демонструє, що найвищі втрати припали на Київську й Харківську області (понад 1 млн померлих у кожній). Уклавши мапу регіональної диференціації втрат, учені дійшли висновку, що суттєва різниця спостерігається не тільки між різними областями, а й між різними низовими адміністративними районами однієї й тієї ж області, а смуга найвищих втрат внаслідок Голодомору пролягає центральними лісостеповими районами, які за сучасним адміністративно-територіальним поділом приблизно відповідають межах Київської, Черкаської та Полтавської областей. Третє питання, над яким працювали науковці, стосується визначення спричинених голодом демографічних втрат різних республік СРСР. Учені нещодавно завершили дослідження з оцінювання втрат РСФРР. Здійснивши відповідні розрахунки, науковці порівняли відносні показники України й Росії: в Україні втрати через надсмертність (в розрахунку на одну тисячу населення) склали 133, в Росії – 32; втрати сільського населення (на одну тисячу сільського населення) – 163 і 35 відповідно; на регіони з найвищою інтенсивністю втрат через надсмертність (а це – 130-220 осіб на тисячу населення регіону, або ж 12-25% загальної кількості населення регіону) в Україні припадає 34% території, а в Росії – 1,2% території. До того ж, найвищих втрат у межах РСФРР зазнали основні так звані зернові регіони – Автономна Республіка німців Поволжя, Саратовська область і Краснодарський край – на відміну від найбільш постраждалих українських регіонів, які не відігравали ключової ролі у хлібозаготівлях. Згідно з аналізом даних, станом на початок 1933 року Київська й Харківська області виконали план із хлібозаготівель на 100%. Вчені припускають, що такого значного рівня було досягнуто за рахунок вжиття надзорських, репресивних заходів, у тому числі конфіскацій, внаслідок чого на початок 1933 року селян було повністю позбавлено запасів зернових. Справа в тому, що саме для цих областей були характерними кілька важливих особливостей – найнижчі показники колективізації, найбільша кількість селян-одноосібників і найвища

антирадянська й антиколгоспона активність населення (зокрема, найбільша кількість заяв про вихід із колгоспу). І останнє, четверте принципове питання, на яке науковці прагнули знайти відповідь, стосується з'ясування того, проти якої саме групи спрямовувався державний терор голодом. Здійснені розрахунки дають підстави стверджувати, що найбільших втрат від Голодомору в Україні зазнало саме селянство – 16% загальної чисельності. Водночас, найбільше постраждали українці, однак не лише в суто етнічному вимірі, а й в етнополітичному вимірі, тобто, особи, які політично ідентифікували себе як українці, – підкреслила Н. Левчук.

Л. Гриневич розповіла про діяльність Українського науково-дослідного та освітнього центру вивчення Голодомору – неурядової організації, співзасновниками якої є Інститут історії України НАН України і Holodomor Research and Education Consortium Канадського інституту українських студій. Завданням центру є вивчення Голодомору та голодів і якнайширше розповсюдження знань про ці соціальні катастрофи – шляхом публікації відповідних друкованих видань і постійного проведення популяризаційних заходів. Попри великий масив розвідок із окресленої проблематики, залишається ще значна кількість недосліджених або недостатньо досліджених питань, – зауважила Л. Гриневич. Однак загалом уже підтверджено, що Голодомор є геноцидом, результатом голодотворної політики сталінського режиму, цілеспрямованого позбавлення селян економічного правосилля, тобто позбавлення виробників продукту (в даному випадку – селян, які вирощують зернові культури) можливості розпоряджатися ним, у тому числі для задоволення власних продовольчих потреб. Крім того, для тогочасної української ситуації характерною була система взаємин «союзний центр – республіка», яку слід розглядати винятково в межах імперського дискурсу. Йдеться про те, що економічного правосилля були позбавлені й окремі республіки СРСР (а серед них – і Україна), які теж самостійно не розпоряджалися своїми ресурсами. Що ж стосується Голодомору 1932-1933 рр., то, попри так званий «архівцид» – знищення кількості архівних документів (умисне – для приховування злочинів, скоєних з ініціативи органів державної влади, – або з інших причин), деякі документи, важливі для усвідомлення цілеспрямованого характеру Голодомору як терору голодом, все ж збереглися, – зауважила Л. Гриневич, навівши на підтвердження своєї думки один із прикладів: так, в архівах було віднайдено лист-донесення ДПУ, адресований республіканському урядові УСРР і датований листопадом 1932 року. В цьому документі зазначалося, що якщо вилучення зернових негайно не припинити, то до середини березня 1933 р. Україна залишиться без запасів хліба. Як з'ясували демографи, початок різкого зростання кількості голодних смертей дійсно спостерігався вже в березні та тривав до липня 1933 р.

По завершенні своїх виступів науковці відповіли на низку запитань присутніх на прес-конференції журналістів українських ЗМІ, зокрема щодо представлення проблематики Голодомору в публічному просторі, труднощів

у роботі з архівними матеріалами, спадщини українських демографів 1920-1930-х рр., що стала додатковим джерелом, на яке вчені спиралися у своїх висновках щодо визначення причин, перебігу й наслідків Голодомору, а також поділилися деякими планами подальшої роботи в цьому напрямі (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2731>). – 2016. – 13.12).

10 грудня 2016 року в Інституті соціології НАН України відбулися ювілейні X Міжнародні соціологічні читання, присвячені пам'яті видатного українського вченого-соціолога, лауреата Державної премії в галузі науки і техніки Н. Паніної (1949-2006).

Організаторами заходу виступили Соціологічна асоціація України, Інститут соціології НАН України та Соціологічний центр імені Н. В. Паніної.

«Український соціум: що знаємо, чого не знаємо і чого уникаємо» - такою була тема цьогорічних читань, покликаних ще раз нагадати про неоціненний внесок, зроблений Н. Паніною у розвиток вітчизняної соціологічної науки. Без перебільшення, вона була однією з тих постатей, хто творив українську соціологію на пострадянському просторі практично з нуля. Вона першою (ще наприкінці 80-х разом з М. Чуриловим у Центрально-Українському відділенні Всесоюзного центру дослідження громадської думки) побудувала загальноукраїнську опитувальну мережу та вибірку, започаткувала моніторингові дослідження соціальних змін в українському суспільстві, першою розробила систематизований курс лекцій з технології соціологічного дослідження в Україні та видала методичний посібник з опитувань громадської думки. Як голова Комісії з професійної етики Соціологічної асоціації України, Наталія Вікторівна брала найактивнішу участь у розробленні Кодексу професійної етики соціолога. Вона ж була і автором ідеї про організацію конкурсу серед молодих соціологів, щоб заохотити їх до наукових пошуків та дати їм можливість заявити про себе. Тому щороку 10 грудня, в день народження Н. Паніної, оголошуються переможці конкурсу «Кращий молодий соціолог».

Читання традиційно відкрив директор Інституту соціології академік НАН України В. Ворона. У своїй вступній промові він підкреслив, що наукове вивчення сучасного стану суспільства та динаміки його змін завжди було першорядним завданням соціолога. Водночас сьогоднішнім дослідникам-суспільствознавцям варто постійно звертатися до класиків соціологічної думки, аналізувати їхній досвід і надбання. Принагідно Валерій Михайлович презентував видану Інститутом книгу «Теоретики світової соціології: життя і творчий спадок».

З привітальним словом до учасників звернулася також віце-президент Соціологічної асоціації України, професор Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна Л. Сокурянська.

На пленарному засіданні, яке очолював завідувач відділу соціальних структур Інституту соціології НАН України С. Макеєв, виступили провідні вчені-соціологи з України, Польщі та Угорщини.

В. Паніотто (професор Національного університету «Києво-Могилянська Академія», генеральний директор Київського міжнародного інституту соціології) у своїй доповіді «Українське суспільство: динаміка деяких соціальних показників» (з використанням матеріалів виконавчого директора КМІС Н. Харченко) зупинився, зокрема, на даних щодо ставлення громадян України до ЄС, НАТО та Митного союзу, їхньої оцінки проблеми корупції, самооцінки фінансового становища та стану здоров'я. Незважаючи на те, що в 2016 році рівень бідності стабілізувався, а рівень корупції навіть трохи знизився, 70% українців висловлюють думку про те, що країна розвивається у неправильному напрямку.

Професор Щецинського університету С. Грушевська, яка багато років спеціалізується на порівняльних дослідженнях, виступила з презентацією «Ситуація України у польській перспективі: що ми знаємо і чого не знаємо один про одного». Доповідачка звернула увагу на українсько-російський конфлікт - як його інтерпретує населення Польщі і як його висвітлюють польські ЗМІ.

Доповідь П. Тамаша (директор Центру соціальної політики Університету Корвінус, Будапешт) мала назву «Сприйняття соціетального щастя: чи можливе воно без держави?». Вчений, серед іншого, вказав на відмінності між «американською мрією», уявленнями про щастя в колишньому Радянському Союзі та в деяких країнах пострадянського простору.

В. Подшивалкіна (професор Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова) та М. Бірюкова (доцент Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»), виступаючи з презентацією «Проектування майбутнього як контекст соціологічної рефлексії сучасного», підкреслили, що дослідники «уникають майбутнього», оскільки не знають, за допомогою якого інструментарію його можна вивчати. Однак, не знаючи напряму, в якому слід рухатися, неможливо повністю зрозуміти, що відбувається зараз.

Доповідь Н. Вяткіної (старший науковий співробітник Інституту філософії НАН України) «Деференції і соціосемантичні мережі знань» стосувалася надійності інформації та апеляції до авторитетів.

Переможець минулорічного конкурсу «Кращий молодий соціолог» А. Домаранська (Інститут соціології НАН України) присвятила свій виступ якості даних у соціологічних дослідженнях. Крім того, вона поділилася підсумками конференції Європейської соціологічної асоціації (RN21), у роботі якої брала участь.

Є. Головаха, заступник директора Інституту соціології НАН України, завершив першу частину Соціологічних читань доповіддю «Український соціум: що знала і чого уникала Наталія Паніна». За словами Євгена

Івановича, Наталія Вікторівна, по-перше, дуже критично ставилася до влади - як до автократії в колишньому Радянському Союзі, так і до охлота плутократії в пострадянській Україні. По-друге, вона не вживала термін «ксенофобія» стосовно міжнаціональних установок українців, натомість зауважуючи, що їм властивий «соціальний ізоляціонізм». По-третє, Наталія Паніна, хоч і ретельно досліджувала українське суспільство, проте ніколи не робила похмурих прогнозів – щоб не спрацював ефект «пророцтва, що збувається».

Другу частину читань відкрив заступник голови конкурсної комісії провідний науковий співробітник Інституту соціології НАН України О. Стегній. Ознайомивши слухачів з історією конкурсу «Кращий молодий соціолог року», Олександр Григорович принагідно зауважив, що премія ім. Наталії Паніної – це перша премія в Україні, заснована не державними структурами, а науковим товариством. Далі він надав слово учасникам конкурсу (в цьому році їх було 15). Після виступів конкурсантів відбулася дискусія (модераторами якої були вже згаданий О. Стегній та завідувач кафедри соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» ім. Ігоря Сікорського» П. Кутуєв). Обговорювалися, зокрема такі питання: стан соціологічних досліджень в анексованому Криму (*Рефік Куртсеїтов, Кримський інженерно-педагогічний університет*), феномен «post-truth» та негативний вплив емоцій на об'єктивність інтерпретації даних (*А. Горбачик, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка*), вплив соціальних технологій на суспільство та відповідальність соціолога (*О. Балакірева, Інститут економіки та прогнозування НАН України*), вища освіта і ринок праці в Україні (*О. Максименко, Інститут соціології НАН України*), культурна чутливість соціолога (*Н. Костенко, Інститут соціології НАН України*), відмінності між громадською думкою і громадськими настроями (*О. Куценко, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка*).

Насамкінець відбулася церемонія нагородження переможців.

Лауреатом першої премії конкурсу «Кращий молодий соціолог року — 2016» став С. Дембіцький (Інститут соціології НАН України). Другу премію отримала О. Дутчак (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»), третю премію – Н. Отріщенко (Центр міської історії Центрально-Східної Європи, м. Львів).

Премія ім. І. Попової (видатний соціолог, засновник Одеської соціологічної школи) за роботу, що має найбільшу соціально-практичну значущість, була присуджена Л. Кожекіній (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка) (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2738>). – 2016. – 16.12.*

14 грудня 2016 року у Великому конференц-залі НАН України відбулись Урочисте засідання, присвячене 25-й річниці референдуму про незалежність України, та сесія Загальних зборів НАН України.

Зі вступним словом до учасників зібрання звернувся президент Національної академії наук України академік НАН України Б. Є. Патон.

Під час заходу присутні заслухали чотири наукові доповіді: «*Новітній історичний досвід українського державотворення*» (доповідач – член Президії НАН України, академік-секретар Відділення історії, філософії та права НАН України, директор Інституту історії України НАН України академік В. А. Смолій); «*Внесок НАН України в інноваційний розвиток України*» (доповідач – перший віце-президент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік А. Г. Наумовець); «*Національна безпека як пріоритет сучасного державотворення*» (доповідач – перший віце-президент НАН України академік В. П. Горбулін); «*Цивілізаційний вибір України*» (доповідач – віце-президент НАН України, голова Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України академік С. І. Пирожков).

Від імені Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти присутніх привітав перший заступний голови цього комітету О. В. Співаковський.

На продовження зібрання відбулася також сесія Загальних зборів НАН України, учасники якої розглянули – за поданням Відділення економіки НАН України та Президії НАН України – питання про іноземного члена НАН України С.Ю. Глазьева та абсолютною більшістю голосів ухвалили рішення щодо виключення С.Ю. Глазьева зі складу Академії (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2735>). – 2016. – 15.12).

15 грудня 2016 року на базі та за сприяння Інституту фізичної хімії імені Л.В. Писаржевського НАН України відбулася традиційна щорічна звітна наукова сесія (у форматі наукової конференції), присвячена обговоренню результатів виконання в 2012-2016 рр. наукових досліджень за проектами цільової комплексної програми фундаментальних досліджень НАН України «Фундаментальні проблеми створення нових речовин і матеріалів хімічного виробництва».

Участь у роботі сесії взяли керівники й відповідальні виконавці проектів програми. Загалом присутні заслухали 18 усних доповідей і обговорили 18 стендових доповідей, які були представлені від імені 180 співавторів із 20 організацій 5 відділень НАН України та охопили низку фундаментальних і прикладних проблем, спрямованих на відновлення вітчизняного хімічного виробництва.

Відкрив зібрання голова Наукової ради загаданої програми академік В. Д. Походенко, який у своєму вступному слові коротко охарактеризував одержані в 2016 році результати та підбив підсумки виконання програми в 2012-2016 рр. Учений, зокрема, відзначив, що наукові дослідження в межах академічної програми впродовж усіх років її виконання здійснювалися за 36 проектами. За результатами виконання програми опубліковано понад 350 наукових статей у вітчизняних і міжнародних фахових наукових журналах, одержано 85 патентів України, видано монографію «Фундаментальні проблеми створення нових речовин і матеріалів хімічного виробництва», низку розробок впроваджено у виробництво (частина з них пройшла промислову апробацію), розроблено передані до підприємств України регламенти й технічні умови на виробництво речовин і матеріалів.

Учасники заходу представили звіти про результати наукових досліджень, що виконувалися за п'ятьма напрямками програми – такими, як:

- нові органічні речовини і матеріали та композити на їх основі для техніки нового покоління;

- нові неорганічні матеріали для сучасної техніки;

- нові полімерні матеріали різного функціонального призначення;

- нові речовини і матеріали для потреб медицини й агропромислового комплексу;

- створення нових енерго-, ресурсоощадних та екологічно сприятливих способів одержання малотоннажних речовин і матеріалів хімічного виробництва.

У ході роботи сесії неодноразово зазначалося, що більшість фундаментальних результатів, одержаних при виконанні проектів програми, при подальшій цілеспрямованій співпраці з організаціями хімічної промисловості України, а також із приватними підприємствами цілком може знайти практичне застосування. Йдеться насамперед про результати виконання проектів, спрямованих на створення: новітніх нанорозмірних напівпровідникових і молекулярних люмінесцентних матеріалів, придатних для використання в нових електролюмінесцентних та фотовольтаїчних приладах (НТК «Інститут монокристалів» НАН України, Інститут фізики напівпровідників імені В.Є. Лашкарьова НАН України, Фізико-хімічний інститут імені О.В. Богатського НАН України); полімерних матеріалів (Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України); нових сорбентів (Інститут хімії поверхні імені О.О. Чуйка НАН України); нових субстанцій для лікарських засобів (Фізико-хімічний інститут імені О. В. Богатського НАН України, Інститут біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України); нових енерго-, ресурсоощадних та екологічно сприятливих способів одержання речовин і матеріалів (Інститут фізичної хімії імені Л.В. Писаржевського НАН України, Інститут загальної і неорганічної хімії імені В.І. Вернадського НАН України). Заслуговують на увагу й роботи зі

створення нового покоління каталізаторів для процесів продукуючого та екологічного каталізу.

В ході дискусії, яка відбулася по закінченні наукової сесії, вчені позитивно оцінили результати, одержані за час виконання програми, та відзначили, що звітна наукова сесія відбулася на високому рівні – завдяки змістовним науковим доповідям, присвяченим розв'язанню актуальних проблем розвитку фундаментальних засад створення нових хімічних речовин і матеріалів.

Усі доповіді учасників звітної наукової сесії увійшли до збірки тез, підготовленої та виданої робочою групою при Науковій раді програми (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2743>)). – 2016. – 20.12).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

5 грудня 2016 року гостем програми «Вересень» на телеканалі «UA:Перший» стала директор Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України академік НАН України Е. М. Лібанова.

Програму було присвячено проблемам демографії, а також викликам, перед якими опинилася Україна та Європейський Союз на початку XXI століття. Вчена зазначила, що останнім часом демографи фіксують довготривалі негативні тенденції, зокрема перевищення рівня смертності над рівнем народжуваності майже в усіх розвинутих країнах. Єдиним фактором, який впливає на покращення цих показників, є приріст населення за рахунок зовнішньої міграції.

Академік Е.М. Лібанова також наголосила, що сьогодні євроатлантична цивілізація має вирішити три основні проблеми: зміни клімату, погіршення демографічної ситуації, збільшення соціальної нерівності.

Ведучий програми та академік Е.М. Лібанова не оминули увагою ціннісні та економічні аспекти життя людини. На думку вченої, коли мова йде про розбіжність між українськими та європейськими цінностями, необхідно говорити, перш за все, про різну культуру споживання.

«Я зараз займаюся цілями сталого розвитку. Серед тих пропозицій, які зробили ООН для всього світу – формування нової моделі економного споживання і виробництва», – зазначила академік Е.М. Лібанова.

Повний запис програми «Вересень» дивіться за посиланням: <https://goo.gl/cCrJKS> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2733>)). – 2016. – 13.12).

Наукові видання НАН України

Тритомне видання «Dark energy and dark matter in the Universe» авторського колективу українських науковців отримало нагороду в категорії «Найкраща книга в галузі фундаментальних наук» від Міжнародної академії астронавтики.

Book Awards Міжнародної академії астронавтики відзначає публікації, зроблені членом або членом-кореспондентом Академії в будь-якій галузі науки. Українське тритомне видання «Dark energy and dark matter in the Universe» здобуло нагороду від конгресу Міжнародної академії астронавтики в категорії «Найкраща книга в галузі фундаментальних наук» (Basic Science Book Award).

У праці «Dark energy and dark matter in the Universe» вперше зібрані та описані космологічні та астрофізичні спостережувані підстави існування темної енергії і темної матерії, які є визначальними складовими нашого Всесвіту та описані теоретичні моделі щодо їх фізичної природи.

«Природа як темної матерії, так і темної енергії залишається невідомою, хоч разом вони становлять 95% середньої густини Всесвіту, решта – відома нам матерія у формі частинок, полів і променів. Тритомник представляє результати багатолітніх досліджень українських астрофізиків та космологів», – зазначає на сайті ЛНУ про книгу її співавтор, директор Астрономічної обсерваторії ЛНУ імені Івана Франка, доктор фізико-математичних наук Б. Новосядлий.

Монографія «Темна енергія і темна матерія у всесвіті» побачила світ у 2013-2015 рр. у серії «Українська наукова книга іноземною мовою» Видавничого дому «Академперіодика» НАН України. Книжка складається із трьох томів: Том. 1. Темна енергія: дані спостережень і теоретичні моделі (2013), Том. 2. Темна матерія: астрофізичні аспекти проблеми (2014) та Том. 3. Темна матерія: спостережувані прояви та експериментальні дослідження (2015).

Авторський колектив науковців:

- Львівського національного університету імені Івана Франка – Б. Новосядлий
- Інституту прикладних проблем механіки і математики імені Я. С. Підстригача НАН України – В. Пелих
- Інституту теоретичної фізики імені М.М. Боголюбова НАН України - Ю. Штанов, О. Боярський, Д. Якубовський
- Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова - О. Жук
- Радіоастрономічного інституту НАН України – В. Шульга, В. Цветкова
- Київського національного університету імені Тараса Шевченка – В. Жданов, О. Александров, Б. Гнатик, О. Павленко, С. Сергєєв

- Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» - Ю. Болотін
- Інституту ядерних досліджень НАН України – Ф. Даневич, В. Кобичев, В. Третяк
- Головної астрономічної обсерваторії НАН України – П. Берцик, Я. Павленко, Л. Пілюгін, І. Вавилова, Ю. Бабик

Це вже друге видання українських науковців, опубліковане Видавничим домом «Академперіодика» НАН України та згодом відзначене Міжнародною академією астронавтики: 2010 року у тій же категорії нагороду отримала монографія «Polarimetric Remote Sensing of Solar System Objects» (M.I. Mishchenko, V.K. Rosenbush, N.N. Kiselev, D.F. Lupishko, V. P. Tishkovets, V.G. Kaydash, I.N. Belskaya, Y.S. Efimov, and N.M. Shakhovskoy).

У попередні роки МАА відзначила українські видання «Rockets and Spacecrafts of Yuzhnoye State Design Office» (Engineering Science Book Award / 2005, A Team of Scientists and Experts of Yuzhnoye State Design Office, Colograf Ltd, 2000) та «Plants in Space» (Life Science Book Award / 2011, Elizabeth L. Kordyum, Ukraine and Dave H. Chapman, USA, Plants in Space, Academperiodyca, Kyiv, Ukraine, 2007).

У рамках 67-го Міжнародного астронавтичного конгресу у місті Гвадалахара (Мексика), під час церемонії, що відбулася на засіданні Міжнародної академії астронавтики, нагороду від імені авторського колективу отримала виконувачка обов'язків завідувача відділу позагалактичної астрономії та астро-інформатики Головної астрономічної обсерваторії НАН України кандидат фізико-математичних наук І.Вавилова.

Вавилова розповіла, що ще у 2006-2007 роках була створена дослідницька група під керівництвом В. Шульги, яка почала займатись Цільовою комплексною програмою наукових досліджень НАН України «Дослідження структури та складу Всесвіту, прихованої маси і темної енергії» (шифр «Космомікрофізика»). У виконанні програми брали участь 6 академічних установ із 4 відділень НАН України, 5 національних університетів. Загальний обсяг фінансування за цією Програмою у 2007-2009 рр. становив 938 тис. грн, а в 2010-2012 рр. – аж 1 100 тис. грн.

Шульга також розповідає, що за період дослідження було опубліковано 342 статті. У своїх доповідях вчений зазначає, що «90% цих статей надруковано в найбільш престижних і рейтингових фізичних журналах світу. Якщо поррахувати собівартість однієї публікації, то отримаємо цифру 5 959 грн на статтю, що дає всі підстави відзначити ці статті у Книзі рекордів Гіннеса в Україні за результати найдешевших досліджень прихованої маси і темної енергії».

Ознайомитись із виданням можна на сайті Головної астрономічної обсерваторії НАН України у розділі Наші видання / Монографії (*Читомо* (<http://www.chytomo.com/news/ukraiinske-vidannya-stalo-najkrashhoju-knigoyu-v-galuzi-fundamentalnix-nauk>)). – 2016. – 19.12).

Корпоративне співробітництво

6 грудня 2016 року в Києві відбувся симпозіум за проектом Evidenz (Earth observation-based information products for drought risk on a national basis). Локальними організаторами заходу виступили Інститут космічних досліджень (ІКД) НАН України та ДКА України і Національний технічний університет України (НТУУ) «Київський політехнічний інститут (КПІ) імені Ігоря Сікорського».

Симпозіум пройшов на базі НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського» за підтримки управління ООН з питань космічного простору UNOOSA, платформи ООН щодо використання космічної інформації для попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій та екстреного реагування (UN-SPIDER) і Центру дистанційного зондування земної поверхні (ZFL) Боннського університету.

Слід зауважити, що проект Evidenz спрямовано на вирішення завдань моніторингу Землі з метою зменшення ризиків сільськогосподарських посух на національному рівні, в тому числі шляхом обмеження соціоекономічного впливу й виявлення уніфікованого набору критеріїв для оцінювання ризиків стихійних лих такого типу. Задачі проекту реалізовуватимуться для територій України (на рівні пілотних областей) і Південно-Африканської Республіки, які відзначаються максимально великою різницею агрокліматичних умов. Такий вибір досліджуваних територій дасть змогу оцінити можливість трансферу розробок проекту на інші території в усьому світі. Це, в свою чергу, відповідає завданням Сендайської рамкової програми зі зниження лих на 2015–2030 рр.

Участь у київському симпозіумі взяли представники ООН і програми UN-SPIDER, а також Боннського університету, які поінформували присутніх про завдання проекту Evidenz. Українськими учасниками заходу стали представники органів влади України (зокрема, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Національного центру управління та випробування космічних засобів, Державного агентства водних ресурсів) і провідні експерти в галузі супутникового моніторингу довкілля. Учасники симпозіуму визначили основні потреби користувачів у продуктах моніторингу та запобігання наслідкам сільськогосподарських посух, а також розглянули перспективи впровадження політик керування ризиками таких стихійних лих в Україні (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2734>). – 2016. – 14.12).

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності

15 грудня 2016 року, в Інституті фізіології імені О.О. Богомольця НАН України уже вшосте відбулося оголошення результатів конкурсу на здобуття щорічної Премії імені П.Г. Костюка.

Премію засновано учнями видатного українського науковця – директора Інституту фізіології імені О.О. Богомольця НАН України (в 1966-2010 рр.) академіка НАН України П. Костюка (1924–2010), які працюють у наукових центрах по всьому світі. З 2015 року нагородою опікується [Наукове товариство імені Шевченка \(США\)](#). Участь у конкурсі мають право брати молоді українські вчені – фахівці в галузі біомедичних досліджень. Шляхом надання фінансової допомоги талановитим молодим ученим фундатори премії та її спонсори мають на меті підтримати роботу дослідників після захисту ними кандидатських дисертацій, спонукати наукову молодь продовжувати працювати на Батьківщині та передавати свій досвід студентам і аспірантам.

Церемонія оголошення та нагородження цьогорічних переможців конкурсу на здобуття премії пройшла в межах спільного засідання Вченої ради Інституту фізіології імені О.О. Богомольця НАН України та Ради молодих вчених Інституту фізіології імені О.О. Богомольця НАН України.

Нагадаємо, що фіналістами конкурсу в 2016 році стали п'ятеро молодих учених:

- О. Броварець (Інститут молекулярної біології та генетики НАН України);
- А. Дінець (Національний медичний університет імені О.О. Богомольця);
- Л. Касаткіна (Інститут біохімії імені О.В. Палладіна НАН України);
- Р. Москаленко (Сумський державний університет);
- А. Степанюк (Інститут фізіології імені О. О. Богомольця НАН України).

Особливістю цьогорічної церемонії став її так званий «оскарівський формат»: спершу фіналісти виголосили короткі доповіді, в яких розповіли про себе та напрями й результати своїх наукових досліджень, а потому відбулося оголошення переможців конкурсу і вручення їм нагороди.

Цього року Премію імені П.Г. Костюка присуджено двом молодим науковцям нашої Академії – науковому співробітникові лабораторії молекулярної біофізики Інституту фізіології імені О.О. Богомольця НАН України кандидатів біологічних наук А. Степанюку та науковому співробітникові відділу нейрохімії Інституту біохімії імені О.В. Палладіна НАН України кандидатів біологічних наук Л. Касаткіній (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2745>). – 2016. – 20.12).

Перспективні напрями розвитку української науки

Докторант Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАН України кандидат сільськогосподарських наук за спеціальністю «Екологія» Т. Бедернічек отримав грант від британського Меморіального фонду Персі Слейдена (Percy Sladen Memorial Fund) та Лондонського Ліннейського товариства (Linnean Society) на проведення досліджень субальпійської та альпійської тундри в Мармароських горах (що у Східних Карпатах). Більшість досліджень буде проведено на території Румунії, зокрема, в межах румунської частини масиву Поп Іван Мармароський. Планується дослідити ґрунтовий покрив, рослинність і мікрокліматичні особливості території, а також оцінити антропогенну динаміку верхньої межі лісу впродовж останніх 85 років.

Британський Меморіальний фонд Персі Слейдена та Лондонське Ліннейське товариство підтримали проект Т. Бедернічека з дослідження субальпійської та альпійської тундри у Мармароських горах. Варто зауважити, що ці екосистеми є надчутливими індикаторами глобальних кліматичних змін і швидко реагують на підвищення літніх температур.

Мармароські гори (відомі також під назвою «Гуцульські Альпи») є особливим екологічним регіоном, який істотно відрізняється від інших частин Карпат як геологічно, так і геоморфологічно. Крім того, тут збереглися значні масиви ялицево-букових та букових пралісів, частину з яких включено до Світової спадщини ЮНЕСКО. Проте найважливіша відмінність Мармароських гір від решти регіонів Карпат (за винятком Горган) – це значні площі непорушених корінних екосистем.

Нерозвинена інфраструктура, віддаленість від основних шляхів сполучення та суворі кліматичні умови стали причиною дуже незначного людського втручання в природні екосистеми, яке нині зводиться до вигінного скотарства й туризму. Не менш важливим є й той факт, що в Мармароських горах практично не велись активні військові дії, тоді як, наприклад, Чорногора перебувала практично в епіцентрі подій Першої та Другої світових війн.

Екологічна та соціологічна (тобто природоохоронна) цінність Мармароських гір здавна приваблювала численних натуралістів, найвідомішим серед яких є видатний чеський ботанік і еколог Мілош Дейл. До речі, підтриманий британцями проект Т. Бедернічека частково спрямований на повторення досліджень професора М. Дейла.

Упродовж 2017 року в Мармароських горах буде закладено 10 стаціонарних пунктів спостереження в субальпійській і альпійській тундрі. На цих пунктах вестимуться мікрометеорологічні, геоботанічні та біогеохімічні дослідження. Заплановано також розшукати стаціонарні пробні площі М. Дейла, закладені ним у 1930-х рр. на румунській частині гори Поп Іван Мармароський – із метою повторного відбору зразків. Порівняння станів

зазначеної екосистеми – сучасного та 85-річної давнини – дасть ученим змогу зробити важливі висновки щодо динаміки гірських екосистем упродовж останнього періоду потепління клімату. Подібні дослідження на українській стороні тривають вже три роки.

До того ж, підтримка Меморіальним фондом Персі Слейдена та Ліннейвським товариством проекту Т. Бедернічека у Карпатах є вкрай важливою не лише для виконання якісних досліджень, а й у контексті поглиблення співпраці з румунськими колегами. Адже лише спільними зусиллями науковців України та Румунії вдасться повноцінно дослідити та зберегти Мармароські гори – цей унікальний регіон Карпат (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2742>). – 2016. – 20.12).

Здобутки української археології

Львів є досить давнім містом і – попри значну кількість інформації про нього в численних історичних джерелах – донині зберігає чимало таємниць. Загадкою для науковців багато в чому залишаються особливості його функціонування у княжу добу. Нове бачення відомих і відкриття невідомих епізодів історії стало можливим завдяки археологічним дослідженням, що здійснюються впродовж останніх років ученими Науково-дослідного центру (НДЦ) «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України. Зокрема, йдеться про дослідження під керівництвом молодшого наукового співробітника М. Шніцара. Наразі розкопки тривають у середмісті Львова – на площі Святого Теодора і виконуються на замовлення Львівської міської ради.

Впродовж нетривалого часу (починаючи з кінця листопада 2016 року) археологи встигли дослідити лише 20 м² площі (при середній глибині розкопів 2,5 м), але результати робіт виявилися цілком несподіваними та надзвичайно цікавими. Науковцям вдалося зафіксувати північну межу давнього кладовища, про що свідчать виявлені поховання XVIII ст., існування яких підтверджується картографічними матеріалами. Однак у нижчому шарі вчені розкопали давньоруський об'єкт, що датується XIII ст. Слід зазначити, що знахідки княжих часів уже встигли стати традиційними для цієї частини Львова. Раніше їх виявляли, наприклад, під час досліджень по вулицях Веселій, Сянській, Долинського. Як стверджує М. Шніцар, розкопки останніх років дають археологам переконливі підтвердження існування та розвитку міста у княжу добу.

Однією з найцінніших знахідок поточного сезону стало для науковців виявлення об'єктів черняхівської культури III-IV ст. із характерною

керамікою – фрагментів ліпного та кружального посуду (горщиків і мисок). За словами заступника директора НДЦ «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України кандидата історичних наук Т. Миляна, дослідники знаходили у Львові матеріали черняхівської культури на початку 1990-х рр. – під час розкопок на місці нинішнього ринку «Добробут». Проте якщо в попередні роки на території сучасного Львова вчені виявляли матеріали й об'єкти ранньослов'янської пражської культури V–VII ст., то нині почастішали знахідки, які належать до VIII–X ст. Це дає археологам підстави стверджувати, що басейн Полтви, територія сучасного та княжого Львова, були заселені віддавна, тобто у період задовго до заснування міста королем Данилом Галицьким. Науковці сподіваються, що одержаний археологічний матеріал зможе надати докладнішу інформацію про урбаністичні процеси на території Львова від середини I тис. н. е. до пізнього Середньовіччя.

Відомостей про площу Святого Теодора, за словами археологів НАН України, не так багато. Перші з них пов'язані зі згадкою (від 1453 року) про дерев'яну церкву Святого Теодора. Припускають, що храм могли спорудити ще за давньоруського періоду, однак переконливих підтверджень цієї гіпотези наразі не знайдено. 1783 року відбулася ревізія церков, внаслідок якої будівлю розібрали (посилаючись на нечисленність парафії), а храмову ікону передали до церкви Святого Миколая, розташованої поруч. Пізніше тут було облаштовано площу, на якій виникла торговиця, так звана Стара Тандета, що функціонувала у XIX ст. З середини XX ст. цей ринок називали Краківським і він, фактично, був попередником сучасного Краківського ринку, який перенесли на нинішнє місце в 1960-х рр.

Поточні роботи на площі археологи планують завершити до кінця 2016 року *(Національна академія наук України* <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2737>*).* – 2016. – 16.12).

2016 року на території Сокальського району Львівської області вчені Науково-дослідного центру (НДЦ) «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України дослідили дві пам'ятки археології, яким загрожує руйнування, – багаточисловою пам'ятку Белз-22, зафіксований початок заселення якої припадає на епоху неоліту (IV тис. до н. е.), та поселення Корчів, яке активно розвивалося на межі I ст. до н. е. – I ст. н. е.

За словами директора НДЦ «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України О. Осаульчука, обидві пам'ятки останніми роками активно руйнуються через природні процеси та з вини скарбощукачів. Саме тому було надзвичайно важливо не зволікати з вивченням цих об'єктів. Учені досліджували їх у межах виконання обласної програми «Охорона і збереження культурної спадщини Львівської області на 2016-2018 роки» й отримали низку цікавих результатів.

На пам'ятці Белз-22, розташованій в урочищі Гора поблизу м. Белз, археологи знайшли, зокрема, рештки ткацького верстату, вік якого становить близько двох тисяч років. Як підкреслює керівник експедиції – заступник директора НДЦ «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України Т. Милян, ця знахідка римської доби стала для вчених несподіванкою. На глибині 1 м науковці знайшли залишки об'єкту (ймовірно, житлового), в куті якого збереглося понад 30 глиняних тягарців (чотиригранних і округлих пласких), які були складовою вертикального верстату і використовувалися у прядінні. Варто зауважити, що на початку нашої ери на території пам'ятки Белз-22 існувало велике поселення. Загалом же люди на цьому місці жили від неоліту до давньоруської доби.

Поселення Корчів є однією з небагатьох римських пам'яток, відомих і досліджуваних на заході України. Якщо на території Польщі (у Побужжі) подібних поселень досить багато, то в нашій частині басейну Західного Бугу відомих пам'яток практично одиниці. Здійснюючи розкопки у Корчеві поблизу м. Угнів, учасники археологічної експедиції, очолюваної І. Назаром, виявили як різноманітний і багатий речовий матеріал, так і рештки житла та господарських споруд. Серед найцікавіших знахідок у цій місцевості – артефакти, що датуються кінцем I ст. до н.е. – початком I ст. н.е., а саме: фібула (жіноча металева застібка), шпора й уламки кераміки.

У рамках програми «Охорона і збереження культурної спадщини Львівської області на 2016-2018 роки» вчені Академії також здійснили розвідки в басейні річки Себечівка – з метою продовження загального вивчення району та нанесення на мапу якомога більшої кількості нових археологічних пам'яток, яких наразі виявлено вже понад 170.

Як стверджує заступник директора НДЦ «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України Т. Милян, на даний час Сокальщина все ще залишається слабко вивченою з точки зору виявлення й документування давніх пам'яток. Хоча за попередні п'ять років археологи Академії дослідили басейни річок Варенжанка і Солокія. Науковці підкреслюють, що ці землі постійно були заселені тими чи іншими племенами, які, контактуючи між собою та змінюючи одне одного, творили унікальний культурний простір. Археологи передбачають, що при продовженні розкопок виявлять іще значну кількість матеріалу, надзвичайно важливого для вивчення найдавнішої історії, про яку нині знають мало (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2740>). – 2016. – 19.12).

Пам'ятки епохи пізньої бронзи – початку ранньозалізної доби біля с. Гончарівка (Золочівський район, Львівська область) відомі ще з першого десятиріччя XX ст. 2009 року вчені Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України (м. Львів)

відкрили в північно-східних околицях цього села одне поселення з горизонтом висоцької культури та давньоруського часу. Впродовж 2013-2014 рр. археологічна експедиція Академії під керівництвом молодшого наукового співробітника Дочірнього підприємства «Подільська археологія» Державного підприємства «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України»» Інституту археології НАН України (м. Тернопіль) Василя Ільчишина та волонтерів здійснила розвідки в околицях Гончарівки, локалізувала вищезгадані пам'ятки і виявила низку нових, у тому числі бронзолivarну майстерню Гончарівка VIII. Планомірні дослідження майстерні розпочато наприкінці 2016 року вищезгаданою експедицією за участі старшого наукового співробітника відділу археології раннього залізного віку Інституту археології НАН України кандидата історичних наук Д. Гречка.

Пам'ятка Гончарівка VIII розташована на незначному підвищенні у заплаві правого берега річки Золочівка (притоки Західного Бугу), в північно-східній частині села. Загалом учені виявили понад 30 бронзових злиwkів і крапельок вагою від кількох до 50-ти грамів. Було знайдено також бронзові гудзики різних стадій виготовлення, бронзові зливки-заготовки видовженої форми, половинку бронзової ллячки (чи лivarної форми) та два тригранних вістря стріли. В центральній частині розкопу дослідники зафіксували найбільшу концентрацію металевих знахідок, кераміки й зашліфованих опечених каменів. У тому ж районі було знайдено ошлакований тигель конічної форми. Як припускають археологи, в цьому місці відбувався процес відливання й оброблення металевих предметів. Бронзолivarний горн, скоріш за все, був раніше знищений оранкою, а його фрагменти фіксувалися практично по всій площі розкопу.

Керамічний комплекс дає змогу датувати цю пам'ятку заключним етапом розвитку висоцької культури, або ж так званої черепинсько-лагодівської групи ранньозалізного віку (за визначенням відомого українського археолога доктора історичних наук, професора Л.І. Крушельницької). Датування бронзових тригранних наконечників стріл із виокремленою втулкою наразі уточнюються. Слід зауважити, що аналогічні наконечники знайдено в курганах біля сіл Ленківці на Середньому Дністрі, Старша Могила у Посуллі тощо. Цікаво, що ціла серія подібних артефактів була виявлена в шарах погрому на городищі Смоленіца Мольпір (Південно-східна Словаччина), яке пов'язується з походами скіфів до Центральної Європи. Все вищезазначене дає змогу віднести функціонування майстерні до ранньоскіфського часу.

Таким чином, на нинішньому етапі роботи археологи вивчають унікальний комплекс, який суттєво розширює уявлення про бронзолivarну справу місцевих племен у ранньозалізну добу. Водночас, досліджена майстерня доповнює відомості про скупчення бронзолivarних майстерень у верхів'ях Західного Бугу, що, в свою чергу, підкреслює унікальність цього регіону. Адже зовсім поруч розташована бронзолivarна

майстерня біля с. Почапи (в тому ж Золочівському районі на Львівщині), вивчена у 1930-х рр. Т. Сулімірським, і майстерня Гончарівка IV, досліджена В. Ільчишиним 2014 року.

Подальші лабораторні дослідження металевих предметів, заготовок і шлаку з майстерні Гончарівка VIII збагатять науку новими даними про бронзоліварну справу і бронзоліварні технології початку доби раннього заліза, – сподіваються археологи (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2747>). – 2016. – 22.12).

Інноваційні розробки та технології

Газета центральних органів виконавчої влади «Урядовий кур'єр» публікує статтю заступника голови Північно-східного наукового центра НАН України та МОН України академіка Б. Гриньова.

У статті академік Б. Гриньов розповідає про наукову нараду, що відбулася 19 жовтня 2016 року в лабораторії Національного інституту ядерної фізики Італії. За його словами, у лабораторії на глибині майже 1400 метрів вчені вимірюють потік нейтрино від Сонця, шукають темну матерію, вимірюють надзвичайно рідкісні процеси ядерних розпадів, сподіваючись нарешті зрозуміти таємницю створення Всесвіту.

На зустріч були запрошені вчені Академії, зокрема Інституту ядерних досліджень НАН України. Вітчизняні науковці запропонували для унікального підземного експерименту CUPID використовувати кристали молібдату літію і цинку.

«Ці кристали мають бути надзвичайно чистими у сенсі радіоактивних забруднень. Важливо, що такі кристали можна виробляти в Україні, де зберігся високий науково-технічний потенціал для вирощування надзвичайно чистих і високоякісних кристалів.

Україна здатна і надалі робити гідний внесок у фундаментальні дослідження нейтрино і виробляти високотехнологічні матеріали. В Інституті ядерних досліджень є кваліфіковані фахівці й талановита молодь, більш як тридцятирічний досвід досліджень рідкісних ядерних розпадів», - академік Б. Гриньов цитує слова учасника наради завідувача відділу фізики лептонів Інституту ядерних досліджень НАН України доктора фізико-математичних наук Ф. Даневича. Детальніше можна ознайомитись: «Урядовий кур'єр» за 23 грудня 2016 р. (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2744>). – 2016. – 20.12).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Відбулася остання в 2016 році зустріч інноваційної платформи Tech Today Hub «Clean Tech. Інноваційні рішення для управління відходами».

Під час зустрічі свої проекти презентували вчені наукових установ НАН України, а саме: Інституту мікробіології і вірусології імені Д.К. Заболотного, Інституту проблем машинобудування імені А.М. Підгорного та Інституту відновлюваної енергетики.

Науковці, зокрема, розповіли про метод переробки органічних харчових відходів із застосуванням спеціальних мікробних субстанцій. Технологія проста: 5 кг мікробного препарату змішуються з тонною відходів та 1,5 тоннами води. При температурі суміші у 25-30 градусів процес розкладання відходів займає від трьох днів до тижня. У результаті реакції відходи розкладаються до 95% з утворенням 160 кубометрів суміші метану та водню, а також до 150 кілограмів твердого палива. Для технології розроблено прототип установки та міні-лінію з виробництва мікробного препарату.

Докладніше з розробками вчених Академії можна ознайомитися на інформаційному порталі Tech Today за посиланням: <https://goo.gl/CUN6XW> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2746>). – 2016. – 21.12).

Реферативний огляд бібліографічних видань

О. Дуднік, кан. іст. наук., ст. наук. співроб. НБУВ

Євроатлантичний напрям зовнішньої політики України (Бібліографія 2000–2016 рр.)

(Початок, продовження у № 1 за 2017 рік)

Книги, автореферати дисертацій, дисертації, збірники наукових праць

1. Авер'янов В. Б. Україна та європейська інтеграція: публічно-правові аспекти : монографія / Авер'янов В. Б. [та ін.] ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова, С. Ф. Демченка ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ : Преса України, 2010. – 631 с.

ВА735688

2. Актуальні проблеми інтеграції України в НАТО: громадська думка та експертні оцінки : зб. наук.-аналіт. матеріалів / Нац. центр з питань євроатлантичної інтеграції України ; ред. В. П. Горбулін. – Київ :

Євроатлантикінформ, 2005. – 224 с. – (Сер. «Дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України» ; Вип. 4, ч. 1).

ВА662520

3. Актуальні проблеми інтеграції України в НАТО: громадська думка та експертні оцінки : зб. наук.-аналіт. матеріалів / Нац. центр з питань євроатлантичної інтеграції України ; ред. В. П. Горбулін. – Київ : Євроатлантикінформ, 2005. – 208 с. – (Сер. «Дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України» ; Вип. 4, ч. 2).

ВА662519

4. Актуальні проблеми реалізації Україною стратегічного курсу на європейську і євроатлантичну інтеграцію: громадська думка та експертні оцінки : наук.-інформ. зб. / Нац. центр з питань євроатлантичної інтеграції України ; заг. ред.: В. П. Горбуліна. – Київ : Євроатлантикінформ, 2005. – 256 с.: табл. – (Серія «Дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України» ; вип. 12).

ВА670223

5. Александров О. С. Україна – НАТО: нові умови та реалії співробітництва аналіт. доп. / О. С. Александров ; упоряд.: В. М. Бегма, Н. Г. Діденко, О. О. Резнікова ; за ред. О. В. Литвиненка ; Нац. ін-т стратег. дослід. – Київ : НІСД, 2011. – 56 с.

ВА747328

6. Артёмов І. В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції : навч. посіб: у 2 кн. [Електронний ресурс] / І. В. Артёмов; М-во освіти і науки України; Закарпат. держ. ун-т; Навч.-наук. ін-т філос. та євроінтегр. дослідж. – Ужгород, 2008. – Кн. 1. – Вип. 11. Україна – Європейський союз. (Серія «євроінтеграція: український вимір»). – Режим доступу: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3711>.

7. Артёмов І. В. Європейська інтеграція України: стан, проблеми, перспективи : зб. наук. ст. : у 2 кн. / Іван Володимирович Артёмов ; уклад. А. В. Гусь ; Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород : Аутдор-Шарк, 2014.

Кн. 1. – 2014. – 377, [2] с.

Кн. 2. – 2014. – 449, [2] с.

В355974/1-2

8. Асоціація з ЄС: як Україна виконує умови для підписання Угоди? Звіт громадського моніторингу. [Електронний ресурс] / Міжнар. фонд «Відродження». – Режим доступу: <http://www.irf.ua/files/ukr/programs/euro/eu-2013-10-1.pdf>.

9. Бази НАТО в Україні: реалії і домисли / Нац. центр з питань євроатлант. інтеграції України ; Т-во «Знання» України ; Н.-д. центр прав. інформатики Акад. прав. наук України / С. В. Кондратюк (підгот.). – Київ : Т-во «Знання» України, 2007. – 24 с.

P109988

10. Біла К. О. Особливе партнерство Україна-НАТО як проблема національної та європейської безпеки : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ, 2002. – 16 с.

PA321702

11. Біла К. О. Особливе партнерство Україна-НАТО як проблема національної та європейської безпеки [Текст] : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Катерина Олегівна Біла; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2002. – 197 арк.

ДС76475

12. Бураковський І. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами / І. Бураковський [та ін.] ; редкол. І. Солоненко [та ін.] ; Ін-т регіон. та євроінтеграц. дослідж. «ЄвроРегіо Україна». – Київ : К.І.С., 2004. – 358 с.: табл., діагр. – (Проект «Вплив розширення ЄС на відносини України з центральноєвропейськими сусідами»).

BA651004

13. Василенко С. Д. Геополітичні виміри України в загальноєвропейському політичному процесі : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 / Світлана Дмитрівна Василенко ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Ін-т соц. наук. – Одеса, 2001. – 390 арк.

ДС72331

14. Василенко С. Д. Геополітичні виміри України в загальноєвропейському політичному процесі: автореф. дис. ... д-ра політ. наук :

23.00.02 / С.Д. Василенко ; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України. – Київ, 2002. – 35 с.

РА317112

15. Василенко С. Д. Європейський вибір України / С. Д. Василенко ; Одес. нац. мор. акад. – Одеса : «ВидавІнформ» ОНМА, 2003. – 212 с.

ВА649650

16. Василенко С. Д. Європейський процес і Україна / С. Д. Василенко ; Одес. держ. політехн. ун-т. – Одеса, 1996. – 136 с.

ВА577997

17. Василенко С. Д. Україна: геополітичні виміри в загальноєвропейському процесі : монографія / С. Д. Василенко. – Одеса : ОДМА, 2000. – 208 с.

18. Військово-технічна політика країн-членів НАТО: організаційні аспекти співробітництва України з Альянсом : наук.-інформ. зб. / Нац. центр з питань євроатлант. інтеграції України / В.П. Горбулін (гол. ред.). – Київ : Євроатлантикінформ, 2005. – 232 с.

ВА667972

19. Власенко В. І. Українська преса як фактор впливу на міжнародну діяльність держави (проблеми становлення і розвитку відносин України та НАТО у 90-х роках) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. – Київ, 2000. – 24 с.

РА311621

20. Вступ України до НАТО: реалії та перспективи : матеріали міжнар. конф., Дніпропетровськ, 8 черв. 2006 р. / А.І. Шевцов (ред.) ; Нац. ін-т стратег. дослідж., Регіон. філ. Нац. ін-ту стратег. дослідж. в Дніпропетровську; Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. – Дніпропетровськ : ДФ НІСД, 2006. – 183 с.

ВА684075

21. Гальчинський А. Україна – на перехресті геополітичних інтересів / А. Гальчинський. – Київ: Знання України, 2002. – 180 с.

Табачник Д. В. /ВА93

22. Гнаткович О. Д. Євроінтеграція України: Проблеми трансформації : наук.-навч. вид. / О. Д. Гнаткович. – Львів : ПАІС, 2005. – 80 с.

ВА661637

23. Горенко О. М. Соціально-політичний вимір європейської інтеграції та Україна / Олег Миколайович Горенко ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – Київ : [б. в.], 2002. – 170 с. – (Історичні зошити).

ВА628360

24. Губський Б. В. Євроатлантична інтеграція України / Б. В. Губський ; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ : Логос, 2003. – 328 с.

ВА640098

25. Деменко О. Ф. Євроатлантична інтеграція України (політологічний аналіз) : автореф. дис... канд. політ. наук : 23.00.02 / Олександр Федорович Деменко ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2004. – 20 с.

РА333733

26. Демократичні трансформації в процесі підготовки до членства в НАТО. Досвід країн-кандидатів для України : аналіт. доп. / Центр миру, конверсії та зовніш. політики України / О. Сушко, С. Сегеда (ред.), О. Сушко (авт.-упоряд.). – Київ, 2002. – 53 с.

ВА634537

27. Державна політика України в сфері реформування системи правоохоронних органів у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції : наук.-практ. посіб. / Нац. центр з питань євроатлантичної інтеграції України, Нац. акад. Служби безпеки України ; ред. В. П. Горбулін. – Київ : Євроатлантикінформ, 2006. – 188 с. – (Формування і реалізація державної політики у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України).

28. Державне управління в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України: історія, теорія, методологія : моніторинг наук. дослідж. і розроб. / В. Д. Бондаренко [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Закарпат. держ. ун-т. – Ужгород : Ліра, 2007. – 343 с.

Табачник Д. В. /ВА1410

29. Джердж С. Ф. Україна-НАТО: співробітництво заради безпеки / Т-во «Знання» України. Центр «Українознавство». – Київ : Т-во «Знання» України, 2007. – 96 с. – (Б-ка українознавця).

ВА689329

30. Для чого Україні вступ до НАТО? / Нац. центр з питань євроатлант. інтеграції України ; Т-во «Знання» України ; Н.-д. центр прав. інформатики Акад. правових наук України / О. В. Палій (підгот.). – Київ : Т-во «Знання» України, 2007. – 24 с.

Р110010

31. Дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України : зб. наук. пр. / Наук.-виробн. центр «Євроатлантикінформ» / В. П. Горбулін (заг. ред.). – Київ : Євроатлантикінформ, 2007. – Вип. 3. Взаємодія України з НАТО: соціологічний та експертний аналіз. – 284 с.

В350175/3

32. Економічні аспекти реструктуризації оборонно-промислового комплексу України з використанням потенціалу НАТО та її країн-членів / М. М. Єрмошенко [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. – Препр. наук. доп. – Київ : 2004. – 71 с.

Р102955

33. Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи : зб. наук. пр. / Ред.: Ф. Г. Ващук, І. В. Артьомов ; Закарп. держ. ун-т, Навч.-наук. ін-т філос. та євроінтеграц. дослідж. – Ужгород : Ліра, 2008. – 374 с. – (Євроінтеграція: український вимір ; Вип. 10).

ВА704936

34. Європейський Союз і НАТО – випробування для України : зб. наук. ст. – Київ : УНІСЕРВ, 2002. – 91 с.
ЕС/11 (Фонд публікацій ООН)

35. Євроінтеграція: досвід країн Вишеградської четвірки та українські реалії : [дослідження] / ред. І. Коссе. – Київ : Ін-т екон. дослідж. та політ. консультацій, 2014. – 87 с. : рис., табл.

СО33118

36. Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи: збірник наукових праць. – Ужгород: Ліра, 2008. – 374 с. – (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; Вип. 10).

37. Євроатлантична інтеграція України: військово-політичні аспекти : монографія / під ред. В. П. Горбуліна. – Дніпропетровськ : Пороги, 2003. – 160 с.

38. Європейська інтеграція України: політико-правові проблеми : монографія / В. П. Горбатенко [та ін.] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; за ред. В. П. Горбатенка. – Київ : Юрид. думка, 2005. – 329 с.

Онищенко О. С. /ВА1019

39. Європейська інтеграція України: політико-правові проблеми / В. С. Бігун, В. П. Горбатенко, Л. А. Луць [та ін.] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ: Юрид. думка, 2006. – 332 с.

40. Європейська інтеграція України: сучасні наукові дослідження і розробки / В. Д. Бондаренко [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ ; Острозьк : Вид-во Нац. ун-ту «Острозьк. акад.», 2013. – 63 с. – (Серія «Громадянське суспільство» / Нац. ун-т «Острозьк. акад.», Ін-т глобал. стратегій упр. ; вип. 4).

ВА766779

41. Європейська інтеграція України: сучасні наукові дослідження і розробки (додатки) [Електронний ресурс] / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Нац. ун-т «Острозька академія»; Ін-т глобальних стратегій управління. – Київ ; Острог, 2012. – Режим доступу: http://erosi.org/images/public/sbornic_4.pdf. – (Серія «Громадянське Суспільство»).

42. Євросоюз та європейські горизонти України : реком. бібліогр. покажч. / Асоц. «Поділля Перший», Хмельниц. обл. універс. наук. б-ка ім. М. Островського ; уклад. Т. Г. Безвужко. – Вид. 2-ге, перероб., допов. – Хмельницький, 2007. – 44 с. : фото.

P118696

43. Європейський Союз та Україна: стратегія відносин в контексті розширення / Ін-т регіон. та євроінтегр. дослідж. «ЄвроРегіо Україна». – Київ : К. І. С., 2003. – 206 с.

44. Європейський Союз: досвід розширення і Україна: монографія / В. В. Копійка. – Київ: Юрид. думка, 2005. – 448 с.

45. Європейський Союз: перспективи української інтеграції. – Київ : «Еліт-прес», 2008. – 68 с.

ВА772477

46. Ефективність державного управління в контексті європейської інтеграції : матеріали щоріч. наук.-практ. конф., 23 січня 2004 року : у 2 ч. / заг. ред. А. О. Чемерис ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2004 .

Ч. 1. – [Б. м.] : [б. в.]. – 388 с.

Ч. 2. – [Б. м.] : [б. в.]. – 332 с.

47. Звіт № 4 за результатами Громадського моніторингу виконання пріоритетів Порядку денного асоціації Україна – ЄС (січень-вересень 2011 року) [Електронний ресурс]. / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – Режим доступу: [http://www.ucipr.kiev.ua/files/books/Report4_monitoring_PDA\(Jan-Sep2011\).pdf](http://www.ucipr.kiev.ua/files/books/Report4_monitoring_PDA(Jan-Sep2011).pdf).

48. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: рекомендації на основі досвіду країн Східної Європи : наук.-аналіт. доп. / Осташко Т. О. [та ін.] ; за ред. В. М. Гейця, А. І. Даниленка, Т. О. Осташко ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – Київ, 2015. – 103 с.

ВС58792

49. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості : наук. доп. / В. М. Геєць [та ін.] ; за ред. В. М. Гейця, Т. О. Осташко ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – Київ, 2016. – 183 с.

ВС61184

50. Історія, теорія і практика європейської та євроатлантичної інтеграції України : енциклопед. довід. / за ред. В. Д. Бакуменка, С. О. Телешуна ; С. О. Телешун (кер. творч. кол.) [та ін.] ; Нац. центр з питань євроатлант.

інтегр. України, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : НАДУ, 2006. – 406 с.

51. Капля О. М. Організаційно-правові засади реформування ОВС України в контексті євроінтеграції : монографія / Олександр Миколайович Капля ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2011. – 191 с. : рис.

ВА742126

52. Копійка В. В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна / В. В. Копійка. – Київ. : Юрид. думка, 2005. – 448 с.

ВА665934

53. Кравчук І. В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС / І. В. Кравчук, М. В. Парапан ; Центр європ. та порівн. права. – Київ : Слово, 2004. – 320 с.

ВА669022

54. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України : аналіт. дослідж. [Електронний ресурс] / Ін-т Євро-Атлант. співроб.; авт. кол.: В. Р. Сіденко [та ін.] ; гол. ред. І. І. Жовква. – Вид. 3-тє допов. і перероб. – Електрон. дані. – Київ, 2007. – Режим доступу : http://cpk.org.ua/files/es_kas_10203-1522-13-30.pdf.

55. Крючков Г. К. Похищение Украины. Вступление в НАТО угрожает нашей независимости. – Київ : Оріяни, 2006. – 112 с.

ВА680235

56. Крючков Г. К. До питання про членство України в НАТО: політичні, правові і моральні аспекти / Гром. проект «Безпека України: геополіт. вимір». – Київ : ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2008. – 47 с.

Табачник Д. В. /Р169

57. Кудряченко А. І. Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього : [кол. монографія] / А. І. Кудряченко (кер. авт. кол. і наук. ред.) [та ін.] ; НАН України, Ін-т європ. дослідж. – Київ : Фенікс, 2009. – 541 с.

Онищенко О. С. /ВС22

58. Кудряченко А. І. Україна в Європі: контекст міжнародних відносин : [монографія] / А. І. Кудряченко (кер. авт. кол. і наук. ред.) [та ін.] ; НАН України, Ін-т європ. дослідж. – Київ : Фенікс, 2011. – 632 с. : табл.

BC52420

59. Курко М. Н. Діяльність Міністерства внутрішніх справ України щодо європейської інтеграції: організаційно-правові засади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Микола Нестерович Курко ; Нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2004. – 229 арк.

ДС87773

60. Курко М. Н. Адміністративно-правове регулювання вищої освіти в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / М. Н. Курко ; Нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2010. – 40 с.

РА375766

61. Лавренчук А. О. Становлення та розвиток регіональних механізмів інтеграції України до Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / А. О. Лавренчук ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2004. – 20 с.

РА331165

62. Лавренчук А. О. Становлення та розвиток регіональних механізмів інтеграції України до Європейського Союзу : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Андрій Олександрович Лавренчук ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2004. – 202 арк.

ДС81653

63. Ліпкевич С. Я. Історичний досвід входження колишніх членів Організації Варшавського Договору та держав Балтії до НАТО (в контексті перспектив України) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2007. – 19 с.

РА354731

64. Ліпкевич С. Я. Історичний досвід входження колишніх членів Організації Варшавського Договору та держав Балтії до НАТО (в контексті перспектив України) : дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22 / Світлана Ярославівна Ліпкевич ; Нац. ун-т «Львівська політехніка». Ін-т гуманітар. та соц. наук. – Львів, 2007. – 211 арк.

ДС105315

65. Манжола В. А. Інтеграція України в європейські правові, політичні та економічні системи : монографія / В. А. Манжола [та ін.] ; ред. Л. В. Губерський ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2007. – 320 с.

ВС47321

66. Мельников О. Г. Державне управління у сфері прикордонної безпеки в умовах європейської інтеграції України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / О. Г. Мельников ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2011. – 20 с.

РА381016

67. Мельников О. Г. Державне управління у сфері прикордонної безпеки в умовах європейської інтеграції України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Олександр Григорович Мельников ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2010. – 235 арк.

ДС121163

68. Микал О. К. Європейська інтеграція України: поточна ситуація, завдання та пріоритети державної політики : матеріали засід. «круглого столу» / Олена Костянтинівна Микал [та ін.] ; за заг. ред. О. В. Снігир ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ : НІСД, 2010. – 63 с.

ВА726502

69. Місце України в НАТО: матеріали опитування експертів / Фонд «Демократ. ініціативи». – Київ : Центр «Демократичні ініціативи», 2006. – 251 с.

ВС42436

70. Миротворча діяльність України: кооперація з НАТО та іншими структурами європейської безпеки / Г. М. Перепелиця, Л. С. Голопатюк, М. Т. Гончаренко [та ін.] ; Нац. ін-т стратег. дослідж. при Адмін. Президента України ; Корол. ін-т міжнар. справ. – Київ : Стилос, 2002. – 313 с.

ВА622775

71. Молодь за Україну в об'єднаній Європі та НАТО: за результатами реалізації проекту «Майбутнє України в об'єднаній Європі: роль молоді в реалізації її євроінтеграційних устремлінь» / Всеукр. молодіжна громад. орг. «Молодіж. Рух» / А. Вітренко (упоряд.). – Київ, 2006. – 130 с.

ВА682279

72. НАТО в Украине. Секретные материалы / М. Крисань (пер. с укр.), В. Васильев (предисл.). – М., 2006. – 119 с.

ВА682219

73. Нормативно-правове забезпечення реалізації Україною стратегічного курсу на євроатлантичну інтеграцію : наук.-інформ. зб. / Нац. центр з питань євроатлант. інтеграції України ; ред. В. П. Горбулін. – Київ : Євроатлантикінформ, 2006. – 152 с. : іл. – (Дослідження і розробки у сфері євроатлант. інтеграції України ; вип. 26. ч. 1)

74. Освітній пакет з актуальних питань європейської інтеграції : [навч. зб.] / Сівер. ін-т регіон. дослідж. [та ін.] ; упоряд.: В. М. Бойко [та ін.]. – Чернігів : вид. В. М. Лозовий, 2010. – 151 с.

ВА746075

75. Основні пріоритети імплементації Плану дій Україна – НАТО у 2008 році / Нац. центр з питань євроатлант. інтеграції України, Т-во «Знання» України, Н.-д. центр правової інформатики Акад. прав. наук України ; підгот. О. В. Семіков, В. М. Фурашев. – Київ : Знання України, 2008. – 44 с. – (Серія науково-просвітницьких видань «Євроатлантичний курс України»).

P114820

76. Офіцинський Р. А. Європейська та євроатлантична інтеграція України. Соціальний аспект : навч. посіб. / Роман Андрійович Офіцинський ; Закарпат. держ. ун-т, Навч.-наук. ін-т філос. та євроінтеграц. дослідж. – Ужгород : Ліра, 2007. – 320 с.

Табачник Д. В. /ВА1394

77. Палій О. Навіщо Україні НАТО? / О. Палій. – Київ: Дніпро, 2006. – 144 с.

78. Парламентський вимір європейської інтеграції : зб. матеріалів / Т. О. Бурячок [та ін.] ; ред. С. Г. Плачкова ; Верхов. Рада України, Ком. з питань європ. інтеграції, Ін-т соц.-екон. стратегій. – Київ : Нора-прінт, 2005. – 100 с.

ВА668387

79. План дій щодо членства в НАТО / Нац. центр з питань євроатлант. інтеграції України, Т-во «Знання» України, Н.-д. центр прав. інформатики Акад. прав. наук України ; підгот. О. В. Семіков, В. М. Фурашев. – Київ : Знання України, 2008. – 16 с. – (Серія науково-просвітницьких видань «Євроатлантичний курс України»).

P114819

80. Результати імплементації Плану дій Україна – НАТО у 2007 році / Нац. центр з питань євроатлант. інтеграції України, Т-во «Знання» України, Н.-д. центр правової інформатики Акад. прав. наук України ; підгот.: О. В. Семіков, В. М. Фурашев. – Київ : Знання України, 2008. – 36 с. – (Серія науково-просвітницьких видань «Євроатлантичний курс України»).

P114817

81. Результати імплементації Плану дій Україна – НАТО у першому півріччі 2008 року / Нац. центр з питань євроатлант. інтеграції України, Т-во «Знання» України, Н.-д. центр прав. інформатики Акад. прав. наук України ; підгот. О. В. Семіков, В. М. Фурашев. – Київ : Знання України, 2008. – 36 с. – (Серія науково-просвітницьких видань «Євроатлантичний курс України»).

P114818

82. Романенко Є. О. Оцінювання ефективності і результативності євроатлантичної політики України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Євген Олександрович Романенко ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2009. – 20 с.

РА365404

83. Романенко Є. О. Оцінювання ефективності і результативності євроатлантичної політики України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 /

Євген Олександрович Романенко ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2009. – 207 арк.

ДС110862

84. Савін С. Л. Українсько-британські відносини в контексті інтеграційних процесів 1991–2005 років : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / С. Л. Савін ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – Київ, 2011. – 22 с.

РА379906

85. Сікорська С. Л. Удосконалення державного управління вищою освітою в контексті європейської інтеграції : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Ірина Миколаївна Сікорська ; Донецьк. держ. ун-т упр. – Донецьк, 2006. – 21 с.

РА348278

86. Сікорська І. М. Удосконалення державного управління вищою освітою в контексті європейської інтеграції : дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Ірина Миколаївна Сікорська; Донецьк. держ. ун-т упр. – Донецьк, 2006. – 235 арк.: табл.

ДС99116

87. Слупський Б. В. Державне управління розвитком електроенергетики в контексті європейської інтеграції України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Б. В. Слупський; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2010. – 20 с.

РА386054

88. Слупський Б. В. Державне управління розвитком електроенергетики в контексті європейської інтеграції України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Борис Віталійович Слупський ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2010. – 246 арк.

ДС125117

89. Соболев А. А. Україна в європейському воєнно-політичному вимірі : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / А. А. Соболев ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ, 2004. – 19 с.

РА334756

90. Соболев А. А. Україна в європейському воєнно-політичному вимірі : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Андрій Аркадійович Соболев ; Нац. акад. наук України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ, 2004. – 198 арк.
ДС85346